

Föreningsliv och politiskt deltagande*

Gunnar Myrberg

I den här artikeln riktas uppmärksamheten mot föreningslivets betydelse för politiskt deltagande på individnivå, och då särskilt med avseende på situationen för invandrade svenskar i förhållande till infödda. Artikelns utgångspunkter är tre väl belagda samhällsförhållanden. Det första är de invandrades politiska utanförskap i det svenska samhället. Det andra är att invandrade svenskar är genomsnittligt mindre engagerade i frivilliga föreningar än infödda svenskar. Det tredje är att föreningsengagemang i såväl svensk som internationell forskning har visat sig vara en viktig faktor för att förklara variation i politiskt deltagande.

I artikeln undersöker jag om de invandrades lägre föreningsengagemang kan förklara något av deras marginalisering på den politiska arenan. Jag finner att så är fallet. Föreningsengagemang har vad Bo Bengtsson i antologins inledningsartikel kallar en ”positiv bieffekt” i form av ökat politiskt deltagande. Men eftersom föreningsengagemanget i genomsnitt är högre bland infödda än bland invandrade har denna positiva bieffekt en negativ biverkan i form av en förstärkning av de invandrades politiska utanförskap. Ett resultat som ligger väl i linje med vad den svenska maktutredningen konstaterade redan 1989:

Kollektiva resurser av typ föreningsmedlemskap upphäver inte effekten av de individuella resurserna. Eftersom tillgången till kollektiva resurser till yttermera visso är ojämnt fördelad tenderar dessa kollektiva faktorer snarast att vidmakthålla och förstärka existerande ojämlikheter (Petersson, Westholm och Blomberg 1989:388).¹

---

* Tack till Per Adman, Osman Aytar, Bo Bengtsson, Henry Bäck, Jesper Fundberg, Per Strömblad och Anders Westholm för värdefulla synpunkter på tidigare versioner av den här artikeln.

¹ Värt att notera är att det Petersson m.fl. kallar ”kollektiva resurser av typ föreningsmedlemskap” avser samma fenomen som det Bengtsson i antologins inledningskapitel benämner ”föreningslivets *individuella mekanism*”. Det vill säga, de effekter som

Med anledning av detta resultat riktar jag i slutet av artikeln fokus mot skillnaderna i föreningsengagemang mellan invandrade och infödda. Är det så att skillnaderna mellan invandrade och infödda är ungefär lika stora i alla typer av föreningar, eller är vissa typer av föreningar bättre än andra på att attrahera invandrade? Avslutningsvis diskuterar jag vad det kan bero på att invandrade i genomsnitt är mindre engagerade i föreningar än infödda.

Terminologi och definitioner

Innan jag går vidare är det på sin plats med några ord om den terminologi som används i artikeln. Debatten om så kallade integrationsfrågor är ett minerat fält där valet av termer inte ”bara” är en fråga om språklig precision utan också, precis som på andra politiskt laddade områden, i högsta grad en fråga om makt. Betecknande för detta är till exempel att indelningen av människor i olika kategorier kan uppfattas som en del av den förtryckapparatur som ska bekämpas, även om indelningen görs med det uttryckliga syftet att identifiera samhälleliga orättvisor och dess orsaker.

Jag inser att det finns en risk för att användandet av kategoriseringar i vetenskapliga texter kan leda till en cementering av samhälleliga orättvisor. I valet mellan att använda kategoriseringar eller att avstå väljer jag dock det förra. Detta gör jag i den bestämda tron att samhälleliga orättvisor inte försvinner av sig själva. För att kunna bekämpas måste de synliggöras och för detta ändamål tror jag att samhällsvetenskapens kategoriseringar utgör ett nödvändigt verktyg.

Valet av indelningsgrund för kategoriseringen är ett val av perspektiv. I den här undersökningen har jag valt att använda variabeln födelseland som indelningsgrund. I likhet med bland andra Adman och Strömblad (2000:12) använder jag termen ”invandrade” för att referera till individer som har flyttat från födelselandet till Sverige, direkt eller via andra länder, och termen ”infödda” för individer som är födda i Sverige.²

---

engagemang i föreningar kan tänkas ha på individens benägenhet att delta i politiska aktiviteter.

² För att markera att det verkligen är födelseland som utgör indelningsgrund i den här undersökningen har jag valt att använda beteckningarna ”invandrad/invandrade” istället för det notoriskt mångtydiga ”invandrare” (jfr Borevi och Strömblad 2004:10-11). Endast den person som själv har invandrat till ett land, och detta oavsett ursprungsland, betecknas som ”invandrad”. Analogt betecknas endast den person som är född i vistelselandet som ”infödd”.

Distinktionen mellan invandrade och infödda är intressant eftersom den belyser en viktig aspekt av maktfördelningen i det svenska samhället. Samtidigt måste vi komma ihåg att den, liksom varje annat val av perspektiv, innebär en förenkling av verkligheten. Utöver de otaliga källor till individvariation som påverkar såväl infödda som invandrade – kön, ålder, utbildning, sysselsättning, boendeort etc. – finns det i en undersökning av det här slaget skäl att även beakta andra faktorer – till exempel invandringsorsak; politiska, sociala och ekonomiska förhållanden i födelselandet; tid i Sverige; samt erfarenheter av diskriminering och segregation – i syfte att få en så rättvisande, om än fortfarande förenklad, bild som möjligt.

I den här artikeln har valet av indelningsgrund, och därmed perspektiv, i stor utsträckning avgjorts utifrån praktiska hänsyn. I de datamaterial som jag har använt mig av här finns det information om födelseland för såväl intervjupersonerna som deras föräldrar, vilket möjliggör en tydlig och tillförlitlig operationalisering av kategorierna invandrade och infödda. När det gäller de övriga faktorer som jag har räknat upp är materialläget mindre gynnsamt. Det finns vissa möjligheter att kontrollera för tid i Sverige och självupplevd diskriminering, och det har jag gjort där jag har funnit det påkallat. Jag har även gjort en del försök med att bryta ned kategorin invandrade på födelseland, eller snarare födelseregioner, men antalet analysenheter i dessa subkategorier har blivit så lågt, och resultaten därmed så osäkra, att jag inte funnit det meningsfullt att rapportera dessa analyser.

I de undersökningar som refereras i artikeln har intervjupersonerna själva fått ange sitt och sina föräldrars födelseland. De personer som svarade att såväl de själva som båda deras föräldrar är födda i något annat land än Sverige ingår i kategorin invandrade. De intervjupersoner som är födda utanför Sverige men som har en eller två föräldrar födda i Sverige ingår däremot inte i de redovisade analyserna (jfr Westin 1999:100).

Övriga intervjupersoner ingår i kategorin ”infödda”. Inom denna kategori kommer jag vid ett par tillfällen att göra en distinktion mellan ”infödda med utländsk bakgrund”, d.v.s. personer födda i Sverige med en eller två föräldrar födda utomlands, samt ”infödda utan utländsk bakgrund”, d.v.s. personer födda i Sverige med båda föräldrarna födda i Sverige. Syftet med denna distinktion är att kunna behandla den ofta förekommande frågan om hur det går för infödda med utländsk bakgrund i det svenska samhället.

Då jag återkommande talar om de invandrades ”utanförskap” och ”marginalisering” i föreningslivet respektive politiken syftar jag på politisk ojämlikhet med avseende på differentiering mellan katego-

rierna invandrade och infödda. Att studera differentiering handlar om att undersöka huruvida en viss typ av olikhet betingar en annan typ av olikhet. Om det exempelvis är så att inkomstskillnader har stor betydelse för människors benägenhet att gå och rösta kan vi säga att det råder politisk ojämlikhet avseende inkomst (jfr Petersson, Westholm och Blomberg 1989:20). På samma sätt kan vi säga att det råder politisk ojämlikhet med avseende på invandrarskap om invandrade i genomsnitt är mindre politiskt aktiva än infödda. När jag talar om de invandrades "utanförskap" och "marginalisering" är det alltså denna typ av ojämlikhet till nackdel för invandrade som åsyftas.

Termen "föreningsengagemang" används här som en samlingsbeteckning för medlemskap och aktivitet i föreningar.

Data

Det empiriska underlaget för artikeln består i huvudsak av en intervjuundersökning som genomfördes under perioden september till december 2002 inom ramen för det europeiska samarbetsprojektet ESS, "European Social Survey" (Jowell 2003).³ Ansvariga för den svenska delen av detta projekt är sociologerna Stefan Svallfors och Mikael Hjerm vid Umeå universitet. Datasamlingen har skett med hjälp av intervjuer genom Statistiska Centralbyråns försorg.

Intervjupersonerna valdes ut med hjälp av ett obundet slumpmässigt urval av samtliga folkbokförda individer i Sverige som hade fyllt 15 år senast den 1 september 2002. Det totala antalet personer i urvalet, borträknat avlidna och personer som flyttat utomlands, var 2878. Totalt genomfördes 1999 intervjuer, vilket ger en svarsfrekvens på 69,5 procent (ESS 2003:188-193). Det är något lägre än vid till exempel de svenska medborgarundersökningarna 1987 (77,9 procent) och 1997 (74,3 procent), men det är fortfarande en acceptabel nivå. Ett ganska stort problem är emellertid att bortfallet är korrelerat med variabeln födelseland. Svarsfrekvensen ligger exempelvis under 50 procent för personer födda i Afrika, Asien och Sydamerika.⁴

Då jag i den här undersökningen är intresserad av deltagande i politiska aktiviteter, inklusive valdeltagande, har jag exkluderat de 92 intervjupersoner som ej hade fyllt 18 år den 1 september 2002. Jag har också valt att exkludera de 18 personer som är födda utomlands men

---

³ Den datamängd som jag har använt heter ESS1SE och den kan enkelt laddas ned från ESS hemsida: <http://ess.nsd.uib.no>.

⁴ Tack till Mikael Hjerm för information om ESS-undersökningens bortfall.

som har en eller två föräldrar födda i Sverige, samt ytterligare 5 personer om vilka information saknas när det gäller deras eller någon av deras föräldrars födelseland. Detta gör att antalet svarande som ingår i undersökningen är 1884 personer. Av dessa ingår 192 personer (10,2 procent) i kategorin invandrade. Kategorin infödda består av 1692 personer, varav 114 personer har en förälder född utomlands medan 30 personer har båda föräldrarna födda utomlands. För resterande 1548 personer är båda föräldrarna födda i Sverige.

Varje typ av datainsamling är behäftad med mätproblem. I intervjuundersökningar av den typ som förekommer här är det särskilt bortfall och frågeförmuleringar som kan ställa till det (se t.ex. Holmberg och Petersson 1980). Därför kan det ofta vara en poäng att använda andra undersökningar som referenspunkter för att därigenom få ett mått på tillförlitligheten i de egna resultaten. I den här artikeln kommer jag därför även att rapportera resultat från den svenska medborgarundersökningen 1997 (Strömblad 2001), och från Statistiska centralbyråns levnadsnivåundersökning 2000 (Vogel m.fl. 2003).

Om de invandrades utanförskap...

...på den politiska arenan...

Det är väl känt att invandrade personer med utländskt medborgarskap utnyttjar sin rösträtt i betydligt mindre utsträckning än befolkningen i övrigt (SCB 2003). Detta är emellertid bara toppen av isberget när det gäller kategorin invandrades politiska utanförskap.

Upprepade undersökningar visar att även invandrade personer med svenskt medborgarskap gör sina röster hörda i mindre utsträckning än infödda svenskar. Och då inte bara med avseende på röstning utan även på andra former av politiska aktiviteter som manifestationer och kontakter med politiker. Klyftan mellan invandrade och infödda tycks dessutom öka med tiden, vilket går på tvärs emot den övriga utvecklingen när det gäller politiskt deltagande med minskande klyftor mellan kvinnor och män, och mellan personer med olika lång utbildning (Teorell och Westholm 1999:40; Adman och Strömblad 2000:17).

Att invandrade dessutom är underrepresenterade i politiska organ på samtliga nivåer gör naturligtvis inte saken bättre, även om trenden härvidlag ser ut att vara något mer positiv, åtminstone i fråga om

Tabell 1. Innebörd av de två formerna av politiskt deltagande

Konstruktion av mått	Medelvärde
Röstning	87,4
Deltagande i riksdagsvalet 2002. Personer som saknar rösträtt är ej med i analyserna. n = 1842.	procentandelen röstande
Manifestationer	22,4
Försök att under det senaste året via manifestationer förbättra saker i Sverige eller förhindra att saker går fel. Måttet är ett additivt index baserat på fyra intervjufrågor avseende påverkan via namninsamling, bojkott av vissa produkter, bärande av kampanjmärke samt deltagande i laglig demonstration. Vid principalkomponentanalys bildar de fyra intervjufrågorna en dimension enligt Kaiser-kriteriet, d.v.s. eigenvärden över 1,0. Eigenvärdet är 1,63 och dimensionen förklarar 40,7 procent av den totala variationen i de fyra variablerna. n = 1858.	på en skala 0–100, där 100 står för maximalt deltagande
Kontakter	16,4
Försök att under det senaste året förbättra saker i Sverige eller förhindra att saker går fel genom att kontakta en politiker eller offentlig tjänsteman på riks- eller lokalnivå. n = 1883.	procentandel som uppger att de har tagit minst en kontakt av detta slag
Partimedlemskap	8,2
Intervjupersonen har helt enkelt tillfrågats om han/hon är medlem i något politiskt parti. n = 1880.	procentandelen partimedlemmar

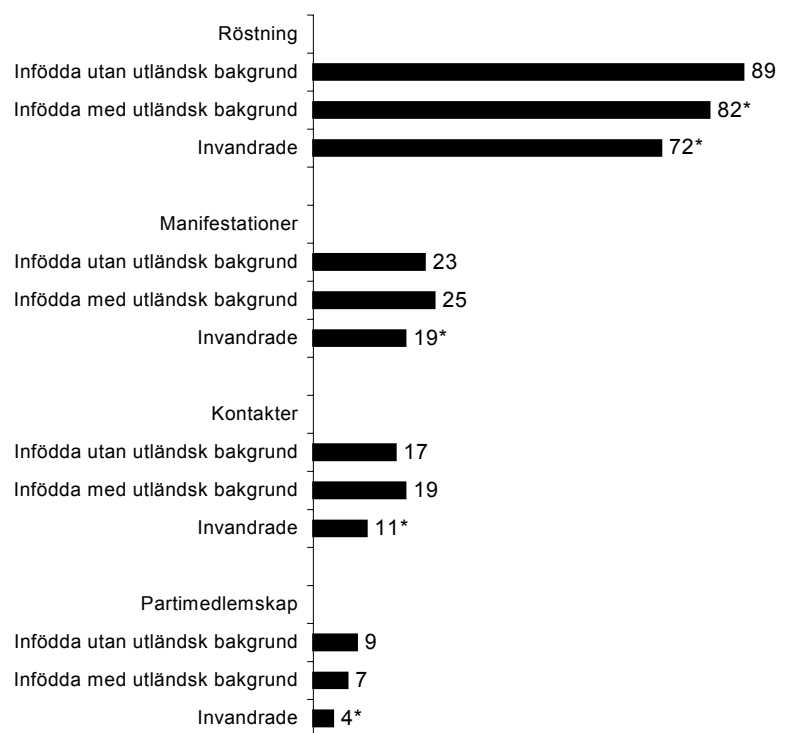
andelen invandrade bland fullmäktigeledamöter i kommuner och landsting (Bäck och Soininen 1998:42f; Bäck och Öhrvall 2004:21f).

I den här undersökningen kommer jag att titta på fyra former av politiskt deltagande: *röstning*, *manifestationer*, *kontakter* och *partimedlemskap*. Måttet på röstning handlar om riksdagsvalet 2002. Det hade onekligen varit lämpligare att ha ett mått på deltagande i kommunalvalet istället, med tanke på att utländska medborgare inte har rösträtt i riksdagsvalet, men något sådant mått finns inte att tillgå i ESS. För information om de övriga måtten, se tabell 1.

Att döma av det uppmätta värdet för röstning finns det nog även i övrigt goda skäl att misstänka viss överrapportering av politiskt deltagande i den här undersökningen. Det totala valdeltagandet i riksdagsvalet 2002 uppgick till 79,0 procent, vilket alltså är markant lägre än de 87,4 procent som här har uppmätts.

För den här artikeln är detta inget större problem. Det centrala här är inte de absoluta värdena utan istället de relativa skillnaderna mellan olika befolkningskategorier. Vad dessa beträffar finns det emellertid

Figur 1. Politiskt deltagande bland infödda utan respektive med utländsk bakgrund, samt invandrade (medelvärden på skalan 0–100)

Kommentar: Staplarna anger den genomsnittliga graden av deltagande i de tre olika kategorierna.

* Statistiskt säkerställd skillnad mellan kategorin i fråga och kategorin ”Utan utländsk bakgrund” på 95 procents säkerhetsnivå.

anledning att vara vaksam. Bortfallet i ESS-undersökningen är, som tidigare nämnts, korrelerat med födelseland. Bland personer födda i nordiska länder är svarsfrekvensen faktiskt högre än bland infödda svenskar (71 procent respektive 68 procent), medan svarsfrekvensen för personer födda i Sydamerika är 48 procent (10 av 21), födda i Asien 44 procent (51 av 115), och födda i Afrika endast 32 procent (6 av 19). Det är naturligtvis vanskligt att försöka sja om hur personer som inte ställer upp i en undersökning skulle ha svarat. Någon uppfattning om hur bortfallet kan tänkas påverka resultatet bör vi dock försöka skaffa oss, och baserat på tidigare forskning är min bedömning att den här bortfallsprofilen förmodligen leder till en underskattning

av de relativa skillnaderna mellan infödda och invandrade (jfr Adman och Strömblad 2000:19–22).

Med detta i åtanke kan vi börja studera figur 1, där vi ser att det finns statistiskt säkerställda skillnader mellan infödda utan utländsk bakgrund och invandrade när det gäller samtliga former av deltagande. Däremot är det bara med avseende på röstning som infödda med utländsk bakgrund är signifikant mindre aktiva än infödda utan utländsk bakgrund.

Det senare resultatet kan kanske verka överraskande, men faktum är att det stämmer väl överens med resultaten från både medborgarundersökningen 1997, och den nyss avslutade danska maktutredningen (se Adman och Strömblad 2000:30; Togeby 2003:90f). Ur jämlikhetsperspektiv tycks det alltså här finnas anledning till optimism. En brasklapp bör dock läggas in när det gäller resultatets generaliserbarhet till hela kategorin infödda med utländsk bakgrund, då endast 21 procent (30 av 144) av individerna i den här kategorin har båda föräldrarna födda utomlands.⁵

Koncentrerar vi oss istället på kategorin invandrade och deras politiska utanförskap måste vi dra slutsatsen att detta utgör ett allvarligt problem både för de invandrade själva och för det svenska samhället i stort.

För de invandrade innebär utanförskapet bland annat att deras åsikter och intresse riskerar att bli sämre företrädna och mindre uppmärksammade än andra medborgares. Och för det svenska samhället innebär de invandrades marginalisering på den politiska arenan en uppluckring av det centrala demokratiidealet jämlikhet. Risken för att ett andra klassens medborgarskap ska uppstå är överhängande. Ur en mer konsekvensetisk synvinkel kan det dessutom tilläggas att de invandrades utanförskap innebär att viktiga perspektiv och åsikter riskerar att hamna utanför den politiska debatten och beslutsprocessen, vilket i sin tur hotar att hämma den svenska samhällsutvecklingen.

Om det fanns starka organisationer som kunde företräda invandrades åsikter och intressen i den politiska beslutsprocessen skulle utanförskapet på individuell nivå möjligen vara ett mindre problem, även om invandrarkategoriens inneboende heterogenitet gör att detta inte kan tas för givet. Möjligheterna för denna typ av organisationer att skaffa sig inflytande tycks dock vara högst begränsade i det svenska samhäl-

---

⁵ Det kan ju tänkas att det är ganska stor skillnad på att ha en infödd och en invandrad förälder jämfört med att ha två invandrade föräldrar. Närmare analyser av kategorin infödda med utländsk bakgrund i det här datamaterialet ger dock inte stöd för en sådan slutsats.

Tabell 2. Engagemang i föreningslivet för infödda och invandrade

	ESS 2002 (0–11)		MBU 97 (0–30)	
	Infödda	Invandrade	Infödda	Invandrade
Medlemskap totalt	2,6	1,9*	3,2	1,9*
Aktivitet totalt	0,9	0,6*	0,9	0,6*

Kommentar: Siffrorna avser medelvärden. För att isolera effekterna av invandrarskap har kontroller också gjorts för kön, ålder och utbildning med oförändrat resultat när det gäller de uppmätta skillnadernas statistiska signifikans. n = 1882 för båda måtten. För information om operationaliseringar, se appendix.

* Skillnaden jämfört med kategorin infödda är statistiskt säkerställd på 95 procents säkerhetsnivå.⁶

let (se Osman Aytars och Pontus Odmalms bidrag till den här antologin).

...och i föreningslivet

Även när det gäller föreningsengagemang är den genomsnittliga nivån lägre bland invandrade svenskar än bland infödda. I tabell 2 redovisas skillnaden mellan invandrade och infödda när det gäller medlemskap och aktivitet i olika förenings typer.⁷

Uppgifterna i de vänstra kolumnerna kommer från ESS. I denna undersökning fick intervjupersonerna svara på frågor om medlemskap respektive aktivt deltagande i elva olika förenings typer. Uppgifterna i denna kolumn kan med andra ord variera mellan 0 och 11. I de högra kolumnerna är data hämtade från medborgarundersökningen 1997 och här fick intervjupersonerna svara på frågor om sammanlagt 30 olika förenings typer.

Med tanke på den stora skillnaden i antalet uppräknade förenings typer mellan de två undersökningarna måste likheten i resultaten betecknas som anmärkningsvärd. Denna likhet kan tolkas på två olika sätt. Den ena tolkningen tar fasta på den exakta överensstämmelsen i tre av de fyra rutorna och leder till konstaterandet att det faktiskt inte spelar så stor roll om vi frågar efter 11 eller 30 olika förenings typer.

⁶ Tack till Per Strömblad för analyserna av MBU 97.

⁷ Notera att det handlar om förenings typer, inte föreningar. En person som är med i två olika idrottsföreningar är alltså bara med i en förenings typ.

Tabell 3. Engagemang i föreningslivet för infödda med respektive utan utländsk bakgrund, samt för invandrade

	ESS 2002, (0–11)		
	Infödda utan utländsk bakgrund	Infödda med utländsk bakgrund	Invandrade
Medlemskap totalt	2,6	2,5	1,9*
Aktivitet totalt	0,9	0,8	0,6*

Kommentar: Siffrorna avser medelvärden och är baserade på data från European Social Survey om engagemang i 11 olika föreningstyper under det senaste året. För att isolera effekterna av invandrarskap har kontroller också gjorts för kön, ålder och utbildning med oförändrat resultat när det gäller de uppmätta skillnadernas statistiska signifikans.

* Skillnaden jämfört med kategorin infödda är statistiskt säkerställd på 95 procents säkerhetsnivå.

Den andra tolkningen tar fasta på skillnaden i antalet medlemskap för infödda mellan de två undersökningarna och håller för troligt att det lägre antalet uppräknade föreningstyper i ESS leder till en underskattning av det genomsnittliga föreningsengagemanget.⁸

Oavsett vilken tolkning som är den riktiga framgår det av tabell 2 att invandrade i genomsnitt är mindre engagerade i föreningar än infödda både med avseende på medlemskap och aktiviteter. Skillnaderna är i båda fallen statistiskt säkerställda på 95 procents säkerhetsnivå.

I tabell 3 redovisas det genomsnittliga föreningsengagemanget nedbrutet på infödda med respektive utan utländsk bakgrund, samt invandrade. Det visar sig att infödda med utländsk bakgrund, det vill säga med en eller två föräldrar födda utomlands, är engagerade i föreningslivet i samma utsträckning som infödda utan utländsk bakgrund. Den lilla skillnad som finns mellan dessa båda kategorier är inte statistiskt säkerställd. Eventuella farhågor om att de invandrades utanförskap i föreningslivet skulle ”gå i arv” till deras barn besannas med andra ord inte i den här undersökningen. Detta överensstämmer också väl med resultaten i medborgarundersökningen 1997 där infödda med utländsk bakgrund till och med var något mer aktiva i föreningar än

⁸ Det behövs mer ingående analyser för att fastställa vilken av dessa tolkningar som är den rätta. Det är dock värt att nämna att den första tolkningen överensstämmer med de resultat som Morales kommer fram till i sin undersökning av olika mätprocedurer för föreningsengagemang (Morales 2002:515).

Tabell 4. Inföddas respektive invandrades föreningsengagemang i olika europeiska länder

	ESS, medlemskap (0–11)	
	Infödda	Invandrade
Sverige	2,6	1,9
Danmark	2,5	1,5
Norge	2,3	1,8
Nederländerna	2,2	1,5
Luxemburg	2,1	1,4
Österrike	2,0	1,4
Belgien	1,6	1,0
Irland	1,6	1,6
Tyskland	1,6	1,0
Finland	1,5	0,9
Storbritannien	1,5	1,5
Israel	1,1	1,1
Slovenien	0,9	(1,3)
Spanien	0,7	0,3
Italien	0,6	(0,8)
Portugal	0,4	0,1
Ungern	0,4	(0,2)
Grekland	0,4	0,1
Polen	0,3	(0,2)

Kommentar: Den datamängd jag har använt här heter ESS1e04 och även den kan laddas ned från ESS hemsida: <http://ess.nsd.uib.no>. Datamängden består ursprungligen av 21 länder, men jag har varit tvungen att exkludera två länder (Schweiz och Tjeckien) p.g.a. att de saknar frågor om föreningsmedlemskap. För fyra av länderna (Italien, Polen, Slovenien och Ungern) är n-talet i kategorin invandrade lägre än 30. Uppgiften om medlemskap för dessa kategorier får betraktas som mycket opålitliga, vilket jag har markerat med parenteser kring dessa värden. När jag har rensat i datamängden enligt samma principer som tidigare, d.v.s. tagit bort personer under 18 år och personer som inte passar in i kategorierna infödda respektive invandrade, består datamängden av sammanlagt 28 575 personer fördelade på 15 länder. Antalet svars personer per land varierar från 1 295 i Luxemburg till 2 714 i Tyskland, och svarsfrekvenserna varierar från 44 procent i Luxemburg till 73 procent i Finland.

infödda utan utländsk bakgrund (Strömblad 2001:3). Brasklappen från föregående avsnitt gäller dock även här.⁹

Som vi kan se i tabell 4 är det mest märkvärdiga med de svenska siffrorna i ett internationellt perspektiv att de är så höga, både när det gäller infödda och invandrade. I ESS-undersökningen har identiska frågor om föreningsmedlemskap ställts i sammanlagt 19 europeiska länder och av dessa är det Sverige som har den högsta genomsnittliga nivån av föreningsmedlemskap följt av Danmark, Norge och Nederländerna.

Gör man även här en distinktion mellan invandrade och infödda finner man dels att Sverige ligger i topp både bland infödda och invandrade, dels att skillnaden mellan inföddas och invandrades genomsnittliga föreningsengagemang är ungefär en halv enhet (d.v.s. ett halvt medlemskap) i flera länder. Dessutom finner man att de invandrade svenskarnas genomsnittliga nivå när det gäller medlemskap renderar en placering högt upp i tabellen även i jämförelse med den infödda befolkningen i de studerade länderna.

Även om invandrade svenskars genomsnittliga föreningsengagemang är lågt i ett nationellt perspektiv är det alltså tämligen högt i en internationell jämförelse. Och det som framför allt framstår som onormalt i det svenska fallet är inte skillnaden i föreningsengagemang mellan invandrade och infödda utan den höga nivån av engagemang i båda kategorierna.

Föreningsliv och politiskt deltagande

Hur ser kopplingen ut?

Variation i politiskt deltagande brukar i första hand kunna förklaras av skillnader i olika individbaserade resurser som till exempel inkomst och utbildning.¹⁰ Det betyder dock inte att kollektiva resurser i form av till exempel föreningsengagemang och sociala nätverk behöver sakna betydelse. Sambandet mellan tillgång till kollektiva resurser och

---

⁹ I det följande använder jag mig endast av två kategorier: infödda och invandrade. I kategorin infödda ingår både infödda med och utan utländsk bakgrund. Jag har även gjort analyser där jag uteslutit kategorin ”infödda med utländsk bakgrund” utan märkbara förändringar i resultaten.

¹⁰ Enligt Mikael Gilljam är detta förhållande förmodligen det närmaste vi kommer en naturlag inom samhällsvetenskapen (Gilljam 2003:203f).

nivån av politiskt deltagande brukar stå sig väl vid kontroll för individbaserade faktorer, och i bland annat amerikanska undersökningar har det kunnat beläggas att föreningsengagemang kan utgöra en viktig politisk hävstång för socioekonomiskt svaga individer och grupper (Verba, Schlozman och Brady 1995:459; se även Fennema och Tillie 1999; Togeby 2003:160f).

Det faktum att sambandet mellan föreningsengagemang och politiskt deltagande har visat sig vara stabilt över både tid och rum kan emellertid användas emot det. En central invändning är nämligen att sambandet kanske inte alls uttrycker ett orsakförhållande utan att det istället handlar om att det finns två huvudtyper av människor; de som är aktiva och de som är passiva. Om så är fallet kan vi förvänta oss att hitta ett samband mellan föreningsengagemang och politiskt deltagande, men inte därför att föreningsengagemanget orsakar politiskt deltagande, utan som ett uttryck för dispositionen att vara aktiv. Sambandet skulle därmed vara skenbart.

En närbesläktad men i mina ögon mindre allvarlig invändning är att vi kanske misstar oss på orsaksriktningen. Det kanske är så att det är politiskt deltagande som leder till föreningsengagemang och inte tvärtom (jfr Jarl 2003:130).

För att bemöta den senare invändningen kan vi använda oss av så kallade paneldata, d.v.s. data som är insamlade om samma personer vid minst två olika tillfällen. Teorell har gjort detta på data från den svenska medborgarundersökningen 1997 och dess uppföljning 1999, och funnit belägg för att det är föreningsengagemang som påverkar politiskt deltagande och inte tvärtom (Teorell 2003:60–64).

Den förra invändningen är svårare att bemöta med hjälp av paneldata. Här behöver vi god teori som kan hjälpa oss med hypoteser om vad det är i föreningslivet som kan tänkas orsaka eller åtminstone underlätta politiskt deltagande. Vi behöver också data för att kunna pröva hypoteserna empiriskt. Som väl är finns bådadera.

En hypotes som har framförts av bland andra Verba, Schlozman och Brady är att föreningsengagemang underlättar politiskt deltagande genom att tillhandahålla *övning i medborgerliga färdigheter* (civic skills), som till exempel att skriva brev, ordna möten och tala inför andra människor. Tanken är att denna övning gör det lättare att använda just dessa färdigheter när man som medborgare vill agera politiskt genom att till exempel ta kontakt med sina folkvalda eller ordna protestmöten.

Citizens who can speak or write well or who are comfortable organizing and taking part in meetings are likely to be more effective when they get involved

in politics. Those who possess civic skills should find political activity less daunting and costly and, therefore, should be more likely to take part (Verba, Schlozman och Brady 1995:304).

Om denna hypotes är riktig skulle det förmodligen också betyda att föreningsengagemang är särskilt viktigt för socioekonomiskt svaga individer som saknar andra möjligheter att öva den här typen av färdigheter.

Hypotesen om medborgerliga färdigheter har fått stöd i flera empiriska studier (se särskilt Verba, Schlozman och Brady 1995: kapitel 15, men också Adman 2004: kapitel 4). Men den har också fått kritik, eftersom den inte förklarar hur det kan komma sig att både aktiva och passiva medlemmar av föreningar brukar vara mer politiskt aktiva än icke-medlemmar (Teorell 2003:51).

Två andra, och varandra näraliggande, hypoteser som bättre förmår förklara även passiva föreningsmedlemmars politiska aktivitet har därför föreslagits. Båda kan sägas ha med informationsflöde att göra och de hämtar sin inspiration från studier om sociala relationer i bland annat näringslivet (se Teorell 2003; jfr Burt 1992; Granovetter 1973).

Den ena hypotesen handlar om den information som går till individen. Tanken är här att en person som ingår i sociala nätverk nås av mer och tidigare information än andra.

Som medlem i en förening kan individen på ett annat sätt upplysas om vilka förutsättningar – hot och möjligheter – som råder för det intresse föreningen representerar (i alla fall på det sätt som föreningens ledning framställer det). Detta kan stärka individens motivation att delta, exempelvis genom ökat missnöje eller mer uttalade eller radikala preferenser [...] Konsekvensen skulle kunna vara ökat politiskt deltagande (Adman 2004:67).

Man kan alltså säga att denna hypotes handlar om *mobilisering* genom informationsspridning. Det är, som Adman uttrycker det, ”individens motivation att delta” som tänks öka.

Den andra hypotesen handlar om den information som går ut från individen till andra medlemmar av det sociala nätverket.

The network that filters information coming to you also directs, concentrates and legitimates information about you going to others (Burt 1992:14).

Här är tanken att en individ som ingår i ett socialt sammanhang, som till exempel en förening, har större sannolikhet att bli tillfrågad om att delta i olika typer av aktiviteter än andra. Inte på grund av att indivi-

den nödvändigtvis är mer lämpad för aktiviteten än någon annan utan helt enkelt för att han/hon finns i åtanke hos den som frågar. Det här är alltså en hypotes om *rekrytering* och den har fått empiriskt stöd i såväl svenska som internationella undersökningar (Verba, Schlozman och Brady 1995:388–390; Teorell 2003:62).

I svenska undersökningar har det visat sig att föreningsmedlemskap utgör en viktig förklaringsfaktor till politiskt deltagande även vid kontroll för färdighetsövning och rekrytering (Adman 2004:66f). Det tycks alltså finnas något mer i föreningsmedlemskapet som påverkar politiskt deltagande. Detta något skulle kunna vara mobilisering genom informationsspridning, men det finns även andra möjligheter. Värld att nämnas i detta sammanhang är den under det senaste decenniet så livliga diskursen om socialt kapital. Till huvudteserna inom denna diskurs hör att föreningsengagemang leder till att människor tillägnar sig demokratiska attityder och politisk systemtilltro, vilket i sin tur leder till ett ökat politiskt deltagande (se t.ex. Putnam 2000; se också Foley och Edwards 1998, samt Rothstein 2003: kapitel 4 för intressant kritik av de här teserna).

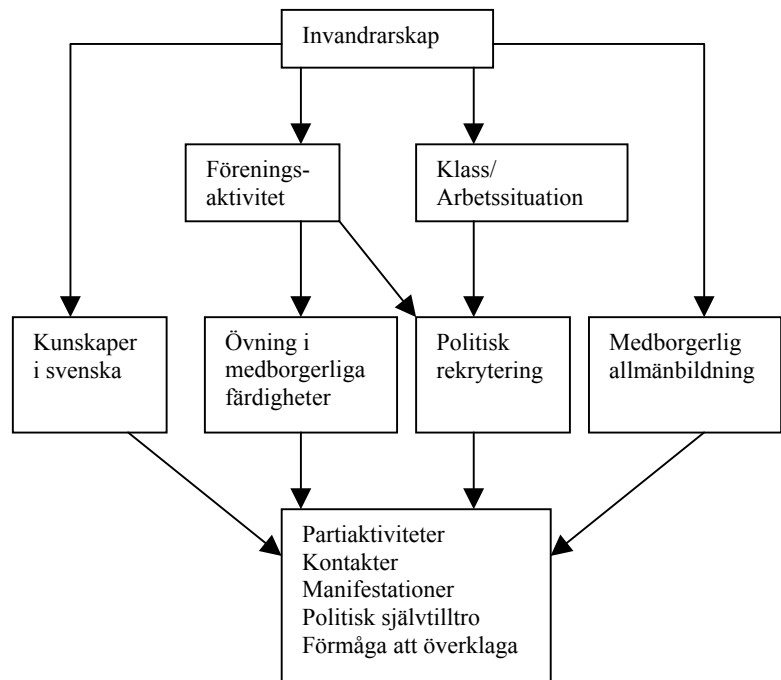
Åtminstone två av de här presenterade hypoteserna, de om färdighetsövning och rekrytering, har kunnat beläggas empiriskt i såväl Sverige som andra länder. Detta talar mot invändningen att sambandet mellan föreningsengagemang och politiskt deltagande skulle vara skenbart. Således bör det vara av intresse att undersöka i vilken utsträckning de invandrades lägre föreningsengagemang betingar deras politiska utanförskap.

Hur ett utanförskap förstärker ett annat

I sin undersökning av de invandrades politiska utanförskap i Sverige kommer Adman och Strömblad fram till följande slutsats:

Vi har visat att det negativa sambandet mellan invandrarskap och politiskt engagemang till övervägande delen är indirekt. De som invandrat är mindre aktiva i politiska partier, tar färre politiska kontakter, deltar i färre manifestationer, ger uttryck för lägre politisk självtilltro och upplever sig mindre kompetenta att överklaga myndighetsbeslut. Detta beror på att de är systematiskt mindre bemedlade i fråga om fyra centrala resurser: kunskaper i svenska, övning i medborgerliga färdigheter, politisk rekrytering och medborgerlig allmänbildning (Adman och Strömblad 2000:54).

Figur 2. Adman och Strömblads analysmodell av orsakskedjan mellan invandrarskap och politiskt deltagande

Källa: Adman och Strömblad 2000:55.¹¹

Vidare finner Adman och Strömblad att ojämlikheten i resursnivå delvis beror på att de invandrade i genomsnitt har en sämre position på arbetsmarknaden och en lägre grad av engagemang i föreningslivet än infödda. Resultaten av denna undersökning sammanfattas i figur 2.

I ESS-undersökningen saknas det uppgifter om politisk rekrytering, övning i medborgerliga färdigheter och medborgerlig allmänbildning. Någon perfekt replikering av Adman och Strömblads analys kan det därför inte bli tal om här. Mot bakgrund av de resultat som hittills har presenterats anser jag det dock vara av intresse att även här undersöka om skillnader i föreningsengagemang kan förklara något av de invandrades politiska marginalisering.

¹¹ Hos Adman och Strömblad går pilarna från vänster till höger. Av utrymmesskäl har jag roterat figuren 90 grader.

Frågan är då hur föreningsengagemang ska operationaliseras. Är det föreningstyp eller antalet föreningsmedlemskap/aktiviteter som räknas? Och är det i första hand medlemskap eller aktivitet som bör fokuseras? Med hänvisning till Teorell, som hävdar att "[p]olitical participation is an effect of connections to a multitude of organizations, not of diverse social characteristics within organizations" (Teorell 2003:62), kommer jag i den här undersökningen att titta på betydelsen av *antalet* medlemskap respektive aktiviteter. Och detta gör jag med hjälp av samma additiva index som användes för att räkna ut de genomsnittliga värden för föreningsengagemang som redovisades i tabell 2 och 3. När det gäller valet mellan medlemskap och aktivitet tycker jag att det är svårare att bestämma sig på förhand och jag väljer därför att inkludera båda dessa index i förklaringsmodellerna.¹²

I linje med Adman och Strömblads resultat visar det sig att den resursförklaring som tecknas i figur 2 ger ett mycket magert resultat när det gäller att förklara skillnaden mellan inföddas och invandrades *röstningsbeteende*. Som vi kan se i figur 3, försvagas skillnaden mellan invandrade och infödda med endast åtta procent när de båda indexen för medlemskap och aktivitet inkluderas i förklaringsmodellen, där vi också kontrollerar för kön, ålder och utbildning. Skillnaden mellan invandrade och infödda fortsätter också att vara statistiskt säkerställd på 95 procents säkerhetsnivå.

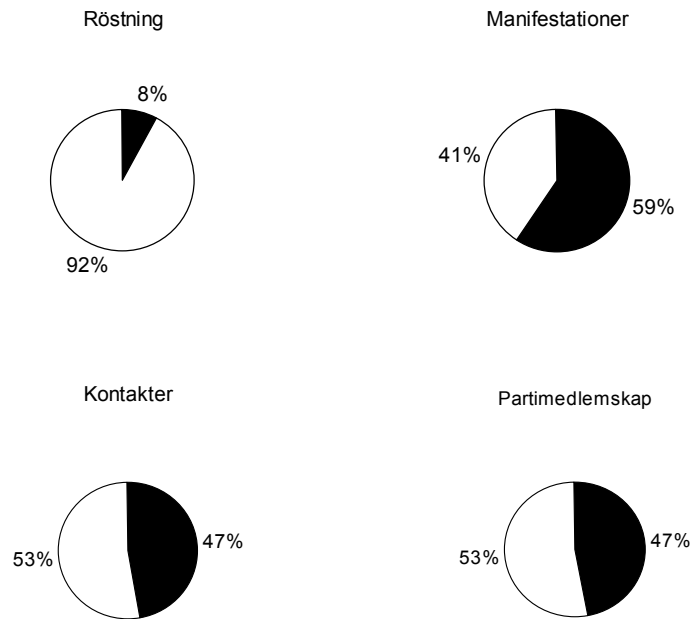
Helt andra resultat får vi för de tre övriga formerna av deltagande, det vill säga *manifestationer*, *kontakter* och *partimedlemskap*.¹³ Vid kontroll för medlemskap och aktivitet i föreningar försvagas skillnaden mellan invandrade och infödda med hela 59 procent när det gäller manifestationer, och med 47 procent för kontakter och partimedlemskap, jämfört med när vi endast kontrollerar för kön, ålder och utbildning. Till följd av de kraftiga försvagningarna upphör skillnaden mellan invandrade och infödda att vara statistiskt säkerställd på 95 procents säkerhetsnivå för samtliga tre deltagandeformer.¹⁴

¹² Detta beslut kan tänkas föranleda problem med multikollinearitet, det vill säga att två eller flera oberoende variabler är så starkt korrelerade med varandra att skattningarna av regressionskoefficienterna blir opålitliga. Med anledning av detta har jag även genomfört analyser med enbart medlemskap respektive enbart aktivitet som oberoende variabler men utan att finna några substantiella förändringar av resultaten.

¹³ Måttet på manifestationer består som ovan nämnts av ett additivt index baserat på fyra intervjufrågor avseende påverkan via namninsamling, bojkott av vissa produkter, bärande av kampanjmärke samt deltagande i laglig demonstration.

¹⁴ Skillnaden mellan invandrade och infödda är inte heller säkerställd på 90-procentsnivån för någon av de tre deltagandeformerna.

Figur 3. Den samlade betydelsen av medlemskap och aktiviteter i föreningar för skillnader i politiskt deltagande mellan invandrade och infödda

Kommentar: Svarta fält illustrerar den relativa försvagningen av den ursprungliga skillnaden i deltagande mellan invandrade och infödda vid samtidig kontroll för medlemskap och aktiviteter i föreningar. De vita fälten visar hur mycket av de ursprungliga sambanden som återstår att förklara efter att denna kontroll genomförts. Utvärderingen bygger på parvisa jämförelser av regressionsanalyser. Respektive sambands styrka har mätts i form av ostandardiserade regressionskoefficienter. Även här har kontroller gjorts för kön, ålder och utbildning. Röstning: $n = 1837$. Manifestationer: $n = 1853$. Kontakter: $n = 1878$. Partimedlemskap: $n = 1875$.

Det här resultatet är intressant av flera skäl. Mest iögonenfallande är naturligtvis försvagningarnas storlek för de tre senare deltagandeformerna. Skillnader i föreningsengagemang mellan invandrade och infödda tycks verkligen vara en viktig förklaring till de invandrades lägre deltagandenivå med avseende på manifestationer, kontakter och partimedlemskap. Vad jag finner mest anmärkningsvärt är emellertid inte försvagningarnas storlek utan det mönster de bildar och, framför allt, hur väl detta mönster överensstämmer med Adman och Strömblads resultat. De invandrades utanförskap i föreningslivet tycks inte kunna förklara varför invandrade röstar i lägre utsträckning än

infödda, men i övrigt verkar det vara en faktor av central betydelse för deras utanförskap på den politiska arenan.¹⁵

Invandrades och inföddas föreningsengagemang

Var finns skillnaderna?

Vi har hittills konstaterat att skillnaden i föreningsengagemang mellan invandrade och infödda är en bidragande orsak till deras utanförskap på den politiska arenan. Men hur ser skillnaderna i föreningsengagemang ut? Är invandrade genomgående mindre engagerade i föreningar än infödda eller ser det olika ut i olika föreningstyper.

Som vi kan se i tabell 5 är svaret det senare. När det gäller idrottsföreningar och det man i ESS-undersökningen kallar ”sällskapsklubbar” är invandrade mindre engagerade både med avseende på medlemskap och aktivitet. I kultur- och hobbyföreningar, fackföreningar och konsumentorganisationer finns det statistiskt säkerställda skillnader till de invandrades nackdel när det gäller medlemskap men inte aktivitet, medan det istället finns en skillnad när det gäller aktivitet men inte medlemskap i företagorganisationer (organisationer för affärsidkare m.m.).

Det kan vidare noteras att det för fem av organisationstyperna inte finns några statistiskt säkerställda skillnader vare sig när det gäller medlemskap eller aktivitet. Inte heller finns det någon föreningstyp av de här uppräknade där invandrade är mer aktiva än infödda.

Vad kan då sägas om de föreningstyper där det finns statistiskt säkerställda skillnader mellan invandrade och infödda? Går det att se några mönster? Svaret måste bli ja. De fyra föreningstyper som enligt levnadsnivåundersökningen år 2000 hade högst medlemstäckning i respektive målgrupp, till exempel anställda när det gäller fackföreningar, var i tur och ordning fackföreningar, pensionärsorganisationer, idrottsföreningar och konsumentkooperativ.

---

¹⁵ Här kan tilläggas att jag har gjort analyser av hur medlemskap respektive aktivitet i enskilda föreningstyper påverkar manifestationer. Några tydliga samverkans effekter mellan invandrarskap och föreningstyp har dock inte kunnat spåras, vilket tyder på att det verkligen är antalet föreningsmedlemskap/aktiviteter som har betydelse för graden av politiskt engagemang, inte föreningstypen. Jag finner detta resultat ganska anmärkningsvärt och det skulle vara intressant att se om det får stöd även i andra undersökningar.

Tabell 5. Inföddas respektive invandrades engagemang i olika föreningstyper (procent)

	Medlemskap		Aktivitet	
	Inf.	Inv.	Inf.	Inv.
Idrottsförening eller förening för utomhusaktiviteter	41	17*	23	13*
Kultur- eller hobbyförening	26	18*	17	13
Fackförening ¹⁶	72	67*	11	7
Organisation för affärsidkare, lantbrukare eller annan självständig yrkesutövning	9	8	4	<1*
Konsument- eller bilorganisation	40	26*	2	<1
Organisation för humanitär hjälp, mänskliga rättigheter, minoriteter eller invandrare	14	13	4	6
Miljö-, freds- eller djurrättsorganisation	7	4	<1	<1
Religiös eller kyrklig förening	15	15	6	7
Organisation för vetenskap, utbildning eller hem och skola	11	11	6	5
Sällskapsklubb, ungdomsförening, pensionärsförening, kvinnoförening eller vänskapsförening	21	15*	12	7*
Annan frivilligorganisation	11	9	5	4

Kommentar: Föreningsbeteckningarna är hämtade från det svenska intervjuformuläret för ESS-undersökningen. Siffrorna anger hur stor andel av infödda respektive invandrade som är medlemmar respektive har deltagit i aktiviteter i var och en av de olika föreningstyperna, utan kontroll för andra variabler. Jag har även genomfört en serie logistiska regressionsanalyser med medlemskap respektive aktivitet som beroende variabler och med kontroll för kön, ålder och utbildning. Dessa analyser har gett samma resultat som det här redovisade med avseende på vilka skillnader som är statistiskt säkerställda på 95 procents säkerhetsnivå. n = 1882 för samtliga organisationer utom fackföreningar där n = 1226.

* Skillnaden jämfört med kategorin infödda är statistiskt säkerställd på 95 procents säkerhetsnivå.

Den enda föreningstyp där invandrade är underrepresenterade som inte riktigt passar in i mönstret när det gäller medlemstäckning är kultur- och hobbyföreningar. Slår man ihop dessa båda kategorier i levnadsnivåundersökningen får man dock en medlemstäckning som hamnar på sjätte plats, slagen av de fyra ovannämnda föreningarna samt föreningar för boende, som av någon underlig anledning inte finns med i ESS-undersökningen (Vogel m.fl. 2003:27).

¹⁶ Beräkningarna för fackföreningar gäller endast personer som har förvärvsarbete.

Mönstret är alltså tydligt. I föreningar med hög medlemstäckning är infödda engagerade genom medlemskap i väsentligt högre utsträckning än invandrade. I föreningstyper som inte lockar lika stor andel av befolkningen är skillnaderna mindre. Dessa slutsatser förändras inte heller nämnvärt om man använder sig av ett andelsperspektiv istället för som här ett skillnadsperspektiv.¹⁷ De skillnader mellan invandrade och infödda som inte är statistiskt säkerställda är små även ur ett andelsperspektiv.

Det är inte lika enkelt att hitta ett mönster för skillnaderna i aktivitetsgrad. Det är inte helt självklart vad som förenar idrottsföreningar, företagarorganisationer och ”sällskapsklubbar” gentemot de andra föreningstyperna. Min gissning är dock att vi för idrottsorganisationer och sällskapsklubbar ser samma mönster för aktivitet som för medlemskap, det vill säga där aktiviteten är som störst är skillnaderna mellan infödda och invandrade också som mest påtagliga. Skillnaden i aktivitet är något svårare att förklara när det gäller företagarorganisationer.

Resultatet väcker bland annat en fråga om idrottsföreningars betydelse för social och politisk integration. I etnologen Jesper Fundbergs bidrag till den här antologin framställs idrottsföreningar som en väg in i det svenska samhället för ungdomar med utländsk bakgrund ”när andra dörrar känns stängda.” Denna bild får visst stöd i kulturgeografen Andreas Sandbergs undersökning av flyktingmottagande i svenska kommuner, men bara när det gäller ungdomar.

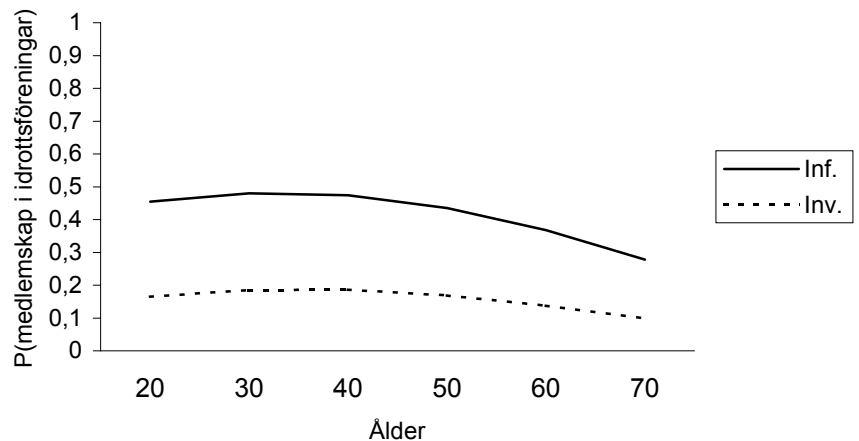
Med få undantag var de aktiva medlemmarna med invandrabakgrund i idrottsföreningarna i samtliga tre kommuner i det närmaste uteslutande barn och ungdomar. Vidare var de i föreningarna engagerade föräldrarna till de aktiva barnen i mycket få fall invandrare. Lagledare och andra personer med uppdrag i föreningarna hade sällan någon kontakt med föräldrar till barn med invandrabakgrund. [...] Sammantaget kan man, trots dessa undantag [enstaka föreningar i respektive kommun, GM], konstatera att de befintliga idrottsföreningarna inte i någon av de tre kommunerna utgör någon inkörsport i det svenska samhället av större betydelse (Sandberg 1998:175).

Lägger vi ihop Fundbergs och Sandbergs beskrivningar får vi en bild av att idrottsföreningar lockar såväl infödda som invandrade ung-

---

¹⁷ Skillnadsperspektivet innebär att ojämlikheten betraktas enbart med utgångspunkt från den absoluta skillnadens storlek. Andelsperspektivet sätter skillnaden i relation till fördelningsobjektets omfattning (se Petersson, Westholm och Blomberg 1989:362–364).

Figur 4. Beräknade sannolikheter för medlemskap i idrottsföreningar fördelat på ålder och invandrarskap

Kommentar: Till grund för figuren ligger en logistisk regressionsanalys med medlemskap i idrottsföreningar som beroende variabel och med variablerna kön, utbildning, invandrarskap, ålder, ålder i kvadrat samt invandrarskap multiplicerat med ålder. Med koefficienterna från den skattade modellen har jag beräknat sannolikheten för medlemskap för personer i åldrarna 18–70 år. Vid denna beräkning har jag konstanthållit värdet för kön vid urvalsproportionen 0,49, d.v.s. 49 procent kvinnor och 51 procent män, och värdet för utbildning vid medelvärdet 12 år. $n = 1880$.

domar men att det sedan bara är infödda personer som stannar kvar i föreningarna och får ledaransvar och andra uppgifter. Med andra ord verkar det finnas en samverkans effekt mellan invandrarskap och ålder, så att skillnaden mellan invandrades och inföddas engagemang i idrottsföreningar är relativt liten bland unga människor men därefter växer sig allt större. För att undersöka om det går att spåra en sådan effekt har jag använt data från ESS-undersökningen för att beräkna sannolikheten för att infödda respektive invandrade personer i olika åldrar ska vara medlemmar i idrottsföreningar. Analysen är genomförd med kontroll för kön, utbildning och ålder i kvadrat.

Om det hade funnits en samverkans effekt mellan invandrarskap och ålder av den typ jag talade om ovan skulle de två linjerna i figur 4 ha legat ganska nära varandra i den vänstra sidan av figuren för att sedan divergera längre åt höger. Något sådant mönster går emellertid inte att spåra. Snarare är det så att skillnaden tycks vara ganska konstant över hela det undersökta åldersspannet och sker det någon förändring är det i sådana fall en tendens till konvergens bland äldre per-

soner. Det senare fenomenet beror sannolikt på att det, allt annat lika, är svårare för nyanlända att engagera sig i föreningar än vad det är för personer som har bott i Sverige en tid i kombination med att äldre invandrade i genomsnitt har vistats i Sverige längre tid än yngre invandrade (jfr Adman och Strömblad 2000:23).¹⁸

Resultatet i figur 4 innebär inte att Fundbergs och Sandbergs slutsatser om idrottsrörelsens betydelse för barn och ungdomar behöver vara felaktiga. I den analys som redovisas här ingår endast personer som är 18 år eller äldre, varför det inte går att dra några slutsatser om barn och ungdomar. Vad resultatet emellertid indikerar är att invandrade i stor utsträckning lämnar idrottsrörelsen redan på tröskeln till vuxenlivet och att den skillnad som då uppstår kvarstår relativt konstant upp i åldrarna. Om så är fallet kan resultatet vara en viktig pusselbit i sökandet efter förklaringar till de invandrades lägre föreningsengagemang, eftersom det pekar ut en konkret period i livet då skillnaderna tycks uppstå.

Vad beror skillnaderna på?

Vi har alltså konstaterat att invandrade i genomsnitt är mindre engagerade i föreningar än infödda både om man ser till medlemskap och aktivitet. Men vi har också sett att skillnaderna inte är genomgående utan att de särskilt uppträder i föreningar med hög medlemstäckning som till exempel fackföreningar, konsumentföreningar och idrottsföreningar. Dags då att ställa frågan varför invandrade i genomsnitt är mindre engagerade i föreningar än infödda.

En grundlig genomlysning av denna fråga kräver omfattande data om föreningsengagemang, sociala nätverk och rekrytering för såväl infödda som invandrade. Sådana data finns ännu inte att tillgå då detta skrivs, men kommer förmodligen snart att göra det tack vare den datainsamling som under de senaste åren har bedrivits inom ramen för Integrationspolitiska maktutredningen och andra forskningsprojekt.

I väntan på dessa data har jag tillåtit mig att göra en tentativ analys med data från ESS-undersökningen för att se om det går att hitta några enkla svar. I tabell 6 redovisas en serie regressionsanalyser med antal medlemskap som beroende variabel. I samtliga modeller ingår kön,

---

¹⁸ Vid kontroll för vistelsetid i Sverige visar det sig mycket riktigt att tendensen till konvergens bland de äldre mattas av. I övrigt framträder inga synbara skillnader jämfört med figur 4, d.v.s. skillnaden mellan infödda och invandrade när det gäller sannolikheten för medlemskap i idrottsföreningar kvarstår.

Tabell 6. Regressionsanalys med antal föreningsmedlemskap som beroende variabel

	Antal medlemskap (0–11)				
	6.1	6.2	6.3	6.4	6.5
Invandrarskap	-0,76*	-0,73*	-0,60*	-0,61*	-0,59*
Förvärvsarbete		0,43*	0,43*	0,43*	0,40*
Svenska som första- språk i hemmet			0,28	0,29	0,39
Diskriminering				0,09	0,13
God medborgare; föreningsliv					0,14*
n	1843	1843	1843	1843	1843
R^2	0,09	0,10	0,10	0,10	0,16

Kommentar: Siffrorna i tabellen är ostandardiserade regressionskoefficienter. R^2 -värdet är justerat för antalet frihetsgrader. I modellerna ingår också kontrollvariablerna kön, ålder och utbildning.

* Effekten är statistiskt säkerställd på 95 procents säkerhetsnivå.

ålder och utbildning som kontrollvariabler i syfte att isolera effekterna av invandrarskap.

De variabler som redovisas i analysmodellerna 6.2 till 6.5 kan delas in i tre olika typer. Förvärvsarbete och svenska som förstaspråk kan ses som *resurser* för föreningsengagemang. Så visar till exempel Per Adman att arbetslöshet generellt leder till minskat medlemskap i föreningslivet (Adman 2004:67).

Nästa variabeltyp handlar om *diskriminering*. Här har intervju-personerna fått ange om de anser sig tillhöra någon samhällsgrupp som är diskriminerad på grundval av hudfärg, nationalitet, religion, språk eller etnisk tillhörighet. Detta är förvisso ett ganska klumpigt mått, men det kan vara intressant att undersöka om personer som upplever sig tillhöra diskriminerade grupper är mindre aktiva i föreningslivet, och om det i sin tur kan förklara något av den skillnad som finns mellan invandrades och inföddas föreningsengagemang.

Avslutningsvis har jag försökt fånga *attityd* till föreningsengagemang genom att använda en fråga om huruvida deltagande i föreningslivet är viktigt för att man ska vara en god medborgare. Syftet med att inkludera denna fråga i förklaringsmodellen är att undersöka

om skillnader mellan invandrade och infödda med avseende på attityder kan vara en förklaring till skillnaderna i engagemang.

Jämför vi modell 6.1 och 6.5 ser vi att skillnaden mellan invandrade och infödda försvagas med sammanlagt 22 procent (från 0,76 till 0,59) när vi kontrollerar för de tre variabeltyperna *resurser*, *upplevd diskriminering* samt *attityd till föreningslivet*. Och det verkar särskilt vara svenska som förstaspråk och attitydvariabeln som åstadkommer denna försvagning.

Frågan är hur vi ska förstå detta resultat. Är det den nämnda försvagningen av skillnaden mellan infödda och invandrade som ska fokuseras eller är det snarare det faktum att det kvarstår en statistiskt säkerställd skillnad till de invandrades nackdel även vid kontroll för alla dessa variabler? Själv vill jag hävda att det är det senare som är det mest intressanta resultatet.¹⁹

Resultatet av den här analysen är alltså att jag *inte* hittar någon tydlig förklaring till skillnaden mellan invandrades och inföddas föreningsengagemang. Detta väcker frågor och sporrar därmed till fortsatt forskning.

Uppslag för fortsatt forskning

Den forskning som hittills har bedrivits om föreningsliv och integration har i stor utsträckning varit fokuserad på invandrarföreningar och föreningar för etniska minoriteter. Denna forskning är förvisso angelägen och det finns en rad kunskapsluckor att täppa till. Men för att vi bättre ska kunna förstå varför invandrade i genomsnitt är mindre engagerade i föreningar än infödda förefaller det som att vi behöver vidga perspektivet och även studera andra typer av föreningar.

En möjlig ledtråd att ta fasta på i detta arbete är det ovan konstaterade förhållandet att skillnaden mellan invandrades och inföddas föreningsengagemang varierar mellan olika typer av föreningar. Kan detta till exempel bero på skillnader i hur olika typer av föreningar arbetar med medlemsrekrytering? Är vissa föreningstyper bättre än andra på att kontakta och attrahera invandrade, och vad beror det i så fall på?

---

¹⁹ Jag har testat samma förklaringsmodeller med antal föreningsaktiviteter som beroende variabel och resultatet är snarlikt. Faktum är att det händer ännu mindre med skillnaden mellan invandrade och infödda i de analyserna. Jag har också genomfört analyser där jag har kontrollerat för om den svarande bor med någon partner, om den svarande har hemmaboende barn, typ av bostadsort samt hur länge den svarande har bott på denna ort, utan att notera någon nämnvärd förändring i skillnaden mellan invandrades och inföddas föreningsmedlemskap.

Värt att studera är också vad deltagande i olika typer av föreningar kräver för resurser i form av tid, pengar och tillgång till transportmedel, och vad detta i sin tur har för betydelse för invandrades respektive inföddas möjligheter att engagera sig i önskad förenings-
typ.

Att enbart studera föreningslivet är emellertid inte tillräckligt. Om vi vill gå vidare med hypoteser om till exempel rekrytering och tillgång till resurser behöver vi också individdata, och här står hoppet alltså till de nya datamängder som håller på att samlas in. Särskilt intressant vore det att följa Edwards och Foleys rekommendation, se citatet nedan, och kombinera individdata med information om de föreningar som individerna är engagerade i:

[...] subsequent research should gather data on individuals and the specific organizations in which they participate. Doing so would enable researchers to take into account differences between the various organizations in which individuals participate and enable them to map the organizational field that comprises much of the context of citizen participation (Edwards och Foley 1998:136).

Avslutningsvis skulle jag vilja återknyta till diskussionen om val av perspektiv. I den här artikeln har jag undersökt föreningsengagemang och politiskt deltagande med avseende på distinktionen invandrade/infödda. Denna indelningsgrund kan försvaras såväl i förhand – den bygger på jämförelsevis tillförlitliga data – som i efterhand – den belyser definitivt en viktig aspekt av fördelningen av makt i det svenska samhället. Trots detta lämnar den en känsla av otillfredsställelse; det är för många aspekter som inte beaktas. Att komma till rätta med detta problem är en viktig uppgift och för detta ändamål tror jag att en närmare koppling mellan kvantitativa studier, av den typ som jag har genomfört här, och kvalitativa studier av enskilda föreningar och enskilda föreningsmedlemmar, kan vara en framkomlig väg.

Sammanfattning

Med hjälp av ett nytt omfattande datamaterial från den internationella undersökningen *European Social Survey* har jag undersökt om skillnader i föreningsengagemang mellan invandrade och infödda är en av orsakerna till de invandrades politiska utanförskap i det svenska samhället.

Undersökningens huvudresultat är att de invandrades lägre genomsnittliga föreningsengagemang är en starkt bidragande faktor till deras lägre deltagandenivåer när det gäller *manifestationer, kontakter* och *partimedlemskap*. För samtliga dessa deltagandeformer minskar skillnaden mellan invandrade och infödda med ungefär hälften när vi kontrollerar för föreningsengagemang, vilket måste betraktas som en tämligen kraftig reducering. Däremot tycks skillnaden i föreningsengagemang inte ha någon större betydelse med avseende på *röstning*.

Detta mönster överensstämmer mycket väl med Adman och Strömblads analys av den svenska medborgarundersökningen 1997, se figur 2. Precis som jag fann Adman och Strömblad att skillnader i föreningsengagemang mellan invandrade och infödda är en viktig förklaring till de invandrades marginalisering när det gäller samtliga undersökta deltagandeformer utom röstning. Denna överensstämmelse mellan två helt oberoende datamaterial antyder en påtaglig robusthet hos resultatet och måste därför betecknas som anmärkningsvärd.

Skillnader i föreningsengagemang mellan invandrade och infödda har alltså politisk betydelse. Men hur ser skillnaderna ut? I artikeln visar jag att det finns statistiskt säkerställda skillnader mellan invandrade och infödda när det gäller de genomsnittliga nivåerna av såväl medlemskap som aktivitet i föreningar. Vid en närmare granskning av skillnaderna mellan inföddas och invandrades engagemang i föreningslivet visar det sig dock att mönstret ser olika ut för olika föreningstyper. När det gäller medlemskap är skillnaderna särskilt påtagliga i de föreningstyper som har störst medlemstäckning, det vill säga fackföreningar, konsumentföreningar, sällskapsklubbar inklusive pensionärsföreningar, samt idrottsföreningar. För andra föreningstyper som till exempel religiösa och humanitära organisationer är skillnaderna betydligt mindre. När det gäller aktivitet finns det betydande skillnader mellan invandrade och infödda i idrottsföreningar, sällskapsklubbar och företagorganisationer. I övriga organisationstyper är skillnaderna inte statistiskt säkerställda och de förefaller vara ganska små även ur ett andelsperspektiv.

En särskild poäng med ESS-undersökningen är att den tillåter internationella jämförelser, vilket är relativt ovanligt när det gäller undersökningar om föreningsengagemang. Och i denna jämförelse faller de svenska siffrorna mycket väl ut. Det visar sig nämligen att kategorin infödda svenskar har den högsta genomsnittliga nivån av föreningsmedlemskap i hela Europa och att även kategorin invandrade svenskar placerar sig högt upp i tabellen. Även om invandrade svenskar genomsnittliga föreningsengagemang är lågt i ett nationellt perspektiv är det alltså tämligen högt i en internationell jämförelse. Och

det som framför allt framstår som onormalt i det svenska fallet är inte skillnaden i föreningsengagemang mellan invandrade och infödda utan den höga nivån av engagemang i båda kategorierna.

I anslutning till detta resultat förtjänar det också att nämnas att det svenska datamaterialet visar att infödda med utländsk bakgrund är i genomsnitt minst lika politiskt aktiva som infödda utan utländsk bakgrund, samt att de båda kategorierna uppvisar närmast identiska engagemangsnivåer med avseende på såväl föreningsmedlemskap som föreningsaktivitet. Även om den senare slutsatsen bör kringgärdas med viss försiktighet utgör både den och den internationella jämförelsen ljuspunkter värda att ta fasta på i diskussionen om föreningslivets betydelse för invandrade och infödda svenskar.

Då återstår frågan varför invandrade i mindre utsträckning än infödda engagerar sig i föreningslivet. När det gäller medlemskap verkar en del av skillnaden mellan invandrade och infödda kunna förklaras av kunskaper i svenska och attityder gentemot föreningslivet. Skillnaden mellan invandrade och infödda när det gäller antalet medlemskap är dock statistiskt säkerställd även vid kontroll för dessa variabler och skillnaden i aktivitetsgrad förändras nästan inte alls.

Sökandet efter orsakerna till de invandrades utanförskap i föreningslivet, och alltså i förlängningen på den politiska arenan, måste alltså gå vidare. För detta ändamål behöver vi dels vidga studierna av föreningsliv och integration till att omfatta hela föreningslivet, inte bara invandrarföreningar och föreningar för etniska minoriteter, dels samla in mer data om föreningsengagemang, sociala nätverk och rekrytering på individnivå. Men mest av allt behöver vi antagligen anstränga oss för att kombinera kvantitativa och kvalitativa ansatser genom att till exempel koppla storskaliga individundersökningar till djupstudier av enskilda föreningar och föreningstyper som till exempel idrottsföreningar, fackföreningar och invandrarföreningar.

Referenser

- Adman, Per. 2004. *Arbetslöshet, arbetsplatsdemokrati och politiskt deltagande*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Adman, Per och Per Strömblad. 2000. *Utanför demokratin? Del 3: Resurser för politisk integration*. Integrationsverkets rapportserie 2000:16. Norrköping: Integrationsverket.
- Borevi, Karin och Per Strömblad. 2004. ”Kategorisering och integration – en introduktion.” i SOU 2004:48. Stockholm: Fritzes.

- Burt, Ronald S. 1992. *Structural holes: the social structure of competition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bäck, Hanna och Richard Öhrvall. 2004. *Det nya seklets förtroendevalda – om politikerantal och representativitet i kommuner och landsting 2003*. Stockholm: Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Justitiedepartementet.
- Bäck, Henry och Maritta Soininen. 1998. "Immigrants in the political process." *Scandinavian Political Studies* 21:29–50.
- Edwards, Bob och Michael W. Foley. 1998. "Civil society and social capital beyond Putnam." *American Behavioral Scientist* 42:124–139.
- ESS. 2003. "ESS documentation report 2002/2003". Edition 3. [http://ess.nsd.uib.no/2003_documentation.jsp, 2004-01-14]
- Fennema, Meindert och Jean Tillie. 1999. "Political participation and political trust in Amsterdam: civic communities and ethnic networks." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25:703–726.
- Foley, Michael W. och Bob Edwards, 1998, "Beyond Tocqueville: civil society and social capital in comparative perspective: editors' introduction." *American Behavioral Scientist*, 42:5–20.
- Gilljam, Mikael. 2003. "Deltagardemokrati med förhinder." i Mikael Gilljam och Jörgen Hermansson. red. *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.
- Granovetter, Mark S. 1973. "The strength of weak ties." *American Journal of Sociology* 78:1360–1380.
- Holmberg, Sören och Olof Petersson. 1980. *Inom felmarginalen*. Stockholm: Liber förlag.
- Jarl, Maria. 2003. "Deltagardemokraterna och den representativa demokratin." i Mikael Gilljam och Jörgen Hermansson. red. *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.
- Jowell, Roger and the Central Co-ordinating Team, European Social Survey 2002/2003. 2003. "Technical report." London: Centre for Comparative Social Surveys, City University.
- Morales Diez de Ulzurrun, Laura. 2002. "Associational membership and social capital in comparative perspective: a note on the problems of measurement." *Politics & Society* 30:497–523.
- Petersson, Olof, Anders Westholm och Göran Blomberg. 1989. *Medborgarnas makt*. Stockholm: Carlssons.
- Putnam, Robert. 2000. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Touchstone.
- Rothstein, Bo. 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.

- Sandberg, Andreas. 1998. *Integrationens arenor: en studie av flyktingmottagande, arbete, boende, förenings- och församlingsliv i tre kommuner*. Uppsala: Uppsala universitet, Kulturgeografiska institutionen.
- SCB. 2003. *Statistiska meddelanden Me 14 SM 0301*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Strömblad, Per. 2001. "Data rörande invandrades och inföddas engagemang i föreningslivet." Arbetspromemoria 2001-01. Uppsala: Integrationspolitiska maktutredningen.
- Teorell, Jan. 2003. "Linking social capital to political participation: voluntary associations and recruitment in Sweden." *Scandinavian Political Studies* 26:49–66.
- Teorell, Jan och Anders Westholm. 1999. "Var det bättre förr? Politisk jämlikhet i Sverige under 30 år." i Erik Amnå, red. *Medborgarnas erfarenheter*. SOU 1999:113. Stockholm: Fakta info direkt.
- Togeby, Lise. 2003. *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter*. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman och Henry E. Brady. 1995. *Voice and equality: civic voluntarism in American politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Vogel, Joachim, Erik Amnå, Ingrid Munck och Lars Häll. 2003. *Föreningslivet i Sverige: välfärd, socialt kapital, demokratiskola*. Levnadsförhållanden, rapport 98. Stockholm: SCB.
- Westin, Charles. 1999. *Mångfald, integration, rasism och andra ord*. SOS-rapport 1999:6. Stockholm: Socialstyrelsen.

Appendix – Intervjufrågor och variabler

Röstning, manifestationer, kontakter och partimedlemskap: Se tabell 1.

Medlemskap och aktivitet i föreningar: I ESS-undersökningen fick intervjupersonerna följande fråga: ”Jag kommer nu att läsa upp en del frivilligorganisationer. Titta på svarskortet och säg om något eller några av svarsalternativen passar in på dig just nu eller under de senaste 12 månaderna.” Svarskortet hade följande alternativ: 1 = medlem, 2 = deltagit, 3 = skänkt pengar, 4 = ideellt arbete, 5 = inget. I den här undersökningen har medlemskap operationaliserats som svaret ”deltagit”, och aktivitet som svaret ”aktivitet”.

Jag har även provat att operationalisera aktivitet med ett index baserat på svarsalternativen ”deltagit” och ”ideellt arbete”. Denna alternativa operationalisering medför en ökning av aktivitetsgraden med någon enstaka procentenhet för både infödda och invandrade i samtliga föreningstyper utom idrottsföreningar, där andelen aktiva ökar från 23 till 28 procent bland de infödda och från 13 till 15 procent för de invandrade. Eftersom den genomsnittliga ökningen av aktivitetsgraden är likartad bland infödda och invandrade visar sig valet av operationalisering inte ha någon nämnvärd betydelse för resultaten i de regressionsanalyserna.

I MBU 97 fick intervjupersonerna följande fråga: ”Nu tänkte jag ställa några frågor om föreningsliv, fritid och samhälle. Är du medlem i någon eller några av följande organisationer och sammanslutningar? Har Du under det senaste året varit aktiv inom föreningen?” Medlemskap är operationaliserat som svaret ”ja” på frågan om man är medlem, och aktivitet som svaret ”ja” på frågan om man är aktiv i föreningen.

Kön: Kvinnor har tilldelats värdet 1 och män värdet 2. I urvalet är 49 procent kvinnor.

Ålder: Intervjupersonens ålder vid tillfället för intervjun. Den yngsta i den del av urvalet som jag analyserar är 18 år och den äldsta är 94 år. Medelvärdet är 48 år och standardavvikelsen är 18 år. I varje analys med ålder ingår även variabeln ålder i kvadrat. Detta i syfte att även kontrollera för eventuella kurvlinjära samband. Att detta är nöd-

vändigt när det gäller föreningsengagemang visas tydligt i Vogel m.fl. 2003:35.

Utbildning: Här avses hur många års utbildning intervjupersonen totalt har genomgått. Det lägsta värdet någon har rapporterat är 2 år och det högsta är 25 år. Medelvärde är 12,1 år och standardavvikelsen är 3,5 år.

Invandrarskap: Kategorin infödda har tilldelats värdet 0, kategorin invandrade värdet 1. För mer information, se avsnittet "Terminologi och definitioner". Kategori 1 består av 192 personer, d.v.s. 10 procent av urvalet.

Svenska som förstaspråk i hemmet: Intervjupersonerna har fått svara på följande fråga: "Vilket eller vilka språk talar du för det mesta hemma?" Om intervjupersonen svarat mer än ett språk har han/hon ombetts att peka ut vilket av dessa han/hon använder oftast. Här har samlingskategorin "Annat språk än svenska som förstaspråk" tilldelats värdet 0, och "svenska som förstaspråk" värdet 1. Kategori 1 består av 1787 personer, d.v.s. 95 procent av urvalet.

Förvärvsarbete: Intervjupersonerna har fått svara på följande fråga: "Vilken av dessa beskrivningar passar in på vad du har gjort under de senaste sju dagarna?" Personer som har svarat förvärvsarbete har tilldelats värdet 1, medan personer som har svarat något av de övriga svarsalternativen, d.v.s. utbildning, arbetslös, förtidspension, ålderspension, militärtjänstgöring, skötte eget hushåll samt annat, har tilldelats värdet 0. Kategori 1 består av 1197 personer, d.v.s. 64 procent av urvalet.

Diskriminering: Intervjupersonerna fick först svara på en fråga som löd: "Skulle du säga att du tillhör en diskriminerad grupp i samhället?" De som svarade ja på denna fråga fick följdfrågan: "På vilka grunder är din grupp utsatt för diskriminering?" De som svarade "ja" på den första frågan och sedan angav något eller några av alternativen hudfärg, nationalitet, religion, språk eller etnisk tillhörighet har tilldelats värdet 1, övriga har tilldelats värdet 0. Kategori 1 består av 40 personer, d.v.s. endast 2 procent av urvalet.

Vistelse i Sverige: Frågan ställdes enbart till personer födda i något annat land än Sverige och löd: "Hur länge sedan är det som du kom för att bo i Sverige?" Svarsalternativen var följande: 1 = Under det

senaste året, 2 = 1–5 år sedan, 3 = 6–10 år sedan, 4 = 11–20 år sedan, 5 = mer än 20 år sedan.

God medborgare; föreningsliv: Frågan löd: ”För att vara en god medborgare, hur viktigt skulle du säga att det är för en person att vara aktiv i frivilligorganisationer.” Även här angavs svaren på en skala från 0 till 10, där värdet 0 står för ”extremt oviktigt” och värdet 10 för ”extremt viktigt”. Medelvärdet var 4,7 och standardavvikelsen 2,6.

Partner och/eller hemmaboende barn: Frågan löd: ”Om du räknar med dig själv, hur många personer – inklusive barn – bor i detta hushåll?” Därefter ombads den svarande ange sin relation till var och en av personerna i hushållet, d.v.s. make/maka/sambo, son/dotter, förälder/svärförälder, övriga släktingar, övriga personer.

Typ av bostadsort och tid på orten: Den första frågan löd: ”Vilket svarsalternativ på detta kort beskriver bäst området där du bor?” Svartsalternativen var: 1 = en storstad, 2 = en förort eller utkanten av en storstad, 3 = en liten eller mellanstor stad, 4 = en by, 5 = en gård eller ett hus på landet. Den svarande fick också ange hur många år han/hon bott på orten.

Vägen in? Om etniska föreningar som ”skolor i demokrati” *

Pär Zetterberg

Föreningslivets demokrativärde

Utan demokrater stannar demokratin. Folkstyrelsen fordrar att medborgarna har den anda och de resurser som krävs för att få systemet att fungera, att det finns människor som både vill och kan axla det ansvar som krävs för att demokratin ska överleva (SOU 2000:1:196).

De citerade orden har formulerats av den parlamentariska Demokratiutredningen (SOU 2000:1), som i likhet med många nutida samhällsvetare betonar medborgarnas och medborgarskapets betydelse för demokratins fortlevnad. En sådan plädery för demokratin grundar sig på tanken att medborgarna bör besitta vissa medborgerliga kvaliteter, av såväl moralisk karaktär (en vilja att försvara de demokratiska värden som samhället bygger på), som praktisk karaktär (att ha de politiska resurser som behövs för detta).¹

Om dessa kvaliteter är så viktiga för demokratins fortlevnad behöver frågan ställas hur och var medborgarna egentligen tillgodogör sig dem. Rimligtvis finns ett flertal svar på den frågan. Ofta har dock föreningslivets roll betonats. Det har framförts att föreningar är viktiga fora för medborgarna att tillgodogöra sig de nödvändiga kvaliteterna.

En tidig tänkare med dessa idéer var Alexis de Tocqueville, som redan under första hälften av 1800-talet påtalade sambandet mellan organisationsliv och demokrati. Han hävdade för det första att demokrati är en inlärningsprocess och att organisationer kan fungera som

---

* Jag vill rikta ett särskilt tack till Gunnar Myrberg för god vägledning i samband med arbetet av ursprungstexten. Tack även till Anders Westholm, antologins redaktör Bo Bengtsson och övriga medförfattare för goda kommentarer.

¹ Omvänt menar man att om inte medborgarna besitter sådana kvaliteter riskerar demokratins institutioner att, snabbt eller långsamt, raseras.

skolor för detta. För det andra var Tocqueville orolig för en alltför stark statlig maktkoncentration. Därför menade han att ett samhälle behöver en mångfald av institutioner och organisationer som kan skydda medborgarna från detta. Organisationer ska kunna vara motvikt till staten (de Tocqueville 1997:149–166). Det är den första av dessa funktioner, som handlar just om föreningar som fora för utvecklande av demokratiska kvaliteter, som kommer att behandlas i denna artikel.²

Tocquevilles idéer har inspirerat många av dagens samhällsvetenskapliga forskare. Den mest kända av dessa är otvetydigt statsvetaren Robert D. Putnam, som med sina berömda verk *Den fungerande demokratin* (1996) och *Den ensamme bowlaren* (2001)³ har gett studiet av sociala nätverk, organisationsliv och medmänsklig tillit en renässans.⁴ En annan statsvetare som har inspirerats av och vidareutvecklat Tocquevilles idéer är Axel Hadenius, som menar att föreningar kan ha en utbildande funktion (Hadenius 1999). Det finns två sätt som de kan ha detta på: För det första kan de främja utvecklingen av en proceduriell demokratisk kultur hos deltagarna (*proceduriell funktion*). Genom demokratiska beslutsprocesser och aktiviteter får deltagarna kunskap om och förhoppningsvis förståelse för spelets regler. Deltagarna ges möjlighet att vänja sig vid motsägande åsikter och skiftande majoriteter och maktförhållanden samt ges grundläggande träning i kollektivt beslutsfattande. För det andra kan föreningarna bidra till minskade konflikter och ökad samverkan (*konfliktlösande funktion*). Det handlar om att deltagarna i demokratiska processer utvecklar en ökad förståelse för varandras åsikter, vilket kan underlätta konfliktlösningen. Ibland kan man även upptäcka att åsikterna och intressena sammanfaller. Deltagande i föreningar kan med andra ord bidra till en bättre förmåga att se saker i ett större perspektiv. Det främjar såväl den så kallade allmänandan som samverkan och tillit mellan olika grupper i samhället (Hadenius och Ugglå 1995:4–5; se även Hadenius 1999 och 2001).

Deltagandet i föreningslivet sker ofta i små eller mellanstora organisationer. Hadenius menar dock att detta deltagande kan främja ett fortsatt engagemang i andra sammanhang. Föreningslivet kan med andra ord vara en språngbräda för individer till olika former av poli-

² Den andra funktionen betonar med andra ord den politiska påverkan som många sammanslutningar ägnar sig åt. Tidigare undersökningar visar emellertid att invandrarföreningar ägnar sig åt detta i tämligen liten utsträckning. Se t.ex. Bäck 1999.

³ I original heter böckerna *Making Democracy Work* respektive *Bowling Alone*.

⁴ För en översikt av Putnams teori, se t.ex. Vogel och Amnå 2003, s. 16–17.

tiskt deltagande. Därför kan de tillgodogjorda färdigheterna vara värdefulla även i beslutsfattande på högre nivåer i samhället.

Det är dock ingen självklarhet att föreningslivet främjar demokratin på dessa sätt. Bland annat finns det organisationer med direkt antidemokratiska mål, som ju snarast strävar efter att förgöra demokratin. Från demokratisk synpunkt är det dessutom problematiskt med organisationer som visserligen inte har som mål att undergräva demokratin, men som till sin karaktär är auktoritära. Vissa bedömare hävdar bestämt att dessa hämmar demokratin (se t.ex. SOU 2000:1). Det finns emellertid också de som menar att deltagarna även i auktoritära organisationer lär sig att lösa de problem som är förknippade med kollektivt agerande, och att sådana organisationer därför är bättre för demokratin än inga organisationer alls (se t.ex. Fennema och Tillie 1999).

Det är också värt att ställa sig frågan om vad som är hönan och ägget i förhållandet mellan föreningarna och medborgarnas demokratiska färdigheter. Det är inte självklart att det är deltagande i föreningar som skapar medborgerliga färdigheter. Det kan ju faktiskt förhålla sig precis tvärtom, att det är de som redan besitter sådana färdigheter som deltar i föreningslivet. Svaret behöver inte nödvändigtvis vara antingen det ena eller det andra, utan det kan givetvis finnas påverkan i båda riktningarna (se t.ex. Gunnar Myrbergs artikel i denna antologi).

Etniska föreningar som ”skolor i demokrati”

Med anledning av den betydelse som deltagande i föreningslivet tycks kunna ha för medborgerliga färdigheter, är utvecklingen under 1990-talet för utrikes födda oroande. Från att denna grupp tidigare inte uppvisat några större skillnader gentemot den övriga befolkningen minskar deras deltagande under 1990-talet i alla samhällsliga sammanhang. Detta gäller bland annat deltagande i föreningslivet (Petersson m.fl. 1998). Den statliga Demokratiutredningen drog därför för några år sedan slutsatsen att ett politiskt utanförskap har vuxit fram hos personer med utländsk bakgrund och att ”etnicitet har under 1990-talet kommit att bli ett nytt klassmärke” (SOU 2000:1:228).

I takt med den ökade invandringen har invandrare emellertid byggt upp en egen typ av föreningar. År 2002 fanns ett trettio-tal riksförbund, som representerar ungefär 1 300 lokala medlemsföreningar (se Bo Bengtssons introduktionsartikel i denna antologi). Dessa fyller en rad funktioner, inte minst spelar de rollen som en social och kulturell institution inom den egna etniska gruppen (Bäck 1999:42–43).

Invandrarföreningar har tidigare ofta studerats utifrån vissa specifika integrationsperspektiv.⁵ Man har då bland annat studerat hur dessa föreningar påverkar möjligheterna för medlemmarna att komma in på den svenska arbetsmarknaden, lära sig det svenska språket samt bibehålla och utveckla sina ursprungliga traditioner och kulturer (se t.ex. Wingborg 1999). Mer sällan har de studerats utifrån ett demokratiperspektiv. Frågan om *invandrarföreningar besitter den utbildande funktion, som jag menar ger dem förutsättningar att kunna utgöra så kallade skolor i demokrati*, är emellertid mer obesvarad och forskning har hittills saknats på området.⁶ I en tid då personer med utländsk bakgrund deltar i mindre utsträckning i föreningslivet än den övriga befolkningen, och med tanke på den viktiga roll föreningslivet tycks kunna spela för utvecklandet av individers medborgerliga färdigheter och politiska resurser, blir det centralt att försöka besvara denna fråga.

Den här studien syftar till att ge ett första svar på frågan. Genom en översiktlig pilotstudie av några invandrarföreningar hoppas jag kunna ge en bild av deras förutsättningar att kunna fungera som skolor i demokrati. Det begränsade materialet gör det dock svårt att dra några generella slutsatser, utan studien kan på sin höjd visa på vissa tendenser. Jag hoppas emellertid att undersökningen och dess upplägg kan inspirera till andra och mer omfattande studier av detta slag.⁷

Att mäta ”skola i demokrati”

Den noggranne läsaren upptäcker att jag skriver att vi ska studera *förutsättningarna* för etniska föreningar att kunna fungera som skolor i demokrati. Det gör jag för att markera att en föreningsstudie inte ensam kan besvara frågan om invandrarföreningar är skolor i demokrati eller inte. Vi måste komplettera föreningsstudien med en studie av de medlemmar som deltar i föreningen för att se om deltagande i föreningen *verkligen* bidrar till att främja demokratiska färdigheter.

Utifrån de teorier som redovisats ovan finns det dock skäl att anta att deltagande i en förening främjar individers medborgerliga färdig-

---

⁵ För en överblick över olika typer av integrationsperspektiv, se Bo Bengtssons introduktionsartikel i denna antologi.

⁶ Inte heller beträffande andra typer av föreningar har detta perspektiv undersökts frekvent, utan stora luckor finns inom forskningen på detta område.

⁷ Artikeln är en omarbetning av min magisteruppsats (Zetterberg 2002). För utförligare metodologiska resonemang om bland annat urvalsmetod, specificering av viktiga begrepp, mätproblem, m.m., hänvisas läsaren till den uppsatsen.

heter, givet att föreningen i fråga har en utbildande funktion. Denna utbildande funktion är enligt dessa teorier med andra ord en *nödvändig förutsättning* för att deltagande i föreningsliv ska kunna ha en sådan positiv effekt på individers medborgerliga färdigheter.

Huruvida föreningarna har en utbildande funktion beror på i vilken utsträckning de har fyra karaktärsdrag: autonomi, interndemokratisk struktur, öppen rekrytering och mångfald av identiteter samt samverkan med andra. Karaktärsdragen är hämtade från de resonemang som Hadenius för om organisationslivets betydelse för demokratin (se t.ex. Hadenius 1999, 2001; Hadenius och Ugglå 1995, 1998). Med *autonomi* menas att organisationen styrs och "ägs" av medlemmarna. Det är medlemmarna själva som fritt ska kunna välja både sina företrädare och inriktningen på verksamheten. Likaså bör organisationen på egen hand kunna uppbringa de ekonomiska resurser som behövs för att få verksamheten att fungera. Främst är det oberoendet mot staten som bör upprätthållas, men det gäller även gentemot andra aktörer, exempelvis företag, religiösa rörelser, etc.

En *interndemokratisk struktur* inom föreningen behövs för att demokrati ska vara en inlärningsprocess, så som Tocqueville och Hadenius hävdar. Medlemmarna måste uppleva demokrati i praktiken och tränas i demokratiskt beslutsfattande. Därför behövs demokratiska procedurer för att välja företrädare. För att försäkra sig om att föreningen inte missköts ska dessa dessutom vara möjliga att avsätta. Man ska alltså kunna utkräva ansvar av företrädarna. Men detta är inte tillräckligt. För att det ska vara *praktiskt* möjligt att utkräva ansvar krävs även en god insyn i verksamheten, det vill säga att medlemmarna har tillgång till information om vad som händer inom organisationen och vilka beslut som fattas. Det måste också finnas mötesplatser för medlemmarna där de kan utbyta tankar, idéer och erfarenheter samt kanaler och fora för att delta aktivt och utöva ett reellt inflytande (se t.ex. de Tocqueville 1997; Hadenius 2001).

Öppen rekrytering och mångfald av identiteter lägger tonvikten på den konfliktlösande funktionen. Enligt teorin underlättas konfliktlösning av detta, eftersom människor kan väntas bli mer öppna och toleranta i sina attityder. Ur samarbetssynpunkt kan det finnas problem med organisationer som bygger på så kallade askriptiva identiteter (sådana som vi mer eller mindre föds in i, till exempel etnicitet och religion) eller som kännetecknas av så kallad social inkapsling (med en stark identitet och sammanhållning inom gruppen men med få kontakter utåt). Det är därför viktigt att medlemmarna är aktiva i *olika* föreningar och att organisationen även uppmuntrar till detta (se t.ex.

Tabell 1. Karaktärsdrag och indikatorer för att mäta föreningarnas utbildande funktion

Karaktärsdrag/Kriterium	Indikatorer/Delkriterium
Autonomi	Ekonomiskt oberoende Fritt val av företrädare Fritt val av verksamhet
Interndemokratisk struktur	Demokratiska val, ansvarsutkrävande Kanaler för internkommunikation
Öppen rekrytering och mångfald av identiteter	Lika möjlighet till medlemskap Medlemmar med annat etniskt ursprung Medlemmar aktiva i andra organisationer Stimulerar engagemang i andra organisationer
Samverkan med andra	Samarbete med andra aktörer Medlemmarna träffar personer utanför den egna organisationen

Hadenius 1999:65; Lipset 1960). Men lika viktigt som det är med medlemmar som ingår i andra organisatoriska sammanhang, lika viktigt är att det finns lika möjlighet för alla att vara medlem i föreningen. Förekomst av medlemmar med olika bakgrund tenderar att främja samverkan och motverka tendenser till homogena gruppidentiteter (Hadenius och Uggla 1998:46).

För den konfliktlösande funktionen är det också viktigt att organisationen inte sluter sig och förhåller sig helt avskild från resten av samhället. I sådana organisationer anses inte den förståelse och kompromissvilja gentemot andra medborgargrupper odla, som är nödvändig i ett demokratiskt samhälle (Hadenius 1999; Gidlund och Möller 1999). Därför behövs ett visst mått av *samverkan med andra*. Likaså är det värdefullt att det finns verksamheter där medlemmarna träffar personer som inte är medlemmar i organisationen. På så vis kommer de i direkt kontakt med personer som har andra erfarenheter och idéer, vilket också anses främja förståelsen och kompromissviljan.

De undersökta karaktärsdragen med tillhörande indikatorer sammanfattas i tabell 1.

Föreningarna i studien

De kriterier som här har presenterats har tillämpats på studiet av fyra föreningar vardera från två grupper av invandrare; *finländare* och *somalier*. Grupperna skiljer sig tydligt åt i åtminstone tre avseenden som kan antas ha betydelse för föreningarnas förmåga att fungera som skolor i demokrati: 1) situationen på arbetsmarknaden (finländare är relativt väl förankrade på arbetsmarknaden, som ju är en viktig kontaktyta med övriga samhället, medan invandrade från Somalia inte är det), 2) den tid som individer från dessa grupper har vistats i Sverige (finländare har generellt sett varit i landet betydligt längre än somalier och deras föreningar kan därför antas vara mer institutionaliserade) samt 3) den förväntade föreningskulturella närheten (finländsk föreningskultur liknar sannolikt mer den svenska folkrörelsemodellen än vad den somaliska gör, vilket kan ha betydelse när det gäller den egna organisationen). Jag formulerar därför hypotesen att *finländska föreningar har relativt sett goda förutsättningar att kunna fungera som skolor i demokrati medan somaliska föreningar har relativt sett dåliga förutsättningar*. Samtidigt ska tilläggas att det finns ett mycket aktivt och utbrett föreningsliv bland somalier både i Sverige och i andra delar av Norden (se Lise Tøgebys artikel i denna antologi). Denna synbara vitalitet hos det somaliska föreningslivet är ytterligare ett skäl att studera just deras föreningar.

För att få jämförbara föreningar och viss geografisk och verksamhetsmässig spridning studeras för vardera gruppen en förening i en storstad och en i en småstad (samma städer för båda grupperna), en kvinnoförening och ytterligare en förening: en finsk ungdomsförening och en somalisk kultur- och idrottsförening. En eller flera företrädare för föreningarna har intervjuats utifrån ett fast frågeschema med i mångt och mycket öppna svarsalternativ.⁸ Föreningarna i studien presenteras översiktligt i tabell 2.

Som framgår av tabell 2 är de finska föreningarna generellt sett äldre än de somaliska. Föreningarnas medlemstal varierar mellan ett 50-tal upp till 1000, där de somaliska föreningarna överlag är något större än de finska. De flesta sysslar med kulturaktiviteter av något slag. Dock sysslar de somaliska föreningarna något mer med samhällsorienterad verksamhet än vad de finska föreningarna gör.

Men nu över till undersökningen: Hur uppfyller föreningarna de kriterier som har presenterats tidigare? Det ska undersökas i de

---

⁸ Frågorna finns redovisade som bilaga i Zetterberg 2002.

Tabell 2. Grundläggande fakta om föreningarna

	Grundad (år)	Antal medlemmar	Huvudsaklig verksamhet
Fi. Storstad	1894	ca 300	Dans, barn- och pensionärsverksamhet, minoritetsfrågor
Fi. Småstad	1965	276	Kultur, pensionärsverksamhet, idrott
Fi. kvinna	2000	ca 60	Kultur (konst, bokcafé, m.m.)
Fi. ungdom	1995	50-100	Sport, lek, familjeaktiviteter
So. Storstad	1983	ca 450	(Samhälls-) informationsspridning, kultur
So. Småstad	1999	70-100	Undervisning, idrott, kultur, integration
So. kvinna	1996	ca 280	Utbildning, anti-droger, anti-könsstympling
So. kultur/id	1996	ca 1000	Kultur, idrott, integration (arbete, utbildning)

följande avsnitten. Jag kommer att redovisa ett kriterium i taget och börjar med ”autonomi”.

Autonomi⁹

Som framgår av tabell 3 varierar *graden av ekonomiskt oberoende* mellan föreningarna. Ett par av föreningarna kan anses vara ekonomiskt oberoende, i hälften av fallen är det osäkert, medan jag skulle karaktärisera två föreningar som inte ekonomiskt oberoende.

Skillnaden mellan föreningarna ligger i användandet av bidrag i förhållande till andra inkomster. Enligt Hadenius ska föreningarna kunna uppbringa de ekonomiska resurser som behövs för att hålla verksamheten igång (Hadenius 1999).

De två föreningarna som anses vara ekonomiskt oberoende, Finska föreningen i Småstad och Somaliska föreningen i Storstad, erhåller inte alls några bidrag. Det beror, i det första fallet, på att föreningen saknar medlemmar under 20 år och därför inte har möjlighet att söka verksamhetsbidrag.¹⁰ I det andra fallet handlar det mer om ett bestämt

⁹ Om inget annat anges är uppgifterna i de fyra följande avsnitten hämtade från intervjuer med företrädare för respektive förening.

¹⁰ Anledningen till detta är att kommunen endast delar ut bidrag till barn- och ungdomsverksamhet.

Tabell 3. Sammanfattning av resultaten för kriteriet autonomi

	Ekonomiskt oberoende	Fritt val av företrädare	Fritt val av verksamhet
Fi. Storstad	Osäkert	Ja	Osäkert
Fi. Småstad	Ja	Ja	Ja
Fi. kvinna	Osäkert	Ja	Ja
Fi. ungdom	Osäkert	Ja	Ja
So. Storstad	Ja	Ja	Osäkert
So. Småstad	Nej	Ja	Osäkert
So. kvinna	Osäkert	Ja	Ja
So. kultur/id	Nej	Ja	Ja

ställningstagande.¹¹ Föreningarnas enda inkomster är därför medlemsavgifter samt eventuella andra sidointäkter.

Omvänt skulle jag påstå att Somaliska föreningen i Småstad liksom Somaliska kultur- och idrottsföreningen *inte* är ekonomiskt oberoende. Detta av den enkla anledningen att bidrag, jämte medlemsavgifter, är den enda inkomstkällan och är en direkt förutsättning för att få verksamheten att gå ihop. De andra föreningarna i studien – som jag ansett vara osäkra fall – erhåller också bidrag, men har även andra sidointäkter, till exempel bingolotter och entréavgifter, och några av föreningarna går med ett litet överskott. Dessa föreningar är därför inte helt beroende av bidragen, även om de är en viktig finansieringskälla.

För Somaliska föreningen i Storstad är priset för det ekonomiska oberoendet en kraftigt begränsad verksamhet. Förut mottog föreningen bidrag och kunde då bekosta en egen lokal. Med indragna bidrag och höjda hyror blev detta omöjligt. Föreningen har av främst resursbrist dessutom dragit ned på studiecirkel- och kursverksamheten.

Somaliska föreningen i Småstad bedriver däremot en mångsidig verksamhet och föreningen tycks ha många aktiviteter. Föreningen är alltså beroende av bidrag men tämligen rik på aktiviteter. I det förra fallet tycks det förhålla sig precis tvärtom.

Det kan mot denna bakgrund vara värt att reflektera över vilken tyngd man ska ge variabeln ekonomiskt oberoende.¹² Autonomi

¹¹ Ställningstagandet är ett uttryck för det missnöje som föreningen upplever beträffande föreningsstödens utveckling de senaste åren. Den är besviken på att det har skurits ned så mycket och anser det knappt vara värt att söka några pengar.

behövs för att sammanslutningar ska vara fria och självständiga, så att de kan forma sina egna dagordningar och sina egna strukturer. Indikatorn ekonomiskt oberoende är därför nära knuten till de andra två indikatorerna. Det verkligt relevanta är, enligt min mening, om ett eventuellt ekonomiskt beroende också för med sig andra beroendeställningar, sådana som är mer kopplade till den egna verksamheten och organisationen. Om så är fallet finns anledning att hävda att beroendet av bidrag riskerar att hämma föreningarnas autonomi. Men om inte, ser jag inte samma risk. Jag menar därför att indikatorn ekonomiskt oberoende bör ses i relation till var och en av de övriga två indikatorerna.¹³

Vidare tycks samtliga föreningar i studien fritt kunna välja företrädare för organisationen. Det verkar inte finnas någon aktör som påverkar föreningarna i detta avseende. Exempelvis tycks det inte finnas några riktlinjer från statens eller kommunens sida om till exempel könsfördelning i styrelsen, inte heller andra direktiv ovanifrån.

Likasa förefaller en majoritet av föreningarna fritt kunna välja verksamhet. I tre fall menar jag emellertid att detta är osäkert. I de två första fallen, Finska föreningen i Storstad respektive Somaliska föreningen i Småstad, tycks aktiviteter som ger bidrag prioriteras: ”Vi måste prioritera några få [verksamheter] som man kan få bidrag till”.¹⁴ Det handlar i båda fallen om barn- och ungdomsverksamhet, som visserligen kan antas vara naturliga delar av verksamheten, att döma av föreningarnas målformuleringar. Men problemet förefaller vara att andra delar av den tänkta verksamheten nedprioriteras, eftersom de inte kan skaffa fram egna resurser till dessa. Det tycks med andra ord finnas en viss indirekt beroendeställning gentemot kommunen.

För det tredje gäller det redan nämnda Somaliska föreningen i Storstad. Det här är ett lite knivigt fall. Här handlar det tvärtom om att föreningens ställningstagande att avstå från bidrag medför en kraftigt minskad verksamhet. Det finns med andra ord ingen annan aktör som direkt eller indirekt påverkar föreningens verksamhet. Istället handlar

---

¹² Exempelvis målas en tämligen dyster bild upp av Bäck 1999, som pekar på bidragens absoluta nödvändighet för att invandrarföreningarna i framtiden ska kunna överleva.

¹³ Denna uppmjukning av indikatorn ekonomiskt oberoende anser jag även motiveras av svensk föreningstradition, i vilken föreningsstöd är ett vanligt inslag. Samtidigt finns som sagt anledning att inte vara alltför idealiserande. Det finns exempel på att statligt stöd till studieförbund har blivit mer riktade till särskilda verksamheter, utifrån prioriteringar som statsmakten gör. Sådana tendenser hämmar givetvis möjligheterna för studieförbunden att göra fria val av verksamheter. Se Lindgren 1999.

¹⁴ Intervju med företrädare för Finska föreningen i Storstad, 2002-08-22.

Tabell 4. Sammanfattning av resultaten för kriteriet interdemokratisk struktur

	Demokratiska val, ansvarsutkrävande	Kanaler för intern- kommunikation
Fi. Storstad	Ja	Ja
Fi. Småstad	Ja	Ja
Fi. kvinna	Ja	Ja
Fi. ungdom	Ja	Ja
So. Storstad	Ja	Osäkert
So. Småstad	Ja	Osäkert
So. kvinna	Ja	Ja
So. kultur/id	Ja	Ja

det om att föreningens eget ställningstagande i en fråga (om bidrag) tenderar att begränsa dess handlingsutrymme i en annan fråga (om verksamheten).

Sammanfattningsvis tycks de flesta föreningarna uppvisa en betydande grad av autonomi. Jag har dock pekat på några problem när det gäller att fritt välja verksamhet. Några större skillnader de båda etniska grupperna emellan står inte att finna.

Interdemokratisk struktur

Resultaten i fråga om den interdemokratiska strukturen sammanfattas i tabell 4. Samtliga föreningar har demokratiska val av sina företrädare. De allra flesta använder sig av valberedningar som föreslår kandidater till åtminstone posten som ordförande. Mandatperioden skiljer sig något mellan föreningarna, men är oftast på antingen ett eller två år. De valda representanterna kan emellertid i de allra flesta fall avsättas under särskilda omständigheter, till exempel om de bryter mot föreningens stadgar eller skadar föreningen eller dess strävanden.¹⁵

¹⁵ Se t.ex. Sverigefinska Riksförbundet, 2000. Det är dess stadgar för medlemsföreningar som alla de finska föreningarna i studien hänvisar till. I detta fall handlar det emellertid inte bara om avsättande, utan även om uteslutning ur föreningen. För de finska föreningarna finns med andra ord inget annat sätt att avsätta någon under mandatperioden än att utesluta vederbörande ur föreningen, under de förutsättningar som nämns ovan. Det finns alltså inget mellanting, d.v.s. att man avsätter personen från sin förtroendepost, men låter personen vara kvar i föreningen.

Beträffande den interna kommunikationen förefaller de allra flesta av föreningarna ha tämligen många arenor för aktivt deltagande, för utbyte av idéer och för information. Exempelvis har alla föreningarna i studien årsmöte och ytterligare minst ett medlemsmöte. En förening – Somaliska kvinnoföreningen – har medlemsmöte så ofta som en gång per månad. I många föreningar kan medlemmarna dessutom kräva ett extra medlemsmöte, och vissa av åtminstone de mindre föreningarna använder sig av mer informella sammankomster, oftast knutna till verksamheten, för att utbyta tankar och idéer. För de föreningar som har egen lokal är givetvis den en naturlig mötesplats. Flera föreningar har också e-postlistor och medlemsblad eller tidning som fungerar som informations- och kommunikationskanal för föreningens medlemmar. En av föreningarna skickar dessutom hem styrelseprotokoll till medlemmarna.

Inte desto mindre kan man se vissa skillnader föreningarna emellan. För två av föreningarna anser jag att det är osäkert hur man ska se på kanalerna för den interna kommunikationen. Det gäller, för det första, Somaliska föreningen i Storstad, där den främsta kontakten mellan styrelsen och medlemmarna sker på föreningens två medlemsmöten. Eventuellt kan det även bli fråga om ett extra medlemsmöte för att diskutera en särskild fråga, till exempel om någon har problem i hemlandet, eller dylikt. Styrelsen träffar också emellanåt företrädare för föreningens sektioner på de styrelsemöten där dessas verksamhet diskuteras. Övriga kontakter mellan styrelsen och medlemmarna och mellan medlemmarna inbördes tycks dock vara begränsade och sporadiska. De sker per telefon, e-post eller brev, men information till medlemmarna om styrelsearbetet tycks inte skickas ut särskilt ofta.¹⁶ Det tycks därför saknas en ordentlig informationskanal för medlemmarna mellan medlemsmötena, vilket riskerar att försvåra deras insyn i föreningens arbete.

Det gäller, för det andra, Somaliska föreningen i Småstad, där medlemmarna visserligen kan delta aktivt i beslutsprocessen vid föreningens årsmöte samt eventuellt vid något mer föreningsmöte per år. Dessutom har föreningen en lokal, som är en naturlig mötesplats för medlemmarna. Likväl tycks föreningen ha få organiserade former för information om det interna arbetet. Någon information tycks inte skickas ut, förutom kallelser till möten. Medlemmarnas möjligheter att informera sig tycks begränsa sig till att besöka föreningens lokal och hoppas att information finns tillgänglig där. Jag vill dock komma med

---

¹⁶ Utskick av information tycks framför allt ske i samband med möten.

en brasklapp: Det finns en risk för att jag underskattar föreningslokalens betydelse för informationsspridning.

Sammanfattningsvis tycks det – trots några osäkra fall – i samtliga föreningar finnas interndemokratiska strukturer av mer eller mindre fungerande slag. Särskilt väl tycks den *formella* interndemokratin fungera, det vill säga saker som årsmöten, val av företrädare, etc. Jag har emellertid pekat på några potentiella eller reella problem hos några föreningar i frågan om intern kommunikation, som ju är viktig ur ett bredare interndemokratiskt perspektiv.

I båda de fall där jag har lyft fram och pekat på vissa potentiella eller reella problem har det varit fråga om somaliska föreningar. Det tycks alltså finnas en skillnad mellan de finska och de somaliska föreningarna i fråga om den interna kommunikationen. De finska föreningarna förefaller genomgående ha goda rutiner för informations-spridning till medlemmarna (e-postlistor, medlemsblad, förenings-tidning, m.m.). De somaliska föreningarna i studien tycks generellt sett inte ha upparbetat liknande rutiner i samma utsträckning. Medlemmarna tycks oftare involveras ”om någonting händer”. Det tydliga undantaget är som sagt Somaliska kvinnoföreningen.

Öppen rekrytering och mångfald av identiteter

Av tabell 5 framgår, till att börja med, att drygt hälften av föreningarna har lika möjligheter till medlemskap. Ingen förening tycks heller direkt utestänga personer med annan bakgrund än den egna. Det finns visserligen risk för tendentiösa svar i en känslig fråga som denna, men som framgår i samma tabell har de allra flesta föreningarna också medlemmar med annan etnisk tillhörighet än den egna gruppens – oftast omkring tio procent av medlemmarna. Det stärker tron på att öppenhet faktiskt gäller.

I två föreningar finns vissa begränsningar för medlemskap, nämligen Somaliska föreningen i Storstad och Somaliska kultur- och idrottsföreningen.¹⁷ I båda fallen handlar det om begränsningar utifrån *ålder*. För att vara medlem i föreningen ska man ha fyllt 18 år. Båda föreningarna bedriver dock ungdomsverksamhet. Restriktionen handlar istället just om medlemskapet och inte om deltagande i verksamheten. Någon orsak till regeln har dock varit svår att finna,

---

¹⁷ Bland begränsningarna för medlemskap har jag inte räknat med kön för kvinnoföreningarna och inte heller ålder för ungdomsföreningen i studien. Dessa begränsningar finns redan i förutsättningarna och är inte skapade av föreningen.

Tabell 5. Sammanfattning av resultaten för kriteriet öppen rekrytering och mångfald av identiteter

	Lika möjlighet till medlemskap	Medlemmar av annat etniskt ursprung	Medlemmar engagerade i andra org.	Stimulerar engagemang i andra org.
Fi. Storstad	Ja	Ja	Ja	Nej
Fi. Småstad	Ja	Ja	Osäkert	Ja
Fi. kvinna	Ja	Nej	Ja	Nej
Fi. ungdom	Ja	Ja	Ja	Ja
So. Storstad	Nej	Ja	Osäkert	Nej
So. Småstad	Ja	Nej	Ja	Ja
So. kvinna	Ja	Ja	Ja	Ja
So. kultur/id	Nej	Nej	Ja	Ja

men det förefaller som om det inom den senare av de två föreningarna finns krafter som strävar efter att man ska vara myndig för att få vara medlem i föreningen.

Somaliska kultur- och idrottsföreningen är också en av de tre föreningar som helt saknar medlemmar med annat etniskt ursprung än den egna gruppens. Föreningen säger sig dock främja andra nationaliteters medlemskap främst genom ett gott samarbete med andra föreningar, men utan att hittills ha lyckats rekrytera andra medlemmar. Detsamma gäller Somaliska föreningen i Småstad, som tidigare har haft andra än somalier bland sina medlemmar.

Man kan i sammanhanget fundera över om det är rimligt att ha som demokratikriterium att etniska föreningar ska ha medlemmar som inte kommer från den egna gruppen. Givetvis är det en styrka om sådan mångfald finns. Samtidigt är det ju i mångt och mycket etniciteten som är den förenande länken i invandrarföreningar. Kanske skulle man därför kunna säga att förvånansvärt många föreningar i studien har medlemmar som *inte* har samma etniska tillhörighet som majoriteten.

I tabell 5 kan man vidare utläsa att de allra flesta föreningarna har medlemmar som också är aktiva i andra föreningar. Andelen sådana medlemmar skiljer sig emellertid åt mellan föreningarna och förefaller vara högre i de finska föreningarna än i de somaliska. Det gäller framförallt Finska föreningen i Storstad och Finska kvinnoföreningen, där de allra flesta av medlemmarna är aktiva även i andra föreningar. I de

somaliska föreningarna rör det sig om cirka 10–15 medlemmar i respektive förening.

Som framgår av tabell 5 tycks den myckna aktiviteten bland medlemmarna i Finska föreningen i Storstad och Finska kvinnoföreningen – i till exempel andra finska föreningar, politiska partier, hyresgästföreningen – inte vara resultatet av någon medveten satsning från föreningens sida. Snarare tycks det handla om ett naturligt brett engagemang. Man engagerar sig inte bara i en fråga eller verksamhet utan i flera.¹⁸

I två fall är det osäkert huruvida det finns medlemmar som är aktiva i andra föreningar eller inte. I Finska föreningen i Småstad beror det på att den intervjuade helt enkelt inte visste. I Somaliska föreningen i Storstad hävdade den intervjuade bestämt att det inte finns medlemmar som är aktiva även i andra föreningar. Med tanke på att föreningen är förhållandevis stor och den geografiska spridning likaså kan man dock fråga sig om han verkligen kan svara med sådan säkerhet. Risken finns att han missuppfattade frågan.¹⁹

Inte heller Somaliska föreningen i Storstad arbetar med att försöka få medlemmarna att engagera sig även i andra föreningar. Det tycks bero på försiktighet. Medlemmarna i föreningen ska själva få avgöra om och i så fall i vad de vill engagera sig.²⁰ Övriga fem föreningar arbetar däremot med detta i någon utsträckning, oftast genom informationsspridning om andra förenings verksamheter eller evenemang.

Sammanfattningsvis kan man se att föreningarna tycks präglas av en relativt öppen rekrytering av medlemmar. Några begränsningar finns dock, i form av ålderskrav i två somaliska fall. Däremot finns inga etniskt betingade spärrar.

Skillnader de båda etniska grupperna emellan finns även i frågan om mångfald av identiteter, även om de inte helt framgår av tabellen med sina grova variabelvärden. En större andel av de finska föreningarna tycks nämligen delta i andra föreningar jämfört med de

---

¹⁸ Det är detta som Jeppsson Grassman och Svedberg har kallat ett *kumulativt medborgarskap*, d.v.s. deltagande i en förening är inte *istället för* andra aktiviteter, utan det är snarare ett *både och*; de som gör mycket tenderar att göra mer. Man skaffar sig tillgång till ett flertal olika arenor där man finner olika uttrycksformer. Se Jeppsson Grassman och Svedberg 1999.

¹⁹ Intervjupersonen missuppfattade först frågan. När jag sedan förklarade blev svaret likväl detsamma.

²⁰ Det framkommer i intervjun att det finns skilda åsikter inom föreningen när det gäller politiska frågor och synen på samhället. En förklaring till föreningens försiktiga framtoning skulle kunna vara just detta.

Tabell 6. Sammanfattning av resultaten för kriteriet samverkan med andra

	Samarbete med andra aktörer	Medlemmarna träffar personer utanför egna org.
Fi. Storstad	Ja (låg)	Ja (låg)
Fi. Småstad	Ja (låg)	Ja (låg)
Fi. kvinna	Ja (hög)	Ja (hög)
Fi. ungdom	Nej	Ja (hög)
So. Storstad	Ja (låg)	Ja (låg)
So. Småstad	Ja (osäkert)	Ja (osäkert)
So. kvinna	Ja (hög)	Ja (hög)
So. kultur/id	Ja (låg)	Ja (låg)

Kommentar: Värdena inom parentes avser i vilken grad detta sker.

somaliska föreningarnas medlemmar. Många av medlemmarna i de finska föreningarna är medelålders eller äldre och väl etablerade i samhället.²¹ En större andel av de somaliska föreningarna, å sin sida, agerar aktivt för att få medlemmarna att engagera sig i andra föreningar. Det tycks med andra ord bland de somaliska föreningarna finnas en *vilja att främja* ett bredare engagemang, medan det i de finska föreningarna i något större utsträckning *faktiskt finns* ett sådant engagemang.

Samverkan med andra

Som tabell 6 visar samarbetar samtliga föreningar utom en i någon utsträckning med andra föreningar eller andra aktörer. I alla föreningar förekommer det verksamheter där medlemmarna träffar personer utanför den egna föreningen. Det finns emellertid väldigt stora skillnader föreningarna emellan. Därför har jag inom parentes fört in ytterligare ett variabelvärde: ”hög” respektive ”låg”.

Två föreningar förefaller i hög grad samarbeta med andra föreningar eller andra aktörer. Det är de båda kvinnoföreningarna. För dem är samarbete med andra aktörer, för det första, en del av den regelbundna verksamheten och ingenting som bedrivs vid sidan om vid något enstaka tillfälle. Finska kvinnoföreningen bedriver en hel

²¹ Ett undantag är den finska ungdomsföreningen där cirka 70 procent av medlemmarna är under 26 år.

del verksamhet tillsammans med andra sverigefinska föreningar, fackförbund och stiftelser. Det är olika evenemang som man planerar och genomför tillsammans, till exempel kulturkvällar, utställningar, m.m. Somaliska kvinnoföreningen sitter bland annat med i en arbetsgrupp som arbetar mot användandet av drogen kat. Föreningen anordnar dessutom ett par gånger i månaden kurser om svensk samhällsutveckling tillsammans med en socialdemokratisk kvinnoförening. Andra kurser, allt från sykurser till samhällsinformation ordnas i samarbete med olika studieförbund. Föreningen har också ett utvecklat samarbete med kurdiska kvinnor och en somalisk-kurdisk vänskapskommitté, som den bland annat ordnar fester och kulturaftnar med.

För det andra vänder sig verksamheten, i vilken man samarbetar med andra, *till de enskilda medlemmarna* och inte bara till några få i styrelsen. Det stärker medlemmarnas kontaktytor med övriga samhället.

Annars är det vanligt att det samarbete som förekommer endast involverar en liten del av föreningen, oftast styrelsen eller några enstaka styrelseledamöter. Somaliska kultur- och idrottsföreningen är ett tydligt exempel på detta. Föreningen träffar regelbundet tjänstemän inom den kommunala förvaltningen och emellanåt även andra invandrarföreningar och andra lokala föreningar. Detta samarbete involverar dock endast ett fåtal inom föreningen, medan de enskilda medlemmarna sällan träffar personer utanför den egna föreningen.

Bilden är densamma i många av de andra föreningarna. Ett fåtal medlemmar diskuterar någon gemensam fråga med andra föreningar eller andra aktörer.²² Det kan till exempel handla om att vid något tillfälle gemensamt uppvakta kommunen i någon enskild fråga eller att man en vecka per år ordnar en kulturfestival med andra föreningar.

En förening skiljer sig från mängden, nämligen Finska ungdomsföreningen. Föreningen har ingen samverkan med andra föreningar men ändå träffar medlemmarna i hög grad personer utanför den egna föreningen. Hur går det ihop? På grund av svårigheter att få medlemmar att engagera sig i det föreningsråd som finns i kommunen har föreningen svårt att få till samarbete med andra aktörer.²³ Samtidigt är många av dem som deltar i verksamheten inte medlemmar i föreningen. Vid vissa aktiviteter kan dessa till och med vara i klar majori-

---

²² Ett exempel på det är Finska föreningen i Storstad, som driver vissa frågor mot kommunen tillsammans med bland annat tornedalingar och finlandssvenskar.

²³ De två personer som jag intervjuade är båda över 26 år och ser sig själva som ledare och mentorer. De vill därför inte själva ta på sig sådana uppdrag.

tet.²⁴ Eftersom föreningen strävar efter att öka kontaktytorna mellan ungdomar av olika etniskt ursprung får alla som vill delta i verksamheten – även de som inte har betalat medlemsavgift.²⁵

Sammanfattningsvis har alltså praktiskt taget alla föreningar samarbete med andra och medlemmarna träffar personer utanför den egna gruppen, fast i varierande grad. Men går det utifrån den information som finns att se några skillnader de båda etniska grupperna emellan? Utifrån tabellen finns det snarare många likheter, med några föreningar – såväl finska som somaliska – som samarbetar i låg grad och där medlemmarna i låg grad träffar andra än föreningsmedlemmar i verksamheten. Likaså finns inom båda grupperna någon förening där detta sker i hög grad.

Däremot tycker jag att man kan skönja en viss skillnad i *kring vilken typ av verksamhet och med vem* man samarbetar. De finska föreningarna tycks i hög grad samverka med andra finska föreningar eller andra nordiska föreningar och ofta handlar det om kulturella aktiviteter, till exempel en dansk matvecka (Finska föreningen i Småstad) och konstutställningar (Finska kvinnoföreningen). De somaliska föreningarna tycks istället oftare samverka med samhällets institutioner (kommunen, stadsdelsnämnder, m.m.) och med andra invandrarföreningar, i frågor som ofta rör arbetsmarknaden, utbildning och sociala frågor. Som exempel på detta kan nämnas integration på arbetsmarknaden (Somaliska kultur- och idrottsföreningen) och motverkande av brukande av kat (Somaliska kvinnoföreningen).

Jämförelse mellan föreningarna

Vad kan sägas om undersökningsresultaten utifrån ett föreningsperspektiv? För att besvara frågan sammanfattas resultaten i en tabell, där vart och ett av de fyra kriterierna tas upp, och där sammanvägningar har gjorts av delkriterierna. Två av de fyra kriterierna som bör uppfyllas för att en förening ska kunna ha en utbildande funktion – autonomi och interndemokratiska strukturer – är främst förknippade

---

²⁴ Det är oftast ungdomar, vars föräldrar inte vill eller kommer ihåg att betala medlemsavgift.

²⁵ Att föreningen skiljer sig en hel del från de andra finska föreningarna i studien märks tydligt här. De andra finska föreningarnas medlemmar är ofta väletablerade i samhället och träffar i föreningarna personer med vilka man delar kulturen och språket. För Finska ungdomsföreningen handlar det istället om att engagera ungdomar som ännu inte har etablerat sig i samhället och om att bekämpa de gruppsmentaliteter – definierade utifrån etnisk tillhörighet – som sägs finnas bland dessa.

med den proceduriella mekanismen, medan de andra två kriterierna är nära knutna till den konfliktlösande.

Ett generellt problem i en studie av detta slag är det som handlar om exakthet i bedömningen. Vad behövs för att man ska kunna säga att en förening uppfyller ett kriterium, och i förlängningen att man ska kunna säga att en förening har en utbildande funktion? Ska varje delkriterium ha samma tyngd och vägas lika, eller är vissa delkriterier viktigare än andra? Och vad ska anses vara *tillräckligt* för att ett kriterium ska vara uppfyllt? I tabell 7 har jag gjort sammanvägningar utifrån principen att alla indikatorer har getts lika tyngd – med två undantag.

Ett av undantagen är indikatorn "ekonomiskt oberoende" för kriteriet *autonomi*. Som jag har argumenterat bör "ekonomiskt oberoende" ses i förhållande till de övriga två delkriterierna. Föreningsbidrag är en del av svensk föreningstradition och tack vare sådana kan många framförallt mindre föreningar överleva. Till skillnad från Hadenius (1999) ser jag inget egenvärde i att föreningarna själva ska kunna uppbringa de ekonomiska resurser som behövs för att hålla verksamheten igång. Jag menar istället att bidragsberoende blir ett problem först då det påverkar verksamhetens inriktning eller organisationens utformning. I konsekvens med detta har endast de tre föreningar för vilka det är osäkert om de fritt väljer sin verksamhet givits värdet "osäkert" i tabell 7.

Ett annat undantag gäller kriteriet *öppen rekrytering och mångfald av identiteter*. Här ifrågasätter jag alltså modellens giltighet avseende indikatorn "medlemmar med annat etniskt ursprung", vilket gör att jag inte tillskriver denna indikator någon större betydelse. Det gemensamma nationella ursprunget ligger i mångt och mycket i etniska organisationers natur. Därför blir kontakten med individer av annat ursprung (i form av medlemskap/engagemang i en annan förening eller inom ramen för den egna verksamheten) samt kontakten med andra föreningar och aktörer avgörande för detta kriterium.

Hadenius resonemang, som ligger till grund för min modell, måste alltså på denna punkt tas med en nypa salt. Hans övergripande kriterier har i denna studie fungerat som en lämplig utgångspunkt, men jag menar att hans resonemang för med sig vissa problem om man tillämpar dem empiriskt, inte minst på etniska organisationer.

Av tabell 7 att döma finns det goda skäl att dra slutsatsen att samtliga föreningar i åtminstone någon mån har en utbildande funktion. Det gäller såväl den proceduriella som den konfliktlösande funktionen. I inget fall kan man med säkerhet säga att en förening inte upp-

Tabell 7. Sammanfattning av resultaten för respektive kriterium

	Proceduriell funktion		Konfliktlösande funktion	
	Autonomi	Interndem. struktur	Öppen rekrytering	Samverkan med andra
Fi. Storstad	Osäkert	Ja	Osäkert	Ja (låg)
Fi. Småstad	Ja	Ja	Osäkert	Ja (låg)
Fi. kvinna	Ja	Ja	Osäkert	Ja (hög)
Fi. ungdom	Ja	Ja	Ja	Ja (osäkert)
So. Storstad	Osäkert	Osäkert	Osäkert	Ja (låg)
So. Småstad	Osäkert	Osäkert	Ja	Ja (osäkert)
So. kvinna	Ja	Ja	Ja	Ja (hög)
So. kultur/id	Ja	Ja	Osäkert	Ja (låg)

Kommentar: Värdet inom parentes för kriteriet ”samverkan med andra” avser i vilken grad sådana sker.

fyller något av kriterierna. En hel del osäkra fall finns dock, inte minst när det gäller kriteriet ”öppen rekrytering och mångfald av identiteter”. Beträffande Somaliska föreningen i Storstad är det osäkert huruvida den uppfyller tre av fyra kriterier. Likväl har föreningen precis som övriga föreningar demokratiska val av företrädare, vilket rimligtvis kan utgöra en grund för åtminstone den proceduriella funktionen. Visst samarbete med andra aktörer förekommer också, vilket ju är värdefullt för den konfliktlösande funktionen.

En förening, nämligen Somaliska kvinnoföreningen, uppfyller alla kriterierna såväl för den proceduriella som den konfliktlösande funktionen och har dessutom i hög grad samverkan med andra. När det gäller den proceduriella funktionen uppfyller ytterligare fyra föreningar såväl autonomi- som interndemokratikriteriet. Beträffande de övriga tre föreningarna är det mer osäkert huruvida de har en proceduriell funktion, och för ett flertal föreningar är det mer osäkert huruvida de har en konfliktlösande funktion.

Vari ligger då skillnaden? Jag skulle säga att den främsta skillnaden ligger i förmågan att främja ett aktivt deltagande bland medlemmarna och att involvera dessa i *hela* verksamheten, inklusive beslutsfattandet. Det blir inte minst tydligt när det gäller den proceduriella funktionen. Till skillnad från exempelvis Somaliska föreningen i Småstad förefaller Somaliska kvinnoföreningen ha ordnade strukturer för detta. Inte minst spelar de månatliga medlemsmötena här en viktig

roll. På dessa informerar sig medlemmarna inte bara om vad styrelseledamöterna har arbetat med under månaden, utan föreningen fattar då även beslut om framtida verksamheter. Styrelsen lämnar förslag, men det är ytterst medlemmarna som avgör vilka verksamheter föreningen ska ägna sig åt.

Exemplet visar hur medlemmarna i föreningen tränas i demokratiskt beslutsfattande. Det är inte bara styrelsen som fattar de viktiga besluten utan även de enskilda medlemmarna, som därmed tar ett gemensamt ansvar för besluten. Medlemmarna ges inte bara en arena att delta på utan även möjlighet till ett *meningsfullt deltagande*, det vill säga reella möjligheter till inflytande, vilket bland annat Demokratiutredningen lyfter fram som särskilt viktigt (SOU 2000:1: 38).

Också i det andra fallet – i frågan om konfliktlösning – involveras en stor del av medlemmarna. Samarbete med andra rör inte bara en liten del av föreningen, som i flera av de andra föreningarna, utan även de enskilda medlemmarna involveras.

Frågan kvarstår då *varför* dessa skillnader finns mellan föreningarna. Inte minst blir det intressant att fundera över detta med tanke på att det är en somalisk förening som tycks visa upp den mest utvecklade utbildande funktionen, och inte en finsk, så som ju annars min hypotes gjorde gällande.

Om vi utgår från det som tycks vara en central skiljelinje mellan föreningarna, nämligen i vilken grad medlemmarna involveras i *hela* verksamheten, så tror jag att den skillnaden i viss utsträckning kan kopplas till föreningarnas syften och mål, och hur dessa sedan tar sig uttryck i verksamheten. Somaliska kvinnoföreningen har som övergripande syfte att arbeta för att stärka de somaliska kvinnornas självförtroende och förbättra deras ställning i samhället. Verksamheten är främst inriktad mot att arbeta emot könsstämpning av kvinnor samt emot användandet av drogen kat, utöver utbildande verksamhet i exempelvis samhällskunskap. Föreningens inriktning innebär en strävan att stärka de enskilda individerna och arbeta kring gemensamma och konkreta frågor. Detta tror jag främjar medlemmarnas vilja att aktivt delta i föreningens verksamheter och interna arbete. Detta blir särskilt tydligt när medlemmarna upptäcker att deras röst betyder något och att de själva har något att bidra med. Skillnaden mot tidigare är slående:

Vad är det i ordet demokrati? Vilken delaktighet har du? [...] Det här är folk som inte vet det. Jag har aldrig sett nån omröstning i Somalia. [Det är] alltid en man som sitter vid makten [i] hur många år som helst.²⁶

Min tanke att föreningens mål och verksamhetsinriktning spelar roll för föreningsengagemanget stärks dessutom av att en annan förening med en välutvecklad utbildande funktion – Finska ungdomsföreningen – på ett liknande sätt har ett individnära och uppförande mål (att genom att bedriva ungdomsverksamhet på ungdomars vis stärka ungdomars självkänsla och ansvarstagande). Föreningen arbetar sedan för att involvera medlemmarna även i beslutsprocessen.

Detta bör jämföras med flera av de andra föreningarna, som visserligen ibland har välformulerade mål med verksamheten, men som i praktiken tycks fungera lite grann som allaktivitetsföreningar.²⁷ De ägnar sig åt en rad olika verksamheter, som lite grann lever sina egna liv och blir mål i sig. I sådana föreningar tenderar den enskilde medlemmens relation till föreningen att reduceras till den aktivitet som medlemmen deltar i.

Det sagda kan jämföras med den slutsats som Staffan Larsson drar i sin analys av studiecirkel. Han menar att den interna demokratin fungerar bättre i diskussionscirkel än i undervisnings- och hantverkscirkel (Larsson 1999:266–269). Även i det fallet tycks alltså verksamhetens inriktning och mål vara av betydelse för möjligheterna att fungera som ”skola i demokrati”.

Gemensamt för de föreningar som har en välutvecklad utbildande funktion är vidare att de på ett påtagligt aktivt sätt arbetar för att främja ett brett medlemsengagemang. Allra tydligast är det i den somaliska kvinnoföreningen, där det som sagt hålls medlemsmöte så ofta som en gång i månaden. Anledningen till det är att det bland föreningens medlemmar var så många som vid föreningens bildande inte visste hur föreningslivet fungerar. Vad har styrelsen för roll? Vad är en motion? Hur fattar man beslut på ett demokratiskt sätt? Vid bildandet av föreningen 1996 beslutade man därför att föreningen under de första 15 åren ska hålla medlemsmöte en gång i månaden, för att alla medlemmar ska lära sig hur det fungerar. Föreningen ordnar även med barnpassning under mötena samt ringer inför mötet runt till medlemmarna och uppmanar dem att komma. Medlemmarnas roll i det

²⁶ Intervju med företrädare för Somaliska kvinnoföreningen, 2002-09-25.

²⁷ Flera av intervjuerna ger stöd för detta påstående, t.ex. med företrädare för Somaliska föreningen i Småstad och för Finska föreningen i Småstad. Bäck (1999) hävdar för övrigt att många invandrarföreningar fyller en sådan funktion av ”sociala klubbar”.

löpande arbetet blir därmed betydligt större än i de många fall där medlemsmöte sker ett par gånger per år. Insynen i arbetet förbättras och de enskilda medlemmarnas möjligheter att påverka inriktningen på verksamheten ökar. Valet att ge de enskilda medlemmarna denna möjlighet till påverkan kan tänkas ha en positiv spiraleffekt, då det kan förväntas föda ett fortsatt engagemang och en ökad politisk själv-tilltro, det vill säga en känsla att man som enskild individ faktiskt kan göra en skillnad.²⁸ Som så ofta annars underlättas de direktdemokratiska inslagen av att föreningen i fråga är ganska liten. Inte desto mindre visar exemplet med Somaliska kvinnoföreningen att det är möjligt att med ganska små medel skapa en större delaktighet i föreningens beslutsfattande hos de enskilda medlemmarna, givet att föreningen har en genomtänkt strategi.

Jämförelse mellan grupperna

Vilka slutsatser kan vi då dra om de båda grupperna i undersökningen? Trots att jag ovan har lyft fram Somaliska kvinnoföreningen vill jag till att börja med påstå att de finska föreningarna generellt sett tycks fylla den *proceduriella funktionen* i något högre grad. Den främsta skillnaden ligger, i mina ögon, i att de finska föreningarna i något högre grad förefaller ha utarbetade rutiner för informations-spridning till medlemmarna. Flera av de somaliska föreningarna tycks sakna sådana rutiner, och informationsutbytet sker lite mer *ad hoc*.²⁹

Jag ser det inte som osannolikt att ett av mina urvalskriterier – vistelsetiden i Sverige – här kan förklara en del av skillnaderna. Denna är dock ingalunda tillräcklig som förklaring. Det visar om inte annat fallet med Somaliska kvinnoföreningen, som ju på kort tid har arbetat fram rutiner för det interna arbetet. Som framgått var detta dock en följd av att det särskilt i början var svårt för medlemmarna att förstå hur man sköter en förening. Dessutom medges att föreningen fortfarande håller på att lära sig i dessa frågor.³⁰

²⁸ För en översikt av studiet av politisk själv-tilltro, se Adman 2004:25–27.

²⁹ Jämför med Larsson 1999, som i sin studie om studiecirklar menar att det förefaller saknas rutiner som säkerställer demokratin inom cirklarna.

³⁰ Detta visar att även ett annat av de tre urvalskriterierna – föreningskulturell närhet – kan förklara en del av skillnaderna. Det tycks för åtminstone en del av de somaliska föreningarna ha varit svårt att förstå sig på en föreningsmodell som bland annat bygger på den representativa demokratins princip. Men det behöver inte bara handla om en ovana vid *föreningar* som är uppbyggda enligt den representativa demokratins princip, utan även vid en ovana vid demokratiskt beslutsfattande *som sådant*.

Vilka slutsatser kan vi dra om den *konfliktlösande funktionen*? Utöver att båda gruppernas föreningar i viss mån kan sägas fylla en sådan funktion är resultaten här inte fullt lika tydliga. Dock kan vi konstatera att det är svårt att hitta några större skillnader grupperna emellan när det gäller i vilken grad en sådan funktion finns.

Däremot kan vi utifrån resultaten se att den konfliktlösande funktionen tar sig delvis skilda uttryck för de båda grupperna. Den första skillnaden ligger, som nämnts, i *faktiskt* engagemang kontra *uppmuntrande av* engagemang. Bland de finska föreningarna tycks generellt sett en större andel av medlemmarna vara engagerade även i andra föreningar. Däremot förefaller en något större andel av de somaliska föreningarna informera medlemmarna om andra föreningar och därmed stimulera till ett bredare engagemang.

Den andra skillnaden ligger, som jag visat, i med vem och i vilken typ av verksamhet föreningarna samverkar. De finska föreningarna tycks i hög grad samverka med andra finska föreningar eller andra nordiska föreningar och ofta handlar det om kulturella aktiviteter. De somaliska föreningarna tycks istället oftare samverka med samhällets institutioner och med andra invandrarföreningar, i frågor som ofta rör arbetsmarknaden, utbildning och sociala frågor.

Jag vill påstå att dessa två skillnader egentligen är två sidor av samma mynt och handlar om i vilken grad medlemmarna är etablerade i samhället och hur detta påverkar inriktningen på föreningens arbete. De finska föreningarnas medlemmar tycks i tämligen stor utsträckning vara väl integrerade såväl på arbetsmarknaden som i samhället i stort. De ser därför aktiviteten i den finska föreningen i mångt och mycket som ett andrum, ett sätt att komma tillbaka till sina rötter.³¹

För de somaliska föreningarna är situationen en helt annan. Givetvis finns även här ett sökande efter gemenskap, men det finns också en parallell strävan: att integrera sig i samhället. Föreningen blir ett redskap för detta. Med anledning därav är det föga överraskande att de somaliska föreningarna försöker stimulera sina medlemmar till ett aktivt samhällsengagemang och att de kontaktar och samverkar med helt andra aktörer än vad de finska föreningarna gör, och i andra frågor.

Den konfliktlösande funktionen tycks därför skilja sig i uttryckssätt mellan dem som redan är ”inne” i samhället och dem som ”vill in”. De senare tycks i högre grad ha en *utåtriktad* verksamhet i samverkan med samhällets institutioner och med andra grupper i samhället än den

---

³¹ Flera av företrädarna för de finska föreningarna talar om gemenskapen och om den finska kulturen som en viktig anledning till att engagera sig i föreningen.

egna. De föreningar som istället har en stor andel medlemmar som redan har etablerat sig i samhället tycks i större utsträckning ha en verksamhet som vänder sig inåt mot den egna etniska gruppen.

Denna slutsats får även stöd av det faktum att den finska förening som skiljer sig en del från de övriga, nämligen Finska ungdomsföreningen, i denna fråga tycks ha mer gemensamt med de somaliska föreningarna än med de finska. Föreningens medlemmar är huvudsakligen ungdomar som ännu inte har etablerat sig på arbetsmarknaden. Det finns dessutom tydliga sociala problem i området där föreningen verkar och bland de finska ungdomar som bor där. Även om föreningen hittills inte har samarbetat med andra aktörer framgår tydligt att verksamheten i stor utsträckning är utåtriktad, i den betydelsen att den syftar till att främja samarbete mellan olika grupper av ungdomar i området.

Med anledning av dessa skillnader kan det vara värt att fråga sig om dessa skilda uttryckssätt av den konfliktlösande funktionen ska värderas lika eller olika. Med andra ord, ska man göra skillnad mellan att samverka med föreningar och aktörer *inom* den egna gruppen respektive *utanför* densamma (jfr Karin Borevis artikel i denna antologi). Så som jag tolkar Hadenius skulle han inte göra någon skillnad mellan dessa olika samverkansinriktningar. Han oroas främst av *föreningar* som sluter sig från omvärlden och därför bör alla samarbeten anses som lika viktiga. Samtidigt är han i synnerhet orolig för organisationer som bygger på så kallade askriptiva identiteter, vilket ju i allra högsta grad invandrarföreningar gör, i form av etniciteten. Det finns därför en otydlighet i hans resonemang på den här punkten.

Här är Putnam något mer tydlig. Han gör en uppdelning mellan så kallat *sammanbindande* (exkluderande) och *överbryggande* (inkluderande) socialt kapital. Det förra syftar på den typ av nätverk som är inåtblickande och förstärker sammanbindande identiteter och homogena grupper. Nätverken bildar en bas för en specifik ömsesidighet och mobiliserar solidaritet och lojalitet inom en viss grupp. Den senare formen av socialt kapital avser istället nätverk som omfattar människor över olika skiljelinjer och som därför kan sägas bygga broar mellan olika befolkningsgrupper. Detta kan alstra bredare identiteter och ömsesidig respekt (Putnam 2001:22–23). Putnam menar att de två formerna av socialt kapital är viktiga i olika sammanhang, men för de största kollektiva problemen är det främst *överbryggande* socialt kapital som behövs (Putnam 2001:382–83). Sett i detta perspektiv är det främst överbryggande nätverk som behövs för att föreningarna ska kunna ha en konfliktlösande funktion, och därmed främja förståelsen för olika åsikter och perspektiv hos de enskilda

medlemmarna. Detta skulle vara ett skäl för att skilja mellan samverkan som sker inom en viss etnisk grupp och sådan som sker över gruppgränser. De somaliska föreningarnas samverkan över de etniska skiljelinjerna skulle då ha positivare effekter på konfliktlösning än den som flera finska föreningar visar upp, nämligen inom den egna gruppen.³²

Detta skulle dock inte nämnvärt ändra slutsatserna i den här undersökningen. Det är svårt att se några egentliga skillnader mellan grupperna med avseende på den konfliktlösande funktionen. De finska föreningarna tycks i något större utsträckning ha medlemmar som präglas av en mångfald av identiteter (genom engagemang även i andra föreningar), medan de somaliska föreningarna, som sagt, i något högre grad kännetecknas av den typ av överbyggande samverkan som enligt Putnam främjar konfliktlösning och ömsesidig respekt. Däremot ger Putnams resonemang oss återigen anledning att fundera över värdet av vissa kriterier. Huvudfrågan i den här undersökningen har varit om etniska organisationer kan vara ett sätt för invandrade svenskar att tillgodogöra sig de resurser, de medborgerliga färdigheter, som behövs för att kunna försvara demokratin och göra sig gällande i politiken. Kanske är då medlemmarnas engagemang *i andra föreningar* en dålig indikator på vad *en viss förening* kan göra för att främja överbyggande identiteter och konfliktlösning bland medlemmarna. Det blir svårt att klargöra föreningens betydelse och skilja den från de enskilda medlemmarnas.

Slutsatser

Sammantaget tycks den bild som har tonat fram vara förhållandevis ljus. Det finns goda skäl att anta att samtliga föreningar i åtminstone någon mån har en utbildande funktion genom sina proceduriella respektive konfliktlösande mekanismer. Särskilt tycks denna slutsats kunna dras när det gäller den proceduriella funktionen. Föreningarna kan främja medlemmarnas demokratiska och politiska färdigheter. Därmed finns en viktig grund för föreningarna att kunna utgöra skolor i demokrati.

---

³² Putnams förespråkande av så kallat överbyggande socialt kapital har dock kommit att ifrågasättas (se t.ex. Karin Borevis artikel i denna antologi). Exempelvis kan det sammanbindande sociala kapitalet vara värdefullt för *mobiliseringen* av en viss grupp i samhället, vilket är viktigt i ett bredare demokratiskt perspektiv (se t.ex. Hadenius 1999).

Jämförelsen mellan föreningarna och de etniska grupperna gav ett delvis annat resultat än vi hade förväntat oss, sett utifrån den hypotes som ställdes i samband med val av grupper. Den förening som har den mest utvecklade utbildande funktionen visade sig vara en somalisk förening.

Vad säger resultaten oss om etniska organisationer som sådana? Det knappa och icke slumpmässiga urvalet gör det givetvis svårt att generalisera till en större population av föreningar. Dock hävdar jag att vi kan urskilja vissa mönster, om vi ser studiens resultat i förhållande till vad vi kunde förvänta oss med anledning av mitt urval. Resultaten visar att det inte nödvändigtvis finns så stora skillnader som man kan förvänta sig mellan föreningar för två på ytan så olika grupper. Den har visat att föreningar, som enligt mina antaganden skulle ha något ogynnsamma förutsättningar, mycket väl kan ha en utbildande funktion och därmed förutsättningar för att vara skolor i demokrati. Den förening som tycks ha den starkaste utbildande funktionen tillhör den grupp som antogs ha sämst förutsättningar för detta.

Detta ger oss vissa anledningar att ifrågasätta de valda urvalskriterierna. Kanske borde en fortsatt analys i högre grad fokusera på olika *föreningstyper* (verksamhetens inriktning, syften, mål, målgrupp, etc). Resultaten indikerar ju att de båda kvinnoorganisationerna har relativt goda förutsättningar att främja tillgodogörandet av demokratiska och politiska färdigheter bland medlemmarna – även om inga tydliga slutsatser kan dras.³³ Utöver ett stärkt fokus på föreningstyp skulle det framgent behövas fler studier som försöker förklara skillnader mellan föreningar, liksom effektanalyser, som studerar om föreningarnas "gynnsamma förutsättningar" verkligen har effekter på medlemmarna. Likaså finns det anledning att fördjupa studierna om främst den konfliktlösande funktionen, utifrån de lärdomar som den här studien har givit oss.

För fortsatta analyser av detta slag finns det även metodologiska lärdomar att dra av denna studie. I mitt försök att mäta begreppet "skola i demokrati" har vissa kriterier och delkriterier visat sig vara mer relevanta och applicerbara än andra, medan det i somliga fall har funnits vissa vagheter.

---

³³ Det finns ytterligare skäl att studera kvinnoorganisationer närmare framöver, inte minst om man tänker sig att invandrade kvinnor kan antas stöta på dubbla hinder i samhällslivet. Då kanske kvinnoorganisationer kan vara ett sätt att stärka invandrade kvinnors politiska resurser, eftersom de där får bygga upp sina egna strukturer, verksamheter och nätverk, utan påverkan från männen. En av de intervjuade kvinnorna (Somaliska kvinnoorganisationen) belyser också svårigheten att bedriva en förening tillsammans med män.

Bilden av etniska organisationers förutsättningar att utgöra ”skolor i demokrati” och därmed stärka invandrade svenskers medborgerliga resurser är, sammanfattningsvis, alltfjämt suddig och behöver förtydligas ytterligare. Men denna studie har ändå tagit oss ett steg framåt. Den har visat att föreningar för olika etniska grupper har förutsättningar att fungera som ”skolor i demokrati” och därmed som en möjlig väg för invandrare in i samhällslivet. Förutsättningarna för detta tycks inte bara finnas hos etniska grupper med på förhand särskilt gynnsamma förutsättningar. I en tid när varningsklockorna om invandras politiska utanförskap ideligen ljuder är det en värdefull slutsats att ta med sig.

Referenser

- Adman, Per. 2004. *Arbetslöshet, arbetsplatsdemokrati och politiskt deltagande*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Bäck, Henry. 1999. ”Invandrarnas deltagande i det politiska livet.” i *Invandrarskap och medborgarskap. Dokumentation från ett seminarium*. SOU 1999:8. Stockholm: Fakta info direkt.
- Fennema, Meindert och Jean Tillie. 1999. ”Political participation and political trust in Amsterdam: civic communities and ethnic networks.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25:685–702.
- Gidlund, Gullan och Tommy Möller. 1999. *Demokratins trotjänare. Lokalt partiarbete förr och nu*. SOU 1999:130. Stockholm: Fakta info direkt.
- Hadenius, Axel. 1999. ”Medborgarskap, social kontext och institutioner. Perspektiv på svensk demokrati.” i Erik Amnå, red. *Civilsamhället*. SOU 1999:84. Stockholm: Fakta info direkt.
- Hadenius, Axel. 2001. *Institutions and democratic citizenship*. Cornwall: Oxford University Press.
- Hadenius, Axel och Fredrik Uggla. 1995. *Making civil society work. Promoting democratic development: what can states and donors do?* Uppsala: Uppsala University.
- Hadenius, Axel och Fredrik Uggla. 1998. ”Shaping civil society.” i Amanda Bernard, Henny Helmich, och Percy D. Lehning, red. *Civil society and international development*. Paris: Development Centre of the Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Jeppsson Grassman, Eva och Lars Svedberg. 1999. ”Medborgarskapets gestaltningar. Insatser i och utanför föreningslivet.” i Erik

- Amnå, red. *Civilsamhället*. SOU 1999:84. Stockholm: Fakta info direkt.
- Larsson, Staffan. 1999. "Studiecirkeldemokratin." i Erik Amnå, red. *Civilsamhället*. SOU 1999:84. Stockholm: Fakta info direkt.
- Lindgren, Lena. 1999. "Det idealiserade föreningslivet." i Erik Amnå, red. *Civilsamhället*. SOU 1999:84. Stockholm: Fakta info direkt.
- Lipset, Seymour M. 1960. *Political man: The social bases of politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Petersson, Olof, Jörgen Hermansson, Michele Micheletti, Jan Teorell och Anders Westholm. 1998. *Demokrati och medborgarskap*. Stockholm: SNS.
- Putnam, Robert D. 1996. *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS.
- Putnam, Robert D. 2001. *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS.
- SOU 2000:1. *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet*. Stockholm: Fritzes.
- Sverigefinska Riksförbundet. 2000. "Stadgar för medlemsföreningar i Sverigefinska Riksförbundet." [<http://www.rskl.se/download/pdf/fore0410.pdf>, 2002-11-05]
- de Tocqueville, Alexis. 1997 [1840]. *Om demokratin i Amerika*. Bok 2. Stockholm: Atlantis.
- Wingborg, Mats. 1999. *Invandrarföreningarna och integrationen. Utvärdering av föreningarnas verksamhet i Stockholm*. Stockholm: Integrationsförvaltningen.
- Vogel, Joachim och Erik Amnå. 2003. "Teori och metod". i Joachim Vogel, Erik Amnå, Ingrid Munck och Lars Häll. *Föreningslivet i Sverige. Välfärd. Socialt kapital. Demokratiskola*. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Zetterberg, Pär. 2002. "Vägen in? Om förutsättningarna för invandrarföreningar att kunna fungera som skolor i demokrati." D-uppsats. Uppsala: Uppsala universitet.

Intervjuer

- Intervju med företrädare (kassör/kanslist) för Finska föreningen i Småstad. Småstad den 11 september 2002.
- Intervju med (tre) företrädare (ordförande, före detta ordförande, respektive före detta sekreterare) för Finska föreningen i Storstad. Storstad den 22 augusti 2002.

- Intervju med (två) företrädare (kontaktperson respektive styrelseledamot) för Finska ungdomsföreningen. A-stad den 28 augusti 2002.
- Intervju med företrädare (ordförande) för Somaliska Kultur- och idrottsföreningen. B-stad den 30 juli 2002.
- Intervju med företrädare (kontaktperson/före detta ordförande) för Somaliska kvinnoföreningen. C-stad den 25 september 2002. Kompletterande telefonintervju den 4 april 2004.
- Intervju med företrädare (ordförande) för Finska kvinnoföreningen. D-stad den 12 september 2002.
- Intervju med företrädare (ordförande) för Somaliska föreningen i Småstad. Småstad den 11 september 2002.
- Intervju med företrädare (ordförande) för Somaliska föreningen i Storstad. Storstad den 7 augusti 2002.

Idrott och integration. Pojkar och flickor berättar om sina erfarenheter inom fotboll och basket

Jesper Fundberg

Bakgrund och syfte

Fungerar idrottsrörelsen som integrerande verksamhet i det svenska samhället? Det är en intressant fråga för människor både inom och utanför idrotten.¹ Våren 2002 genomförde Riksidrottsförbundet en enkätundersökning tillsammans med SCB om invandrarungdomars idrotts- och motionsvanor. Resultaten presenterades i rapporten *Idrott och integration. En statistisk undersökning 2002*. I sammanfattningen kan man läsa att undersökningen ”ger en mycket positiv bild av idrottandet bland ungdomar med invandrabakgrund” och att de ”deltar i nästan lika hög grad som ungdomar i allmänhet”. De idrotter som lockar mest är fotboll och basket. Bilden av invandrarungdomar nyanseras i rapporten med faktorer som har att göra med om ungdomarna är födda utomlands, om de har en eller två föräldrar födda utomlands samt var i världen de är födda (utanför Europa eller i Europa). Den kanske mest intressanta nyanseringen är dock när kön problematiseras i relation till migrationserfarenhet. Pojkar med invandrabakgrund deltar i mycket hög utsträckning i idrottsrörelsen i allmänhet medan flickorna är sämre representerade men, som man kan läsa, ”ändå betydligt mer än vad man kunde befara med tanke på den förda debatten”.

De två idrottsgrenar som lockar mest är som ovan nämnt fotboll och basket. Här finns också en intressant könsproblematik. Så kallade

---

¹ Forskningen om idrott, etnicitet och integration i Sverige är begränsad men har ökat sedan slutet av 1990-talet, se t.ex. Carlsson 2001, Franzén och Peterson 2002, Fundberg 1996, Fundberg 2000, Fundberg 2001, Peterson 2000b. Dessutom finns forskningsöversikterna Norberg 2002 och den nordiska översikten Strandbu 2002.

invandrarpojkar spelar fotboll i högre grad än pojkar i allmänhet. Jag kommer att problematisera kategorierna ”invandrare” och ”invandrarungdom” och i fortsättningen skriver jag inte ”så kallade”, det får läsaren själv hålla minnet. Även basket har liknande mönster, den lockar invandrarungdomar mer än ungdomar i allmänhet. Dessutom tycks basket locka särskilt invandrarflickor. I denna artikel kommer därför fotboll och basket att granskas närmare mot bakgrund av frågor om etnisk mångfald och integration. Enkätundersökningen visar alltså att invandrarungdomar finns med inom idrottsrörelsen i relativt stor utsträckning, vilket anses visa att idrotten kan fungera som ”verktyg för integration”, som man skriver i rapporten. Men i vilken utsträckning verksamheten faktiskt fungerar integrerande i social mening ger det rent kvantitativa underlaget inget svar på. Vad tänker och tycker ungdomar själva om sitt idrottande i relation till frågor om migration och etnicitet?

Detta är bakgrunden till min artikel.² Syftet är att problematisera relationer mellan idrott, etnisk mångfald och integration. De frågor som kommer att diskuteras är: Vilka strategier använder sig ungdomar av inom respektive idrottsgren? I vilka avseenden är idrotten integrerande? Jag kommer därför att föra ett övergripande resonemang om idrott, etniska relationer och integration. Men jag vill också problematisera dessa frågor på en konkret, individuell och vardagsnära nivå. Vilka erfarenheter har ledare och aktiva ungdomar av etnisk mångfald och integration inom idrotten? Vilken betydelse har etnicitet för idrottandet? Vilken mening har idrott för ungdomar med så kallad invandrarbakgrund?

De två nivåerna, den övergripande och allmänna samt den individuella och vardagliga hänger naturligtvis ihop, men på vilket sätt återkommer jag till.

Efter denna syftes- och bakgrundsbeskrivning problematiserar jag begreppen idrott, invandrare och integration. Därefter redovisar jag vilken metod jag använt och vilket material som samlats in. Under följande två rubriker resonerar jag om ungdomars erfarenheter av och tankar om idrott inom pojkfotboll och flickbasket. Till sist diskuterar jag ungdomarnas erfarenheter i relation till tankar om integration och idrott.

---

² De empiriska delarna i denna artikel har tidigare presenterats i rapporten *Etnisk mångfald och integration – visar idrotten vägen?* utgiven av Riksidrottsförbundet 2003a.

Idrott som strategi och integration

Idrotten får ofta tjäna som en arena för kamp. Detta gäller både den konkreta fysiska kampen, kropp mot kropp, liksom den mer abstrakta symboliska kampen. Inom idrottens värld tävlar de flesta både för sin egen lust samt för viljan att vinna och att prestera det yttersta. Men idrottstävlingen kan ofta också ses som en tävlan där den enskilde eller laget representerar något utöver sig själv(a): social grupp, nation, ras, kön, etnisk grupp, ålder eller något annat. Den politiska sprängkraften i OS och världsmästerskap är välkänd, liksom jämställdhetsdebatten som tar ny kraft när kvinnor ”utmanar” män i olika sportgrenar. Boxaren, som ofta har sina rötter i samhällets lägre skikt, som bokstavligt och symboliskt slår sig fram till ära och berömmelse, kan också jämföras med invandrarens kamp för både guldmedalj och erkännande. Dessa symboliska kamper gör idrotten till en intressant arena för diskussioner om vad tävlandet kan ”ses som”, ”användas till” eller ”förstås i termer av”.

Allt sedan invandraren introducerades i svensk terminologi och svenskt tänkande i mitten av 1960-talet har också kategorin varit tack-sam att använda för idrottens indelningssystem: ”vi” och ”dom” (Ronström 1992). Bilden av invandraren i det svenska idrottslivet är en blandning av fascination och avståndstagande. Invandraren omnämns ofta som den som bryter mönster, utmanar självklarheter och traditioner och testar gränser. Men invandraren ses också som alltför styrd av känslor och oförmögen till kyla och rationalitet. Till detta kommer bilden av invandrarflickan som inte får idrotta för familjetraditionernas skull och som, om hon i alla fall skulle vilja, inte kan för att slöjan hänger i vägen (Fundberg 2001:275–293). Bilden är alltså inte entydig, men inte desto mindre stereotyp.

I idrottsrörelsens förståelse av integration märks ett intressant sätt att resonera kring kvantitet. På ledarsida i Dagens Nyheter hösten 2003 ställer sig flera av idrottens förbunds- och ledarrepresentanter bakom orden: ”Det andra talar om genomför vi – varje dag.” Det man syftar på är integration. Det stora antalet invandrare, särskilt ungdomar, som deltar inom idrottsrörelsen är det tydligaste tecknet på detta, menar man. Ett liknande resonemang, men en annorlunda utgångspunkt, finns till exempel inom bostadsdebatten. Ju fler invandrare inom samma område, desto mer segregation beskrivs det som. Det går kanske inte att jämföra dessa två diskussioner. Men det visar att integration bör förstås i termer av kvalitet. *Vad* är det som ska ske eller förändras, snarare än hur många, hur länge, hur ofta. Min förståelse av integration i denna artikel handlar om människors möjlig-

heter att påverka viktiga beslut för det egna livet, vilket också kan kallas ”politisk integration”. Sett på det viset handlar idrott och integration om olika strategier såväl för enskilda individer som grupper. Det är dessa olika strategier som artikeln handlar om. Jag väljer att skildra idrotten från utövarnas perspektiv – hur de ser på sitt idrottande och vad de vill använda idrotten till. Vad idrottsrörelsen vill med utövarna och vad idrottsrörelsen vill med integration får behandlas i något annat sammanhang.

Metod och material.

Hur tar man reda på om idrott är ett (bra) ”verktyg” för integration, som det uttrycks i Riksidrottsförbundets rapport? (Idrott och integration 2002). Jag har valt att låta ungdomar och ledare diskutera hur de ser på sitt eget idrottande och vad de anser vara integration när det gäller idrott. Jag kommer att presentera intervjuer och samtal i början av artikeln och avsluta med diskussion och analys. Material kommer från flera olika håll. Det är intervjuer med sjutton ungdomar och fyra ledare inom fotboll och basket (genomförda under våren/sommaren 2003), samt observationer och intervjuer från tidigare egen forskning om idrott och integration.³

I inledningen diskuterades vilka frågor och idrotter som närmare skulle granskas. RF:s egna rapport visade att fotboll och basket verkade intressanta av flera skäl. Fotbollen är den största idrotten i Sverige och bland invandrarungdomar finns det en överrepresentation där. Basket är intressant för att idrotten lockar flickor med invandrarbakgrund i mycket hög grad. Det hade varit möjligt, och det är nödvändigt i framtida forskning som jag ser det, att välja andra frågor och andra idrotter för att vidga och nyansera förståelsen för relationer mellan idrott och integration. Till exempel är det intressant att se närmare på de idrotter som lockar invandrarungdomar minst. Det kan också vara intressant att göra regionala jämförande studier, t.ex. att jämföra storstad och landsbygd. Ytterligare en viktig fråga är övergången från junior till senior: Varför finns det så många invandrarungdomar i juniorverksamhet men relativt få i seniorverksamhet inom idrotten? En fjärde aspekt är hur den etniska sammansättningen ser ut inom olika förbund, i styrelser och ledningsuppdrag på olika nivåer.

---

³ Av de sjutton intervjuerna är sex genomförda av Tomas Peterson vid Malmö högskola sommaren 2000.

I urvalet av aktiva som kunde vara aktuella för intervju fanns en del problem som hade att göra med kategorisering och identitetsmarkering. I en studie om integration kan olika faktorer vara av intresse som till exempel klass, kön, sexualitet och etnicitet. Denna artikel har, i linje med RF:s rapport, fokus på frågor om etnicitet och integration. Därför handlar också artikeln om ungdomar som har migrationserfarenhet. Det är denna kategori som i vanligt tal brukas kallas invandrare eller personer med invandrarbakgrund. Jag betonar att detta handlar om en kategori, vilket betyder att människor inom en kategori inte nödvändigtvis har något gemensamt eller att de själva uppfattar sig som en del av denna kategori. Invandrarbegreppet är användbart för att synliggöra diskriminering, (bristen på) delaktighet och integration. Däremot är begreppet problematiskt för förståelse av identitet. De som intervjuats i denna artikel har själva migrerat till Sverige. Ungdomarna kommer från Kongo, Bosnien, Turkiet, Irak (kurd), Chile, Filippinerna och Grekland. Deras ålder är mellan femton och tjugoett. Av de sjutton ungdomarna är sju flickor och tio pojkar. Jag har också intervjuat både manliga och kvinnliga ledare.

Intervjuerna med fotbollspelarna har skett i två omgångar. Dels var jag med på Svealandsläget i Enköping i slutet av maj 2003. Dit kom spelare som blivit uttagna till respektive distriktslag i Mellansverige. De övriga intervjuerna genomfördes i samband med elitläget i Halmstad 2000 där de spelare som anses vara aktuella för juniorlandslaget samlades. De basketspelande ungdomarna har samtliga anknytning till Fryshusets verksamhet i Stockholm. Antingen är de själva aktiva eller ledare. Några av dem spelar i föreningen Söderbasket och/eller går på gymnasiet med basketinriktning.

Samtliga intervjuer har spelats in på band. Jag har använt mig av tematiska frågor som mer liknar samtalsintervju än en styrd intervju med frågelista. Jag bad ungdomarna och ledarna att berätta om sig själva, sin familj, sitt inträde i idrottsvärlden och sina erfarenheter av idrottande med betoning på frågor om etnicitet och integration. Jag har intervjuat dem både om egna erfarenheter och om hur de ser på idrott och integration i generella termer. Efteråt har jag lyssnat på intervjuerna och transkriberat dem. Jag använder citat och resonemang från intervjuerna för att beskriva och analysera materialet. Samtliga personer som nämns i artikeln har anonymiserats, det vill säga fått andra namn och delvis andra levnadsberättelser.

Fotboll – en alternativ karriärväg?

Någonting händer inom svensk fotboll. Namnen på spelarna i allsvenskan är inte längre självklart "svensson"-efternamn. Man kan med blotta ögat se att något har förändrats den senaste tiden om man ser en match i Allsvenskan. Den etniska sammansättningen i spelartrupperna blir alltmer heterogen. Orsakerna är säkert flera. Den internationella spelarkarusellen med sälj och köp av spelare snurrar snabbt. Att spela fotboll i Sverige är för många spelare i Latinamerika och Afrika ett steg på vägen till en hägrande professionell tillvaro i en rik europeisk storklubb. Men det finns också allt fler spelare i lagen som är födda och uppvuxna i Sverige eller som kommit hit i unga år och fostrats till fotbollspelare i invandratäta områden som Rosengård, Skärholmen, Angered och Tensta. I den studie där jag själv varit med och samlat in material, *De avgörande åren*, visar det sig att andelen med invandrarbakgrund bland spelarna ökar ju längre fram i fotbollens selekteringsprocess vi tittar (Peterson 2000a). Detta gäller i första hand pojkarna. Drygt 80 procent av de pojkar från studien av 1100 spelare som gick vidare till elitläger och landslagsläger har invandrarbakgrund. Varför är det så? Hur resonerar pojkar med invandrarbakgrund om fotboll? Vilka möjligheter och hinder ser de?

Att börja spela fotboll

När jag lyssnar på pojkarnas berättelser om sig själva och sin syn på sitt fotbollsspelande upptäcker jag flera skillnader och likheter. De skiljer sig i ålder när de börjat spela fotboll, vilka föreningar de tillhör och var i Sverige de bor. Några har spelat fotboll i hemlandet medan andra började spela när de kom till Sverige. En av likheterna är hur de berättar om när de började spela fotboll. Goran som är femton år och kommer från Bosnien berättar så här:

Jag började spela när jag var åtta år. Jag hade många kompisar i X-stad, nästan alla invandrare. Min pappa kände tränaren också. Innan var vi alla kompisar som spelade där mellan husen. Ibland, när jag inte har träning, så gör jag det fortfarande.

Goran berättar om det som jag i tidigare forskning uppmärksammat som "spontanfotbollens riddare", det vill säga pojkar med invandrarbakgrund som spelar fotboll utanför organiserad föreningsverksamhet (Fundberg 2001). Men det är också en annan sak som Goran tar upp

som tycks vara viktig för introduktionen av fotboll: pappan. Få personer nämns så ofta som pappan när pojkarna berättar om vilka som introducerat dem till fotbollen och vilka som varit viktiga personer för deras fotbollsspelande. I några fall är papporna tränare för laget, i andra fall är han med och tittar, skjutsar och intresserar sig för sonens spel. Flera av papporna har själva varit aktiva inom fotboll eller annan idrott. Detta förklarar säkert en del av intresset men också att de har en annan slags förståelse för vad som krävs och hur mycket arbete man måste satsa på att bli bra och att nå framgångar. Andy som är sexton år och född i Kongo berättar:

Min farsa sa en dag att jag kunde bli något. Mina kusiner hade lyckats. Jag har en farbror som är proffs i England. Så vi körde lite varje dag efter skolan. Min farsa spelade fotboll i Kongo, men det var kris och krig, fattiga tider.

När pojkarna berättar om sina pappors intresse uppfattar jag det som just ett positivt stöd. Forskning kring föräldraengagemang och barns och ungdomars idrottande beskriver ibland detta positiva stöd, men också press och hets (Patriksson 1987). I min egen tidigare forskning noterade jag bland svenska föräldrar en negativ syn på föräldrar med invandrarbakgrund. De svenska föräldrarna menade att invandrarföräldrarna var alltför engagerade, med press och hets, eller så var de inte alls engagerade, de var helt enkelt inte närvarande (Fundberg 2003b). Denna syn på föräldrar känner jag inte igen hos de pojkar som intervjuats. Bilden hos dem är betydligt mer positiv. Dock förekommer i en del berättelser att föräldrar till deras vänner sätter stor press på sina barn att lyckas. Pojkarna förmedlar en positiv bild av de egna föräldrarna, medan det i vissa fall kan finnas inslag av en mer negativ bild av "andras" föräldraengagemang. Men även den bilden är tveksam. Kelim som är femton berättar så här:

Vi har större press på oss än svenskar. Invandrarföräldrar ställer större krav på att man sköter sig. Det är tuffare hemma. Man ska inte hålla på med tjejer, komma hem i tid. De menar att allt är avgörande, allt man gör. Jag känner ingen press. Jag sköter skolan och fotbollen. De har faktiskt rätt. Vi måste lyckas.

Det som kan uppfattas som press hemifrån kommenterar Kelim med medgivande realism. Han håller med föräldrarna och ger dem rätt. Pressen att lyckas, med livet och fotbollen, tycks han mer se som ett faktum och som en del av villkoren för honom som invandrare i

Sverige. Som invandrare bör man vara särskilt framgångsrik för att accepteras, tycks han mena.

Hur ska en bra fotbollspelare vara?

När jag intervjuar pojkarna har de flera års erfarenhet av fotbollsspelande. I stort sett alla har med framgång tagit sig vidare i fotbollens gallringssystem. De tränar i genomsnitt 12–14 timmar i veckan. Flera av dem spelar både i sitt pojklag och i föreningens A- eller B-lag. Pojkarna som intervjuas vet med andra ord hur man bör och ska vara för att lyckas inom fotbollen. Elie som är född i Algeriet samtalar med mig och Nihad som är född i Bosnien om hur en bra fotbollspelare ska vara:

Elie: Man ska vara komplett, positiv [ ] Och vara uthållig, snabb [ ] det är en stor fördel om man är snabb. Tänka fotboll är nog viktigast. Man kan inte bara gå in och slakta, dra iväg bollen. Man måste tänka.

Nihad: Man måste sköta sig annars också. Inte gå ut så mycket, äta rätt och dricka mycket [ ] vatten alltså. Självrespekt och envishet.

Både Elie och Nihad uttrycker teman som återkommer i samtalen jag har med de andra pojkarna: disciplin och målmedvetenhet. När jag frågar dem om vad som är det bästa med fotbollsspelandet tillägger de en aspekt som tycks vara ”motorn” i deras spelande. Nihad:

Man blir glad av att spela. Man känner att man bara måste spela, jag blir nästan beroende. Det viktigaste är att man tycker det är kul.

När jag frågar Andy samma sak bekräftar han glädjen som drivkraft för fotbollsspelandet:

Man har roligt. Det är kul. Alla vill så klart lyckas. Men lyckas man inte så har man inte slösat bort tiden. Man har haft roligt, träffat vänner. Lärt sig massa saker.

Pojkarnas berättelser om hur de börjat spela och vad som utmärker en bra fotbollspelare påminner i många avseenden om de svar jag fått av svenska pojkar i tidigare forskning (Fundberg 2003b). Här skiljer sig alltså inte invandrapojkar från svenska pojkar. Men ser de själva några skillnader mellan dem vi kallar svenskar och invandrare? Och hur förklarar de eventuella skillnader?

Olika pojkar – ojämlik fotboll?

När jag intervjuade pojkar i studien ”Möten på fotbollsplan” om skillnader mellan olika gruppers fotbollsspelande vidgade de min förståelse och mina perspektiv på mångfaldsfrågor (Fundberg 1996). De talade då om klasskillnader, olika åldrar och spelstil blandat med frågor om etniska och kulturella skillnader. I denna studie har frågorna inte varit lika sökande utan mer fokuserade på just etniska relationer. Skillnader som har att göra med etnisk bakgrund kanske inte är de som är mest betydelsefulla för förståelse av skillnader, konflikter och motsättningar på en fotbollsplan. Men vilka skillnader är det som framträder i samtalen med pojkarna när jag ber dem tänka i termer av svenskar och invandrare?

Nihad menar till exempel att det finns både fysiska och sociala skillnader. Invandrapojkar utvecklas snabbare fysiskt, säger han, och menar att det är därför de är bättre än svenskar när de börjar spela fotboll. Senare växer de andra ikapp och då blir det svårare att sticka ut, fortsätter Nihad.

Svenskar har inte lika bråttom att bli lika bra fort. De har inte samma press. De skyndar långsamt, till skillnad från invandrare som bara skyndar.

Problemen, enligt pojkarna, kommer när de fysiska skillnaderna inte märks lika tydligt längre upp i tonåren. ”Då måste man bevisa sig igen”, säger Nihad, och då är man inte van vid att det går dåligt. Vidare menar han att invandraren har en annan press på sig att lyckas än svenskar. Pressen kommer hemifrån men även inifrån pojken själv. Vad handlar pressen om? Goran tror att det handlar om att kompensera ett sämre utgångsläge. Har man inte samma bakgrund och villkor som andra i ett samhälle vill man lyckas på ett annat sätt, resonerar han. ”Det kan handla om att bli känd i sitt hemland eller att bli rik och framgångsrik”, säger Goran.

Fler än Nihad talar om ”press” när jag frågar om skillnader mellan svenskar och invandrare inom fotbollen. Kelim uttrycker sig så här:

Vi har press på oss. Vi måste göra allt två gånger bättre än en svensk. Vi har press på oss [ ] vi ska göra det och det. Det är därför vi lyckas. Svenskarna tänker inte så. Svenska föräldrar tillåter flickvänner och gå ut och så [ ] men det blir svårare att bli en bra fotbollsspelare. Det är inställningen som avgör. Det är skillnad i inställning mellan svenskar och invandrare. Vi tänker att vi ska träna varje dag, inget festande. Men invandraren tror också att de är stjärnor för tidigt.

Kelims resonemang rymmer flera intressanta aspekter på föreställda skillnader. För det första ser han pressen som en positiv sida, något som gör att man lyckas. Men han ser också faror med att lyckas för tidigt och därmed vaggas in i falsk trygghet av att vara stjärna i unga år. Kelim ser kopplingar mellan inställning till fotbollsspelande i ett vidare sammanhang där familj och övrig livsstil påverkar och sätter gränser (jfr Carlsson 2001). Den hårdare disciplin som han tillskriver invandraren och hans familj kan vara till hjälp, menar Kelim.

En annan av pojkarna som också resonerar utifrån skilda uppväxter och olika villkor är Ali, som är kurd från Irak:

Där vi kommer ifrån finns inte förutsättningar, inte kunskaper. Inte som i Sverige. Det är svårt att hitta spelare och ledare. Men här [...] svenskar tröttnar snabbare än vi invandrare. Mina kompisar är så [...] de vill sitta inne framför datorn, de vill gå ut. Men jag vill bli något inom fotbollen, då går det inte att sitta framför datorn. Då måste man träna.

Drivkraften och viljan att lyckas och att bli något återkommer i intervjuerna. Elie menar att svenskar är bortskämda och att invandrare har större vilja att nå framgång. Han menar att detta hänger ihop med att invandrare inte har samma villkor i samhället och att viljan att bli något därför är större hos dem. ”Man har inte så mycket att luta sig mot”, säger han. Flera av pojkarna föreställer sig att svenska pojkar har en annan slags trygghet att falla tillbaka på, resurser inom familjen och ett samhälle som gynnar majoriteten. Elie uttrycker det väl när han säger: ”Invandrare har det svårt i samhället, så en utväg är att bli stor i fotbollen [...] och musik.” Och han fortsätter: ”Invandrarbarnen hämtar sina pengar utomlands för här i Sverige finns det ju inte mycket för oss.” Den professionella karriären tycks också ses i ljuset av att ha sämre villkor som invandrare i Sverige. Tankarna om det professionella fotbollslivet rymmer därmed både något som pojkarna *lockas till* och något som de *söker sig ifrån*. De lockas av och till det goda livet som välbetald och erkänd fotbollsspelare och vill samtidigt söka sig ifrån den underordnade position som de upplever att de har i Sverige som invandrare.

Några saker som är gemensamma i intervjuerna är, förutom det jag ovan beskrivit, hur pojkarna tänker sig samband mellan villkor i samhället (som de menar är sämre för dem som invandrare) och deras fotbollsspelande. Eftersom det är svårare att få arbete som invandrare, menar de, så är drivkraften att lyckas inom fotbollen större hos dem än hos ”svenska” pojkar. Ett annat gemensamt drag är att när de talar om svenskar och invandrare är det sällan som de syftar på sig själva.

Svensken och invandraren tycks vara kategorier av människor som de och jag känner igen, men inte alltid som personliga erfarenheter. När de berättar om invandraren så frågar jag om de har personliga erfarenheter av det som de beskriver. Det är sällan som de har det, visar det sig då. Orsakerna till detta mönster i intervjuerna kan vara flera. De personliga erfarenheterna och livet är kanske mer komplext än att rymmas i två kategorier som svensk och invandrare. Trots det tycks uppdelningen vara aktuell för dem och högst relevant, inte enbart en fråga från en forskare utifrån. Jag återkommer till varför jag menar det längre fram.

Så långt de fotbollsspelande pojkarna. Vad sker då inom en annan gren som basket? Varför lockas flickor med migrationserfarenhet till den sporten? Hur tänker flickor om de frågorna? Efter ett antal dagar på Fryshuset i södra Stockholm där jag samtalat med ledare och spelare finns en möjlighet att komma närmare svaren på de frågorna.

Basket – en livsstil som ger mer?

Basket är den sport i Sverige som attraherar flickor med migrationserfarenhet mest. Sporten får, i jämförelse med fotboll, liten massmedial uppmärksamhet. Förhoppningar fanns att detta skulle ändras i samband med att Sverige arrangerade europamästerskapen i basket hösten 2003.⁴ Det var till och med så att Svenska basketbollförbundet satsade extra mycket på att marknadsföra detta mästerskap med ”invandrarungdomar” som målgrupp. I ett internationellt perspektiv är stjärnorna inom basketsporten svarta amerikanska män. Att spela collegebasket i USA är en dröm, och potentiell verklighet, för några av dem jag intervjuat.

Fryshuset i södra Stockholm har både gymnasieprogram med inriktning mot basket och är huvudsäte för basketklubben Söderbasket, vilken består av cirka 270 lag.⁵ Mer än hälften av spelarna är flickor. En stor andel av dem har migrationserfarenhet, de som ibland kallas invandrarflickor. Varför lockas de till att spela basket?

---

⁴ Svaret på frågan om större medial uppmärksamhet kan kanske inte fullt ut besvaras ens ett drygt halvår senare, men någon markant massmedial intresseökning för basket är hittills svår att se.

⁵ Mer om Fryshusets verksamhet kan man läsa i *Idrottens Själ* (2001).

Varför väljer man basket?

Jag träffar Leyla som är sjutton år och kom som treåring från Kongo. Hennes första möte med basket var snarare negativt än positivt. Det var i skolan där de skulle spela basket på idrottslektionerna. Leyla gillade inte den sortens basket som man spelar i skolan. Men så hände något:

Jag följde med brorsan till Slussen arena. Jag tyckte det såg coolt ut. Jag kände väl till Fryshuset lite innan så jag gick fram till en tränare. Han tyckte jag skulle prova och så började det. Det var helt annorlunda än i skolan. Jag fastnade direkt. Jag har spelat fotboll, bandy, handboll innan men basket var min grej. Man märker vilket som är ens gren, vad man vill syssla med. Det var också fel träningstider i fotboll. Och jag gillar lagsport.

Leyla berättar om en storebror som får henne intresserad och hon menar att hennes föräldrar inte frågar särskilt mycket om hennes idrottande. Hennes pappa har spelat fotboll men basketspelandet får hon sköta mestadels på egen hand. Det är snarare kompisar som varit stöttande och påverkat henne att fortsätta, menar hon. Sofia som är sexton och kommer från Bosnien har en liknande berättelse om vem som varit betydelsefull för hennes basketintresse:

Farsan har varit viktig, det är klart. Han har ju själv idrottat och så. Men brorsan har varit viktigare. Han var med mig när jag började och frågade alltid hur det gick. Jag har inte tänkt på att mina föräldrar inte varit så engagerade [...] eller jo det är de väl, men om man ska fråga om råd när det gäller just basket så är det definitivt brorsan.

En av ledarna, eller coacherna som man säger inom basketsporten, Anna som är trettio år och vars pappa kommer från Grekland berättar om att vara ”hallbarn” och ha en engagerad mamma:

Pappa spelade fotboll och mamma sysslade med friidrott. Men jag var snarare ett hallbarn [...] hängde alltid i hallen och ville hjälpa till. I början var mamma med. Men hon var med nästan för mycket, gapade och skrek. Ibland tyckte man ju det var pinsamt. Fick säga åt henne, men det lugnade ner sig.

När jag samtalar med Maria som är tjugotvå år och kommer från Filippinerna lyfter hon fram vänner som viktiga personer när hon började spela basket. Först spelade de på gården där det fanns en basketkorg och sedan började hon och några av hennes kompisar spela i

en förening. Maria säger att hennes föräldrar inte engagerat sig så mycket, vilket hon inte tyckte var något problem i början. Nu, flera år senare, när hon slutat spela men fortfarande är kvar som coach menar hon att föräldraengagemang är viktigt. Det är viktigt att de bryr sig på något sätt, säger Maria.

Mer än bara en sport

Leyla menar att hon ”brinner för” basket. Hennes sätt att berätta är engagerat och hon beskriver nästan basket som ett tillstånd, en känsla och ett sammanhang där allt annat glöms bort. Leyla:

Har man haft en dålig dag i skolan [...] När man kommer ner till plan glömer man allt. Man brinner för det, Swosch, allt bara försvinner. Alla problem. Man blir helt tom i skallen och mår bara så bra.

Maria ser också basket som en positiv kraft som lockar henne mer än mycket annat. Men hon ser, till skillnad mot Leyla, snarare kopplingar mellan livet på och utanför planen:

Basket är positivt tänkande. Det finns ingenting som basket. I fotboll kan man inte avgöra när det är 0,5 sekunder kvar, men det kan man i basket. Det är spänningen [...] in i det sista. Basket är för mig även disciplin. Basketen utvecklar en sådan person utanför och i skolan. Först måste skolan komma, sedan basket. Många har talangen men inte disciplinen, det måste man ha.

Jesper: Vad är disciplin för dig då?

Maria: Komma i tid, sköta sin skola, ringa när man inte kan komma, vara öppen. Man ska säga sina åsikter, det älskar jag. Det är så man utvecklas.

Flera av dem jag intervjuar förklarar att basket är mer än bara en sport, det är en del i en livsstil. Helena berättar om några aspekter som hon förknippar med denna livsstil:

Basket är en del av mig, medan fotboll som jag också spelat inte var min grej. Man lever basket. Jag tränar 8–9 gånger i veckan. Jag har bara basketkompisar. Basket var klick. Men jag visste ju inte om det innan [...].

De flesta av dem som jag samtalat med har provat flera olika idrotter innan de började med basket. Men så gott som alla menar att basket ”kändes rätt”, var deras ”grej” och att basket är mer än en sport. Leyla förklarar vad livsstilen basket innebär:

Basket är en del av en livsstil. Personerna är likadana, lyssnar på hip-hop, men är lika. Man ser om det är en basketspelare på stan. Sättet också [...] folk som spelar basket är likadana. Klädstil.

När jag undrar om alla verkligen köper denna livsstil, om det är ett måste för att spela basket så säger spelarna att det visst inte är så. Men ganska snart återvänder samtalen till musik, kläder och attityder som de menar finns där och som de flesta redan identifierar sig med innan de började spela basket.

När vi fortsätter samtalen om drömmar och mål tycks däremot den ovan nämnda livsstilen komma i andra hand. Leyla berättar om sina mål:

Jag vill spela collegebasket i USA. Jag tror också att jag kommer att göra det. Det räcker faktiskt med att man är bra, man behöver inte vara världsbäst. Jag har en kompis som är där nu.

Collegebasket återkommer i samtalen om vad som är målet med basketspelandet. Och det beskrivs som ett realistiskt mål. Flera av spelarna känner någon som är eller har varit i USA. Detta bekräftas också av Anna som berättar att tio flickor från hennes klubb är där detta år. I andra sporter är också en professionell karriär ett mål. Men vägen dit brukar också innefatta en plats i landslaget. Vad säger flickorna om det? Helena funderar på college och landslag:

Mål? Det är ju att spela collegebasket, se hur långt man kommer. Men landslag? Nä [...] kanske [...].

Denna tveksamhet inför landslagsspel bekräftas i intervju efter intervju. Det verkar nästan som om ingen av flickorna ens tänker i termer av landslag. Den basket som skildras i media kanske också förstärker deras inställning. Marija berättar att hon ser NBA-basket (proffsligan i USA, min anm.) på TV ibland. Några av flickorna går och ser på basket, men nästan alltid herrbasket. Även om Leyla menar att man lär sig mer av att se "tjejmatcher". Det går lite långsammare och man kan ta efter enklare då. Men "killmatcher" är häftigare att se, säger Leyla.

Basket tycks alltså vara en sport där många influenser kommer från en livsstil som förknippas med de svartas USA: hip-hop, kläder, vara en i en tät gemenskap, en känsla och där drömmen är att få åka till USA och spela collegebasket. Här lämnar jag berättelserna som enbart rör basket. Jag kommer nu att se på några, eventuella, gemensamma drag i berättelserna om fotboll och basket.

Att vara ”invandrare”, pojke eller flicka – spelar det roll?

Jag har nu beskrivit skillnaderna mellan berättelserna om fotboll och basket. Jag kommer nu att se närmare på hur pojkarna i fotbollen och flickorna i basketen ser på hur de behandlats av andra spelare och ledare när det gäller gallring, hierarkier och eventuell diskriminering. Har de erfarenheter av att behandlats annorlunda på grund av sin migrationsbakgrund eller av andra skäl? Jag kommer i samband med detta också att problematisera hur pojkarna och flickorna själva resonerar kring bakgrund och villkor, i vid mening, för sitt idrottande. Den andra frågan som jag kommer att problematisera är kön. Hur resonerar spelare och ledare kring kön i relation till olika idrotter? Avslutningsvis kommer jag att beskriva och analysera hur pojkarna och flickorna ser på relationen mellan idrott och integration.

Erfarenheter av diskriminering

Det urval av ungdomar jag intervjuat för denna artikel är sådana som lyckats i sin idrott. Flera av dem har kommit långt i uttagningsprocesser, ägnar många timmar i veckan åt att träna och tävla och alla tycker mycket om sitt idrottande. Detta bidrar till att erfarenheter och exempel på gallring, hierarkisering och diskriminering är få i mitt material.⁶ När de talar om utslagning och diskriminering blir det mest i generella termer, om andra. Etnicitet som utpekande av olikhet och kriterium för ojämlig behandling nämns sällan. De talar alltså inte om att ”svenskar”, ”turkar” eller ”chilenare” är ”si eller så” eller att de eller någon annan behandlas annorlunda för att man kommer från till exempel Sverige, Turkiet eller Chile. En av flickorna säger att hon nästan aldrig tänker i termer av etnicitet eller att hon blir behandlad annorlunda för att hon är från Kongo. Detta mönster känner jag igen från egen tidigare forskning (Fundberg 1996, Fundberg 2001). Det kan ibland vara så att forskare och journalister gör ungdomar till etniska representanter genom ensidiga frågor och snävt perspektiv. Till vardags är tänkandet om etnicitet sällan närvarande. Flera av ungdomarna som jag samtalat med menar tvärtom att det är svårt att uppträda på ett

---

⁶ Det ”positiva urvalet” kan problematiseras vidare för att till exempel diskutera utslagningsprocesser bland invandrarungdomar i ett tidigare skede av idrottskarriären. Det är dock inte min avsikt att fokusera dessa frågor i denna text. Snarare tycker jag det är intressant att problematisera den negativa och positiva kritik som de intervjuade riktar mot idrotten trots eller tack vare sina idrottsliga framgångar.

rasistiskt eller främlingsfientligt sätt inom deras idrotter. Men samtidigt har de trots allt erfarenheter av ojämlik eller diskriminerande behandling i samband med idrottandet. Jag ska återge några exempel. Leyla minns ett tillfälle när hon spelade match att en pappa i ett annat lag skrikit åt henne att ”sticka hem till Afrika, klättra i träd och äta bananer.” Nihad berättar om när han provtränat för en större klubb att han blivit behandlad på ett annorlunda sätt som han tolkar som främlingsfientligt. Det hade hänt hans bror också. Jag får inte reda på exakt vad som hade hänt, men Nihad är säker på att det rörde sig kring hans bakgrund. Ibland kan det vara andra aspekter än etnicitet som spelar en avgörande roll för hierarkisering och olika bemötande. Leyla åter om en matchsituation:

Vi hade match mot Drottningholm i Brännkyrkahallen (strax söder om Stockholm, min anm.) och då var det en tjej som sa åt sin pappa att hon var tvungen att åka snabbt hem från slummen.

När jag lyssnar på samtalen återkommer just klassperspektivet, i termer av olika villkor, olika hemförhållanden och utbildningsbakgrund som förklaringsmodell. Ibland vävs klassaspekten ihop med att vara invandrare, ofta en underordnad position i samhället, i samtalen om vad som är viktigt för förståelsen av både möjligheter och hinder för idrottsutövande. De fotbollsspelande pojkarna och basketspelande flickorna ser alltså inga kopplingar mellan intresse och förutsättningar för en idrott och någon särskild etnisk grupp. Det är snarare invandraren som en socialt underordnad position, vilket mer påminner om klassperspektiv än etnicitet, som lyfts fram när jag ber dem resonera kring hierarkier och diskriminering. De har alltså erfarenheter av och resonerar kring möjligheter, drivkrafter och fördelar med att vara en så kallad invandrare inom idrotten. Likaså har de erfarenheter och ser hinder och risker med den position som invandrarskapet innebär, enligt dem, när det gäller idrott. Jag börjar med att diskutera möjligheter, drivkrafter och fördelar.

Möjligheter? Drivkrafter? Fördelar?

När det gäller sina möjligheter för idrottande nämner ungdomarna att deras respektive idrott är billig, att alla kan vara med och lättillgängligheten i att det finns föreningar och idrottsplatser i närheten av bostaden. En ytterligare aspekt är att fotboll och basket är två stora sporter internationellt sett. Helena menar att ”utanför är basketen stor

och många invandrarfamiljer känner igen det [...] och fotboll också.” Flera av ungdomarna berättar ju också att deras föräldrar, särskilt papporna, har varit aktiva inom idrotten vilket säkert bidrar till förståelse för idrottsintresse.

Att vara med i en förening och idrotta är ett första steg. Vad är det sedan som lockar att fortsätta? Vad är drivkraften? Flera av de fotbollsspelande pojkarna talar om ”att bli någon”, ”bli känd” och att ”tjäna pengar”. En professionell karriär i en europeisk storklubb är drömmen. För flickorna är det collegespel i USA som hägrar. Detta kallar jag ”lockelse-aspekterna”. Det är något som hägrar i framtiden, något som är värt att kämpa för och något som de kan vinna. Det finns en annan drivkraft som mer handlar om vad som händer om man inte satsar på idrotten. Jag hämtar ett citat från intervju med Anna:

Man tänker inte på om någon är invandrare eller inte, men om man kollar på ett lag från Tensta så känner man att de slår underifrån. De är minst lika ambitiösa. De kämpar nästan hårdare, det är deras chans.

Det är deras chans. Annas resonemang rymmer en viss motsägelse när hon först talar om att man inte tänker på om någon är invandrare eller inte och därefter berättar om skillnader i inställning och villkor i en bredare mening. Det är deras chans. Andy talar mer personligt om samma tema:

Många i Förorten (som han nämner vid namn) gick det snett för och jag tänkte att fan det vill inte jag. Jag lade ner mycket tid på fotbollen. Min inställning är att jag la all tid på idrott så att jag inte skulle ha tid för annat. Idrotten har räddat många invandrare från att bli kriminella. Om man är stökig i skolan ska man inte ta idrotten ifrån dem. Det kanske är det enda man lyckas inom. Men helst vill jag bli skådespelare.

Den alternativa karriären kommenteras också av Elie:

För vi invandrare [...] det är inte ofta man blir IT-ansvarig [...] man får sopa. Allt sånt skitjobb, så det är idrotten man vill satsa på. Jag vet att jag är dålig i skolan, så jag tackar Gud att jag fått den här talangen.

Jag kallar de här aspekterna för ”hot” respektive ”alternativet”. Men det finns ytterligare en aspekt som hänger samman med ”hot” och ”alternativet” vilket jag kallar ”revanschen”. Det är Goran som också ser idrotten i relation till invandrarskapet och därmed förmodade tillkortakommanden på en framtida arbetsmarknad (Hertzberg 2003):

Det är en fördel om man är svensk och vill ha arbete. Så [...] man vill vara bättre än dom i något.

Ungdomarna ser också fördelar hos sig själva när det gäller idrottandet i relation till invandrarskapet. Tidigare har jag nämnt hur de talar om en annan och seriösare inställning till sitt idrottande. Förutom detta så ser de på sina framgångar ur mer än ett individuellt vinnarperspektiv. Kelim säger så här:

Jag tror att jag redan är en förebild för många i fotboll. Vi har visat vägen med teknisk, kaxighet [...] dörrar öppnas för de andra i Förorten (min anonymisering).

Paradoxalt nog så kan de krassa och minimala villkoren i samhället för invandraren vara ett hinder som gör att några inte börjar med idrotten. Men om man väl kommer in i idrotten så kan samma position växlas till ett kapital i termer av drivkraft att lyckas och att visa sig duglig och kanske till och med göra karriär. Den sköra tråd som skiljer positionen mellan hinder och drivkraft när det gäller att satsa, vilja vinna och bli bäst är därför både intressant och svår att definiera. Det finns nämligen både hinder och risker på vägen, enligt ungdomarna.

Hinder och risker

Det finns två kategorier av hinder i de samtal som jag haft. Den ena kategorin handlar om hinder som kopplas till själva spelet, idrotten. Kelim säger att han måste göra allt två gånger bättre än en svensk. Vidare tror han, liksom flera av de andra fotbollsspelande pojkarna, att det svenska landslaget aldrig kan bestå av enbart invandrare. Elie säger så här om landslaget:

Det kan givetvis inte enbart vara invandrare i landslaget. Hälften av de invandrare som är här (på lägret, min anm.) kommer inte med. Frankrike är helt annorlunda. Svenskarna släpper inte fram. Det skulle hjälpa landslaget. Men tio invandrare och en svensk målvakt, det kommer aldrig att hända. Det kommer att ske en förändring i Allsvenskan, men inte i landslaget.

Kelim är inne på samma linje men tillägger en viktig sak:

Man kan inte ha ett landslag med bara invandrare. Det går inte. Man måste ha några som är svenskar från början.

Jesper: Känner du att det är ett hinder för dig?

Kelim: Nej, inte för mig. Man är inte så långt från de spelarna som spelar på TV. Varför skulle inte jag kunna ta mig dit? Bara några steg till. Man vet att inte många invandrare lyckas, men man måste vara kaxig. Vara bättre.

Att skilja på egna erfarenheter och generella resonemang är som jag visat tidigare vanligt i samtalen. Kelim tänker att han ska lyckas, trots de hinder som kanske ligger framför honom på grund av att han kan identifieras som invandrare. Kelim menar att han måste vara kaxig och ha en speciell stil. En annan aspekt av hinder som kan kopplas till stil, närmare bestämt spelstil, berättar Elie:

De flesta bra spelare i Stockholm är invandrare. Men när man ska ta steget upp så är det invandrarna som plockas bort. Antingen är du tio gånger bättre än svensken eller så ramlar du ur. Min spelstil missgynnas i svenska lag. Jag passar bättre utomlands.

Ett sätt att tolka Elies resonemang är att han vill ha en yttre orsak att skylla på om han inte skulle lyckas. För trots att pojkarna talar om hårdare krav på dem än på svenskar så lyckas de ju trots allt bra i gallringsprocessen.

Den andra kategorin av hinder är just yttre omständigheter som till exempel krav hemifrån och hårda levnadsvillkor. Anna menar att många ungdomar med invandrarbakgrund slutar idrotta för att de har "strul, mycket problem i sitt liv". Flera menar att föräldrarna ställer hårdare krav på dem än vad svenska föräldrar gör. Goran säger att "de tror att allt är avgörande, allt man gör". Kraven och förväntningarna hemifrån har en tydlig könsaspekt, enligt ungdomarna. Det tycks råda olika förhållningssätt bland föräldrar när det gäller pojkars och flickors idrottande.

Varför spelar flickor basket men inte fotboll?

När jag samtalar med flickorna som spelar basket får jag olika förklaringar till varför de valde just basket. Deras berättelser handlar om de allmänna villkor som redan nämnts, att det är billigt och tillgängligt. Anna ser fler aspekter.

Jag tror det blir som en spiral. Det är naturligt att de börjar. Många bor i förorten och där spelar man basket. I tjejernas hemländer spelas det basket. Det

är känt. Det är accepterat. Kanske också för att basketsporten är jämställd [...] kanske. Man kan identifieras sig lite med äldre tjejer som spelar.

Anna menar att acceptansen från föräldrars sida och att det redan finns många flickor som spelar ger en positiv ”spin-off”-effekt. Mellan raderna kan man kanske tolka Leylas uttalande att ”man söker sig till något där ingen bryr sig” i samma anda. Det finns ingen som höjer på ögonbrynen om en flicka med invandrarbakgrund spelar basket. Marija menar att hon tycker att det är kul att vara förebild för andra tjejer. Jag återvänder till Annas resonemang om att basketsporten är mer jämställd. Jag ber henne utveckla vad hon menar. Anna:

Man kan spela basket på ett kvinnligt sätt. Och det håller långt. I fotbollen är det mer killiga tjejer. Men det är ju mest fördomar. Tjejbasket är lite annorlunda än killbasket. Det är tajming och feeling i tjejbasket.

Annas tankar handlar om att själva sporterna i sig förknippas med maskulina respektive feminina drag. Hon menar att det går att spela basket på ett kvinnligt sätt medan fotbollen är så mycket präglad av maskulint tänkande, jargong och sätt att uppträda. De fotbollsspelande pojkarna tror att flickor antingen inte själva vill spela fotboll eller att föräldrarna hindrar dem från att idrotta överhuvudtaget. Andy säger så här om sina föräldrars syn på systrarnas relation till idrott:

De vill hellre att de är hemma och fixar käk. De gör så i Afrika. Men det tycker jag är dumt. Man borde få göra det man tycker om. Pappa vill att syrran ska spela fotboll. Mamma och mormor vill ha kvar den tokiga traditionen att hon ska hjälpa till hemma. Men pappa tycker det är bra för hälsan.

Pojkarna tänker inte i termer av att fotbollsspelet skulle kunna vara impregnerat av en sorts manlighet som eventuellt gör att flickorna hellre väljer basket. Däremot är det fler flickor som liksom Anna menar att basket känns mer välkomnande än fotboll. Helena säger så här:

Fotbollen känns mer som på killarnas villkor. Det är ju lite speciella tjejer som spelar fotboll också. Alltså, jag tycker att man kan vara cool i basket, men på ett annat sätt. Jag tror att mina föräldrar också tycker att basket är [...] eller passar bättre för tjejer. Jag håller med dem. Man kan vara tjejcool i basket.

Tankarna om att respektive idrott är präglad av olika könsrelationer väcker en del tankar kring hur relationer mellan kön och invandrar-

skapets position flätas in i varandra. Man kan vara tjejcool i basket men inte i fotboll, enligt Helena. Finns det fler tankar kring det relativt stora antalet invandrartjejer inom basketsporten? När jag lyssnar till spelarna och ledarna inom basketen så upprepas ofta vikten av det relativt stora antalet unga ledare. Föreningen satsar medvetet på att rekrytera ledare genom att behålla de ungdomar som vill sluta spela aktivt. Inte minst har detta fungerat bra när det gäller flickorna. Flera av ledarna tror att detta påverkar attityden hos föräldrar att låta deras döttrar spela basket då till exempel grannens storasyster är ledare. Som jämförelse är till exempel fotbollens ledarrekrytering starkt knuten till pappors engagemang. Ledarprofilen för en idrottsgren och/eller en förening kan därför vara en viktig aspekt både i relation till föräldrar och när det gäller rekrytering av nya spelare.

Idrott och integration – för vem och till vad?

Relationer mellan etniska grupper är sällan konfliktfria (Barth 1969). Någon form av maktaspekt finns ofta med även om det kanske inte är uppenbart för alla inblandade parter. Eftersom etnicitet är ett sätt att skapa identitet är det viktigt att skilja mellan självvald och tillskriven identitet. Det förra, det självvalda, är det sätt som människor själva väljer att lyfta fram när de berättar om sig själva. Helt enkelt det sätt på vilket de vill presentera sig för omvärlden. Tillskriven identitet är omgivningens sätt att se på och berätta om någon eller några. Dessa två identitetsaspekter behöver nödvändigtvis inte vara i harmoni. Den självvalda identiteten kan skilja sig mer eller mindre från den tillskrivna identiteten. När majoriteten i ett samhälle definierar en grupp människor på ett annorlunda sätt än vad de själva vill så är det ett exempel på maktutövning (Eriksen 1993). Denna diskrepans mellan tillskriven och självvald identitet tydliggörs också i sina konsekvenser. Majoritetens syn på en etnisk minoritet kan till exempel påverka minoritetens möjligheter när det gäller att söka arbete, val av boende, utbildningsvägar och så vidare (Hertzberg 2003, Runfors 2003). Minoriteter ses i dessa sammanhang ofta som en del av en grupp istället för som individer. Omgivningens föreställningar reducerar och förenklar bilden av hur minoriteten lever sitt liv, vilka normer och värderingar de har och vilka synsätt de har i olika frågor (Pripp 2001). Denna maktordning är dock, som redan sagt, sällan uppenbar för dem som utövar makt.

Varje samhälle har sitt sätt att tala om majoritet och minoriteter, om normalitet och avvikelse. I Sverige finns den problematiska men

mycket vanliga uppdelningen mellan svenskar och invandrare. Invandrarbegreppet fick sitt fotfäste i mitten av 1960-talet men den tankemässiga uppdelningen mellan en tänkt etnisk majoritet (svenskar) och en sammanslagning av olika etniska minoriteter (invandrare) har funnits länge (Ronström 1992). "Invandrare" är således ingen etnisk grupp, utan en kollektiv identitet tillskriven en kategori människor: icke-svenskar, ett sätt att kategorisera utanförskap och annorlundahet (Eriksen 1993). Forskning kring relationer mellan svenskar och invandrare betonar att invandrarbegreppet i mångt och mycket har övertagit klasstänkandet i Sverige (Runfors 2003). I debatter och forskning har invandraren i många sammanhang kommit att överta rollen, eller positionen, som underordnad grupp i samhället. Detta belyser två, av alla tänkbara, problem med själva invandrarbegreppet. För det första har kategorin invandrare begränsade möjligheter i det svenska samhället vad gäller ekonomisk och identitetsmässig självständighet. Dessutom är själva invandrarbegreppet starkt reducerande. Trots lika stora variationer som hos majoritetsbefolkningen (i fråga om klass, sexualitet, ålder, kön, utbildning, religion, livsstil) förknippas ofta invandraren med underklass, låg utbildning och bundenhet till tradition och kultur.

Dagens syn på bemötande av och förhållningssätt till olika minoriteter präglas mycket av den politiska omsvängningen på 1970-talet. Den svenska invandrapolitiken tog intryck av de etniska rörelser och de krav på erkännande av olikhet som fördes fram på en global nivå (Ronström 1992, Runfors 2003). I Sverige blev ordet valfrihet, i invandrapolitiken, det som kom att möta kravet på erkännande av olikhet. Etniska minoriteter skulle ha valfrihet att utöva och bibehålla sitt eget språk, sina egna traditioner och sin kultur. Invandraren skulle ta plats och integreras i samhället på sina egna villkor var tanken.

Men valfrihetsparollen visade sig ha flera problematiska sidor. Var går gränsen för annorlundahet? Kan allt accepteras för att det kallas kultur? Dessutom har det visat sig att förändringsidén, i kontrast till valfrihetstanken, fortsatt att prägla många samhällsinstitutioners vardag och praktik. Forskning visar att till exempel lärare och arbetsförmedlare ser goda språkfärdigheter i svenska och frigörelse från hemlandets traditioner och kultur som nödvändiga förmågor hos barn och ungdomar med så kallad invandrarbakgrund för att lyckas i det svenska samhället (Hertzberg 2003, Runfors 2003).

Definitioner av och diskussioner om begreppet integration är därmed präglade av samhällssyn. En definition som omfattar både ekonomiska och identitetsmässiga aspekter är att människor ska kunna påverka viktiga beslut som rör deras eget liv (Trondman och Bunar

2001). Här handlar det inte bara om att bli tilldelad resurser utan också om att kunna påverka beslutsprocesser. Filosofen Iris Young menar att bristen på deltagande i beslutsprocesser bland minoriteter är lika mycket maktutövning som en orättvis fördelning av resurser. Ofta sker denna maktutövning inom ramen för goda avsikter (Young 1990). Ett exempel är när svenska tjänstemän, politiker, forskare och projektledare, med goda avsikter, planerar livet åt invandrargrupper snarare än att dessa beslut tas i dialog och med någon form av beslutsmässig representation. Forskare, administratörer, lärare, arbetsförmedlare och projektledare tror sig veta vad olika minoriteter lider brist på och vill ”hjälpa” dem med att lösa dessa brister *åt dem*. Ett vanligt exempel på denna ”problemlösning” är projekt som riktas mot en grupp människor som anses ha brister som hindrar dem på olika sätt (Fundberg 2000). Detta sker dock ofta utan dialog och medinflytande från dem det gäller. Ett alternativ till sådana projekt när det gäller integrationsarbete är att fokusera på de grundläggande villkor som finns eller snarare inte finns, så att dessa förändras på ett sätt som kommer människor till godo så att de själva kan finna lösningar på problem. På det sättet kan integration ses som deltagande i beslutsprocesser på olika nivåer; såväl kollektiva och politiska som individuella och vardagliga.

Jag kommer avslutningsvis att problematisera ovanstående diskussioner med det material som tidigare presenterats. Hur kan frågor om etnisk mångfald och integration förstås i relation till idrott?

Idrottsrörelsen har stora anspråk om att vara en god förebild i samhället när det gäller integration. När jag lyssnar till de ungdomar som jag samtalat med finns det skäl att vara förhoppningsfull och samtidigt oroad inför framtiden. I många svar om idrottens mening och betydelse finner jag paradoxer. Ibland upplever ungdomarna att de behandlas annorlunda på grund av sin migrationsbakgrund och i andra sammanhang menar de att idrotten är en frizon som enbart tar hänsyn till talang och individualitet, att idrotten är etniskt blind. Trots att samtalen gav få konkreta exempel på erfarenheter av diskriminering så upplevde flera av ungdomarna att de bedöms annorlunda på grund av sin bakgrund. Jag hittar få exempel på etniskt tänkande men däremot tycks uppdelningen svenskar-invandrare vara aktuell för såväl spelare som ledare. Invandraren verkar i dessa sammanhang ha positionen som underordnad grupp.

Klasstänkande var mer påtagligt än etniskt tänkande i samtalen. Det som samtalen kom att handla om var snarare villkor och levnadsförhållanden än kultur och traditioner. Dock fanns det ett särskilt intressant inslag av etniskt tänkande i intervjuerna – ungdomarnas konstruerande av svensk etnicitet. Det handlade om hur de ser på så

kallade svenska ungdomar: hur de tänker, prioriterar, vill och kan. Den svenska etniciteten skapas på det sättet i möten och relationer både på och utanför idrotten. Intervjuerna med ungdomarna som primärt skulle handla om deras idrottande gav många inblickar i just deras erfarenheter inom idrotten, men intervjuerna kom också att handla om livet utanför arenan. Etnicitet och klass vävdes in i våra samtal om livet i och utanför idrotten.

Den könsproblematik som jag nämner i inledningen och som givit upphov till många debatter, särskilt när det gäller frågor om "invandrantjevers idrottande", kommenteras av ungdomarna på ett intressant sätt. De intervjuade unga kvinnorna talar just i termer av genus när de förklarar valet av idrottsgren. Det är den manliga jargongen och "stilen" inom till exempel fotbollen som gör att de väljer basket. Den vanliga förklaringsmodellen i de nyss nämnda debatterna brukar vara "kultur", det vill säga att flickor med en "annan kulturell bakgrund" inte vill/får idrotta och att det eventuella valet av idrott också har kulturella orsaker bekräftas därmed inte i intervjuerna (jfr Fundberg 2001). Jag tycker samtidigt att det finns påtagligt lika beskrivningar av relationerna till idrott bland pojkarna och flickorna. Varför man börjar idrotta, hur man ser på sitt idrottande och viljan att fortsätta att idrotta tycks vara mer lika än olika bland de intervjuade. I ett vidare perspektiv är det också tydligt att många av de ovan nämnda erfarenheterna av idrottande gäller idrottande ungdomar i allmänhet. Erfarenheterna hos de intervjuade visar på en del skillnader men också på betydande likheter mellan svenska och invandrade ungdomars idrottande, liksom mellan pojkar och flickor.

Det finns inga entydiga svar på frågor om integration och idrott. Däremot tycker jag mig se ett antal frågor som är intressanta för fortsatt diskussion. Ett sätt att resonera kring idrott och integration är att idrotten är vad den är, att den inte kan användas för något syfte, men att den kan användas som mätare på sakernas tillstånd, som en *spegel*. Utgångspunkten är att det som händer på idrottsarenan händer därför att samhället ser ut som det gör. När ungdomarna talar om sämre villkor för invandrare i samhället menar de att dessa villkor bidrar till att många söker sig till idrotten, ett område där man upplever att man kan lyckas. Därför, menar de, ser vi många invandrare i idrotten och även många som lyckas. Villkoren i samhället ses som hot och idrotten lockar med alternativ och social revansch. Samtidigt menar ungdomarna att de blir bedömda på ett hårdare vis även inom idrotten, som en slags spegel av samhället runt omkring. Därför satsar de ännu hårdare för att lyckas. Om man ser idrotten som en spegel så blir idrotten till en begränsad, men bitvis lyckad arena för integration. Vad

idrottsrörelsen kan och bör göra, sett ur det perspektivet, är att hålla rent framför egen dörr. Men man kan inte ta ansvar längre än så, eftersom förmågan inte sträcker sig utanför arenan. I den mån som det uppstår problem kan man välja att antingen förändra eller rensa ut dem som inte passar in i idrotten, kan man säga lite tillspetsat. En viktig del av idrottens positiva sidor gällande integration är den stora attraktionskraften bland ungdomar med migrationserfarenhet. Med detta perspektiv är idrottens betoning av talang och intresse i kombination med dess "blindhet" för spelares bakgrund och levnadsvillkor den väg som kanske gynnar integration bäst. Här kan man möjligtvis tala om integration inom idrotten och att den verkar lyckad. Men det är inte lätt att separera idrotten från samhället runtomkring, kanske inte ens möjligt.

Ett annat perspektiv är då att se idrotten som *mål i sig*, det vill säga en aktivitet som i sig själv åstadkommer något – bra eller dåligt – även utanför idrotten.⁷ På det sättet ser man idrotten som något: som en väg till. Ett exempel på detta är att se idrotten som karriärväg eller som alternativ livsstil. Idrotten lockar med att vara en ekonomisk och social språngbräda som ger erkännande och status åt både den enskilde spelaren och omgivningen. Drivkraften är att lyckas och att skapa egna och bättre villkor vilket ungdomarna i studien menar att de saknar utanför idrotten.

Här finns dock faror och risker. Den tidiga gallring som visserligen tycks gynna de fotbollsspelande invandrapojkarna men där den ensidiga fokuseringen på idrott i unga år kan få negativa resultat högre upp i åldern. Det krävs mycket energi och uppbackning under en lång tid för att bli professionell spelare. Denna drivkraft och uppbackning hemifrån tycks finnas hos flera av dem jag intervjuat. Det tycks till och med som om de har en starkare drivkraft att lyckas än andra ungdomar, att de ser idrotten som sin "chans" och försöker kompensera upplevd orättvisa och ojämlikhet utanför idrotten. Risken är dock stor för den som satsar allt på ett kort, idrotten, och ett misslyckande eller en skada kan få allvarliga konsekvenser. Fallet blir hårt för dem som inte lyckas och som har sämre villkor utanför idrotten. De ungdomar som jag samtalat med är hittills vinnare, de har lyckats. Men det kanske bara är tillfälliga och begränsade segrar.

Samtidigt kan idrotten, sett i ett vidare perspektiv, trots allt ge goda grunder för integration. Idrotten har potential för att förmedla till

---

⁷ Idrott och integration i termer av spegel och mål i sig kan jämföras med Tomas Petersons resonemang om idrotten som mötesplats, förberedelse och karriärväg i artikeln *Idrotten som integrationsarena?* (2000:142–143).

exempel gemenskap, föreningsfostran, kontaktnät och självförtroende. Detta ska samtidigt ställas mot en satsning på utbildning och annat socialt liv och kontaktnät utanför idrotten. Valet är kanske inte ofta så polariserat som jag vill framställa det här, men man bör hålla i minnet att olika strategier och olika val ofta rymmer ett försakande av något annat.

Idrotten kan sägas vara en värld i världen. Det finns en del hinder, som de intervjuade ungdomarna erfarit, för att komma till idrottsarenan. Man måste ha gott föräldrastöd, ekonomiska möjligheter att utöva idrott, egen drivkraft att träna hårt, acceptans från omgivningen att satsa på sin idrott, bli sedd för sin talang och sitt intresse och så vidare. När man väl är på idrottsarenan tycks bakgrund spela lite roll. Dock förekommer det erfarenheter av att väljas bort på grund av bakgrund och att framgångar beror på att man är ”dubbelt så bra som svenskar”. Idrotten är en god integrationsarena i den meningen att alla kan vinna matchen. Men det är en begränsad integrationsarena. Möjligheterna att ta sig till matchen är olika och att vinna matchen får olika konsekvenser för olika grupper, för att tala med idrottstermer. Idrotten har en potential för integration, vilket uppmärksammas allt oftare både inom och utanför idrottsrörelsen. Det tydligaste exemplet är att många olika grupper i samhället är med och idrottar och det är möjligt att lyckas oavsett bakgrund. Men möjligheterna tycks vara begränsade till just idrottsarenan. Vill idrotten se sig som en god integrationsarena i ett vidare sammanhang krävs mycket arbete så att de som inte lyckas eller de som plötsligt faller inte faller så hårt. För om möjligheterna ser goda ut för olika grupper av ungdomar att lyckas inom idrotten så vet vi att möjligheterna är ojämnt fördelade utanför, vilket påverkar möjligheterna att idrotta *och* att lyckas utanför idrotten.

Idrotten är en mötesarena. Där träffas människor med olika erfarenheter och bakgrunder. Dessa möten kan fungera på olika sätt. I några fall är de gränsöverskridande och ger ökad förståelse, förbrödning och glädje. I andra fall är de gränsbevakande och ger upphov till konflikter. Hur dessa möten laddas och vad de leder till är inte givet. Det beror på vad ledare, spelare, föräldrar och andra aktiva inom idrotten gör med dessa möten. Idrotten som integrationsarena bör inte begränsas till en fråga om vilka eller hur många som deltar i idrottens verksamhet. Det handlar, kanske trivialt sagt, också om vad idrottens aktörer gör, hur olika grupper möts på vilket sätt människor tillåts påverka verksamhetens mål och mening.

Referenser

- Barth, Fredrik. 1969. Ethnic groups and boundaries. *The social organisation of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Carlsson, Rolf. 2001. *Etnicitet och social mångfald. Belastning eller tillgång inom barn- och ungdomsidrotten*. Stockholm: Idrotts-högskolan.
- Franzén, Mats och Tomas Peterson. 2002. "Football involvement and male ethnic differences among soccer youth in Sweden." Uppsats presenterad vid Nordisk sociologikongress, Reykjavik, Island 15–17 augusti 2002.
- Fundberg, Jesper. 1996. *Möten på fotbollsplan. Om den mångkulturella idrotten*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Fundberg, Jesper. 2000. "Invandrare och idrott. Om hur normalitet och avvikelser skapas." I Bo G. Nilsson, red. *Idrottens själ*. Stockholm: Nordiska museet.
- Fundberg, Jesper. 2001. "Lyssna lär och lira! Om pojkfotboll som investering och diskvalificering." i Mats Trondman och Nihad Bunar, red. *Varken ung eller vuxen. "Samhället idag är ju helt rubbat"*. Stockholm: Atlas.
- Fundberg, Jesper. 2003a. *Etnisk mångfald och integration – visar idrotten vägen?* Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Fundberg, Jesper. 2003b. *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*. Stockholm: Carlsson.
- Hertzberg, Fredrik. 2003. *Gräsrotsbyråkrati och normativ svenskhet. Hur arbetsförmedlare förstår en etniskt segregerad arbetsmarknad*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1993. *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Idrottens Själ*. 2001. Stockholm: Hjalmarsson & Högberg.
- Idrott och integration. En statistisk undersökning 2002*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Norberg, Johan. 2002. *Idrott och integration. En kunskapsöversikt 2002*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Patriksson, Göran. 1987. *Idrottens barn. Idrottsvanor, stress, "utslagning"*. Stockholm: Friskvårdscentrum.
- Peterson, Tomas. 2000a. Delrapport från projektet "De avgörande åren". Lund: Lunds universitet: Sociologiska institutionen.
- Peterson, Tomas. 2000b. "Idrotten som integrationsarena?" i Göran Rystad och Svante Lundberg, red. *Att möta främlingar*. Lund: Arkiv.

- Pripp, Oscar. 2001. *Företagande i minoritet. Om etnicitet, strategier och resurser bland assyrier och syrianer i Södertälje*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Ronström, Owe. 1992. *Sverige och de nya svenskarna*. Stockholm: Etnologiska institutionen.
- Runfors, Ann. 2003. *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm: Prisma.
- Strandbu, Åse. 2002. "Idrettens betydning som flerkulturell integrasjonsarena." i Seipell och Ørnulf. red. *Idrettens bevegelser. Sosiologiske studier av idrett i et moderne samfunn*. Oslo: Novus forlag.
- Trondman, Mats och Nihad Bunar. red. 2001. *Varken ung eller vuxen. "Samhället idag är ju helt rubbat."* Stockholm: Atlas.
- Young, Iris Marion. 1990. *Justice and the politics of difference*. New Jersey: Princeton University Press.